Poštarina plaćena u gotovom

NOVA REVIJA
VJERI I NAUCI

UREĐUJE

O. P. Grabić

prof. bogosl.

izlazi
6 puta na god.
Cijena D 60, Za đake
D 30. Za inozemstvo D 75.
Uredništvo i uprava: Franjevački
samostan Makarska — *Nova Revija* parait
six fois par an. Les questions de vie religieuse
et intellectuelle dont elle s'occupe, y sont traitées en
croate ou en slovène; les résumés et les titres de tous les
articles ainsi que la chronique religieuse en Yougoslavie sont français ou latin. — Prix d' abonnement: Yougoslavie, 60 D Entranger,
75. — Direction-Rédaction: Makarska, Couvent des Franciscains Dalmatie,
Yougoslavie.
:—:

Br. 3 **MAKARSKA 1930** **God. IX**

19957

SADRŽAJ

Cikojević Fra Ante: **Odijelo i današnja moda** — Vestitus et hodierna nuditas . . . . . 161—178
Šimrak Dr. Janko: **Poslanica Milanu Trišiću** . . . . 179—196
Herceg Dr. Jakša: **Tolstoj kao socijalni i moralno-religiozni mislilac** (De mente sociali et morali-religiosa Leonis N. Tolstoj) . . . . . 196—207
Radić Fr. Ignacij: **Budi razborit** (De prudentia) . . . 208—214

KULTURNI POGLEDI

„Tjedan Franjevačkoga Odgoja" — Mauricij Vaussard o nacionalizmu. — Nacionalističke zasjede u misionarskom apostolatu. — Moderna znanost na obranu čudesa. — Kodifikacija prava za katoličku crkvu istočnih obreda. — „Društveni Život" i katolicizam . . . . . str. 215—228.

KNJIŽEVNI PREGLED

Buchberger dr. M., Lexikon für Theologie und Kirche. — G. Schnuerer, Kirche und Kultur im Mittelalter. — Belamarić fr. K., Korizmene propovijedi. — Les Novices de Notre-Seigneur. — A. Vermersch, Theologiae moralis Principia — Responsa — Consilia. — M. Đurić, Problemi filozofije kulture. — Laba V., Biblijna germenevtika. — Kutal dr. B., Liber prophetae Hoseae. — Jerè Dr. F., Sveto Pismo Novoga Zakona. — Spomenica ob sedemdesetletnici Lavantinskega bogoslovnega učilišta v Mariboru. — Cappello M. F., De poenitentia. — Pulišić Dr V., Poslanice, Omilije i Opomene. — Mohr, Menschen und Heilige. — Meschler., Le Livre des exercices de S. Ignace de Loyola. — Muellendorf-Budanac, Katolik riječju i djelom. — Lovrić B., Katolička Crkva u Srbiji. — . . . . . str: 229—240

VJESNIK

Okružno pismo Nj. S. Pija XI. o sv. Augustinu. — Autonomna komisija za Rusiju. — Internacionalni katolički kongres o borbi boljševika protiv kršćanske religije i civilizacije. — † Fra Kosta Krelja. — „Pobožna zadruga sv. Ante" u Belgiji. — Katoličke konferencije pred japanskim Mikadom. — „Centre intellectuel international feminin catholique". — Apostolski vikar za Ichang. — Rumunjski kolegij u Rimu. — Sabor Poljske pravoslavne crkve. — Istočna sedmica u Palermu. — Konferencije o sjedinjenju u Poljskoj . . . . . str. 241—244

CHRONICA

† Dr. Joseph Marušić, episcopus Senensis et Modrussensis. — † Patriarcha ecclesiae serbo-orthodoxae. — Novus Patriarcha ecclesiae serbo-orthodoxae. — Legislatio religiosa. p. 245—247.

Kratka ocjena knjiga poslanih uredništvu.

U fond „Nove Revije" darovaše:

Dr. Miho Skvrce, odvjetnik Din. 450; O. Gabro Cvitanović Din. 800; Bekavac Bosiljko Din. 1.000; kan. Don Miho Pavlinović Din. 40; Mikulić O. J. Din. 40; Šimić Mate Din. 10; Plazonić Niko Din. 25; Carev O. Žarko Din .90; Rašo Don Šime Din. 20; Treći Red — Subotica Din. 70.

Svima ovim dobročiniteljima Uprava „Nove Revije" najljepše zahvaljuje i preporučuje se dobroti drugih. Imena doprinositelja za jubilarni broj donijet ćemo u slijedećim brojevima.

NOVA REVIJA

God. IX. Makarska 1930. Br. 3.

Fra ANTE CIKOJEVIĆ — Makarska

Odijelo i današnja golotinja.

Summarium. — *Vestitus et hodierna nuditas.* Omnium aetatum materialistae in omnibus principaliter delectationes quaerebant, distinguuntur solum recentiores a veteribus in affectanda totali nuditate, dum isti mollitiem in vestibus praeferebant. Josephina Backer nudam se aspectui in theatro Zagabriae exhibens a liberalibus foliis laudibus extollitur.

Persuasio communis hominum requirit vestitum, ideo historia humana simul est historia vestitus.

Homines emori sine vestitu deberent ob aeris intemperiem vicissitudinesque illius.

Moralis quoque excellentia hominis vestitum postulat, nam occultandum est illud quo homo beluae similis est.

Ideo vestitus aequilibrium creat inter animam et corpus specialem pulchritudinem homini superaddens.

Vestitu animus nationalis ejusque qualitates manifestae fiunt, uti apud nostros patres eroicitas pro patria, necnon spiritus honestatis et verecundiae mulierum.

Hodiernus mos vestiendi sanitati prorsus oppositus, necnon regulis aesthesis.

Commonitiones s. Pauli de castitate. Societas humana nosocomium esset amentium si homines nudi incederent.

Pii Papae XI regulae ab Episcopis et parochis servandae quoad mulieres hodierno more vestitas.

Conclusio.

Materijalizam i golotinja.

Vazda je bilo praktičnih materijalista na svijetu. Prvi brat Kain ubio je svoga brata Abela, jer njegova žrtva nije bila primljena, a na Abelove darove Bog je pogledao.[1] To je bio niski, materijalistički povod prvomu zločinstvu među ljudima.

Materijalizam ne gleda na više moralne zakone. On samo pred očima ima tijelo, njegove zahtjeve, i svemu tomu hoće da savršeno udovolji, a da se ne pita, odgovara li to višim načelima,

[1] Genes. lib. I, § III, c. IV.

koja treba da vladaju u razumnom životu. Nekoć je Epikur tražio najvišu sreću u užitku, i najmanje boli i nevolje. To je bila glavna zasada njegove etike. Kreposti su mu bile za to dobre, jer su bile sredstva cilju[2]. Otuda poznata rečenica posljednjih praktičnih epikurejaca: jedimo, pijmo, poslije smrti nema nikakova dobra ni sreće.

Nema sumnje da su ovakovi praktični materijaliste konsekventni u svojim zaključcima. Postavivši zasadu da ne ima drugoga života, da je duša samo vremenita, mora nužno doći na prvo mjesto tijelo, njegovo zadovoljstvo i sreća. Onda biva posve naravno da moralna načela, koja su po sebi vječna i nepromjenljiva za nje gube vrijednost i obaveznu moć. U toliko bivaju vrijedna, koliko su probitačna dostignuću tjelesnih dobara. Tako ona bivaju reducirana na prosto egoističko-utilitarističko sredstvo Utilitariste od najstarijih vremena prinosili su žrtvu tijelu pribavljajući mu sve moguće ugode. I danas začuđeno čitamo o sjajnim gozbama Lukula, koje je on pripravio u apolonu Pompeju i Ciceronu. A znademo, da se u stara vremena nije štedilo na skupocijenim odijelima, sjaju i nakitima. Tako se o Rimljanima kaže: da su naručivali najdragocjenije tkanine i sukna za svoja odijela. Kitili su glavu, čelo, vrat i prste raznovrsnim nakitom: prstenjem, lančićima i krunama od zlata, srebra, dragoga kamenja[3].

Moderni materijaliste isto tako rade: traže najviše ugode tijela, pa su stoga pogleda jednaki svojim pretečama. Ali razlikuju se od njih u odijevanju tijela. Dok su prvi ugodu njegovu tražili u skupocijenim odijelima, ovi drugi hoće da ga od njega oslobode. Stoga dovikuju na usta svojih prvaka: Prekinimo sa zastarjelim, natražnim običajima; ukinimo strašno ropstvo u koje se je čovjek ludo stavio; oslobodimo se larve, koja nas tako ropski stiska. Kao što ličinka ostavlja svoju čahuru, leti stečenim krilima na slobodu da gleda bijeli dan, kupajući se u sjajnosti sunčanih zraka, tako i mi treba da prhnemo iz ropskoga odijela na čisti zrak. Postanimo goli, ono što jesmo — čovjek! Stoga kaže Just: klima ne traži odijelo. U najhladnijoj klimi možemo se kupati na čistomu zra-

[2] Barbedette pita: Može li u ovomu sistemu biti krepost? Zaista sredstava koja nam omogućuju posjedovanje najviših ugoda jest razboritost, ali to je razboritost tijela, kako kaže sv. Pismo — Histoire de la philosophie str. 83.

[3] Hoić: Opća povjesnica. str. 115

ku. Takova klima neće nam donijeti nikakove štete, nego je vrijedna da nam dade veću radost i veselje.[4]

Zastupnicima golotinje imponuje tjelesna ljepota: potezi, crte, gušteri — sve je u njemu odmjereno, skladno, pa mi vidimo u golomu tijelu ljepotu kakovu ne viđamo u nikakovoj drugoj vidljivoj stvari. Stoga Pudor kaže: da je tijelo absolutno Lijepo. Za umjetnost ne ima veće zadaće od gologa ljudskoga tijela. Svijetlo sunca uvijek je lijepo, ali je najljepše, kad pada na ljudsko tijelo. Posvuda u naravi nalaze se lijepe forme, ali najljepše forme, pače pralik lijepih forma pruža golo tijelo čovjeka[5]. Zašto dakle da krijemo i da se stidimo tako uzvišene ljepote, kojom nas je priroda obdarila?

Suviše, oni misle da sama priroda svojim postupkom potvrđiva njihov nazor kao zdrav i ispravan: Živine dolaze na svijet u koži obrasloj dlakama, ptice sa perjem, a čovjek rađa se bez dlake i perja — gô. Kad bi njemu bila potreba odijela i njemu bi priroda dala dlake, koje bi ga branile. Dakle golotinja je čovjeku prirodna, a odijelo je stvar protiva njegovoj prirodi i njezino izobličenje. Lahmann kaže: ako čovjek ne ima po svojoj prirodi dlaka, to je znak da od njih nema potrebe, pa stoga ne treba da mu odijelo nadomješta kožu[6].

I ovu svoju čudnovatu teoriju provađaju knjigama, listovima, slikama, pače osnivaju društva, koja će vojevati za ovakove gole ideale.

U našoj domovini nije se do toga stepena došlo, ali imade pojava, koji daju naslućivati, da ni to nije tako daleko. U izlozima naših trgovišta svagdano gledamo ljudsko tijelo golo u raznim, pa i najnečednijim, pozama. Novine, revije, knjige donose najniže opise živinstva. Nedavno se je dogodio grdan slučaj u Zagrebu, kada je jedna polucrnica, Josefina Backer stupila gola pred zagrebačku publiku, da je na putenost podraživa. Materijalističko-liberalni listovi pjevali su joj slavospjeve, opisivali su duhovitost njenih, tobože umjetničkih, kretnja. Publika, razdragana njenom golotinjom pleskala je od uzhita i obasipala ju cvijećem. Kada je kršćanska mladost pokušala da odvažno prosvjeduje protiva takovu pogrđenju morala i javne pristojnosti, ta ista publika kao bijesna bacila se je na nju, da ju tvorno zlostavlja.

[4] Franz Walter: Der Leib und sein Recht in Christentum str. 374
[5] Franz Walter: Der Leib und sein Recht in Christentum str. 445
[6] Franz Walter: l. c. str. 375

A sve ovo što znači? Ono isto što korifeji golotinje kažu: Tijelo je odijelom zarobljeno, treba ga osloboditi predsuda; treba s njime na slobodu, na bijeli dan!

Svijest svih ljudi

Doskočice zastupnika golotinje izgledaju na prvi mah sa nekim prividnim razlogom: i slobode, i estetike ljepote. Ali doskočica ostaje doskočica. Zdrav razum ljudi buni se, osuđivajući takove pokuse i traži kategorički na ljudsko tijelo odijelo. Pače i oni sami, koji se usuđivaju nešto takova tvrditi, kriju se od ljudi tražeći zabitna mjesta u obavljanju svojih tjelesnih potreba ili dužnosti.

Povijest čovjeka ujedno je i povijest odijela, jer odijelo nalazimo na prvoj ženi i čovjeku, izuzev njihove prve časove nevinosti. I kad su vidjeli da su goli, kaže sv. Pismo, tražili su odijelo, pa taman to bilo od smokvenog lišća. A zatim čitamo, da im je Bog učinio haljine kožne i u nje ih obukao. Tumačitelji sv. Pisma ne razume kao da im je Bog pružio gotovo odijelo iz kože, nego po njegovu nadahnuću upoznali su da je za tu svrhu zgodna živinska koža i od koje živine [7].

Razumljivo je da su sa odijelom nastavila i njihova djeca, koja su ga uljepšavala i usavršivala. Stoga odijelo nalazimo kod svih naroda za koje povijest znade. I danas se nalaze slike sa sjajnim odijelom asirskih kraljeva na zidovima, a bila su bogato izvezena oko prsiju i donjega tijela. To je očiti znak, da se je odijelo u ono vrijeme smatralo ukrasom tijela. Egipćani su posvećivali osobitu brigu svojim nakitima i odijelima. I to se vidi na slikama kraljevskim, koje su i danas svježe i žive, gdje je kralj obučen u gornje prozirno odijelo, opasan pasom a na glavi kapa od tvrde tvari. Dočim kraljica je vrpcom sa nakitom vezala glavu; koji je bio simbolom božice Iside, a niz tijelo do gležanja spuštala se je duga šarolika halja; u ruci pako držala je križ kao nakitni ures. I danas nam je dirljiv slučaj egipatskoga kralja Psamenita III, koji, zarobljen od perzijskoga kralja Kambiza, onijemi vidjevši svoju kćerku odjevenu u sužanjske haljine gdje sa ostalim ropkinjama nosi vodu [8].

Stari Astijag kralj madijamski, poboja se da mu još nejaki

[7] Hetzenauer navodeći Zschokkea kaže: Pelles obtinere non poterant, nisi occisione animalium, quam probabiliter Deus mandaverat instituendo sacrificia per quae spe in futurum Messiam suffulti, gratiam divinam recuperarent. — Commentarius in librum Genesis str. 87.

[8] Hoić: Opća povjesnica str. 23

sin kćeri Mandane ne bi oteo krunu zbog sna koga je o njemu sanjao, dao ga je svomu vođi Harpagu da ga ubije. Ovaj predade dijete nekomu pastiru komu je bilo umrlo dijete i obuče ga u njegovo odijelo.

Krasno nam opisiva Ksenofont Astijagovo odijelo, jer je, kaže on, bio običaj kod Madijanaca da nose „grimizne haljine, kaftane, ovratnike i narukvice, dočim je kod Perzijanaca bilo odijelo lošije i način života priprostitiji. Pa i samoga Kira obuče djed u krasnu haljinu i počasti ga ovratnicima i narukvicama, te kamogod bi izjašio, povađao bi ga sa sobom na zlatouzdastu konju, kao što i sam običavaše putovati" [9].

Čitamo o Josipu, koga su braća prodala u Egipat, kako mu je otac Jakov dao načiniti dugu, krasnu haljinu, radi koje su ga braća nenavidjela [10]. Grk se je ponosio sa svojim himationom i hitonom, a Rimljanin sa nakićenom togom.

Svijest je dakle sviju kulturnih naroda, koju čitamo u ostacima njihove povjesti, da čovjek ne smije stupati u javu gô, da mora imati odijelo. Povjest ljudskih patnja, borba, sreće, nesreće, ujedno je i povjest njegova odijela. Vika na kršćanstvo, kao da bi ono tobože zarobilo ljudsko tijelo putajući ga u odijelo, ne počiva na historijskim činjenicama. Kršćanstvo je našlo ljude obučene kakovi su od vajkada bili. Jedino je unijelo u odijelo poniznost, čednost, ozbiljnost. Dalo mu je novi uzvišeniji duh, koji ga je dovodio u mnogo veći sklad sa veličinom duše.

Istina, ima divljih naroda u vrućemu pojasu, koji ne pokrivaju tijela, ali i kod njih nije poništena svijest da je golotinja nešto što nije čovjeka vrijedno, jer pokrivaju svoja manje časna uda.

Stoga pravom kažemo: Zdrav razum bježi golotinju tijela; on traži odijelo. Tomu ima više razloga:

Borba protiva prirodnim elementima

Prvi razlog, koji neophodno nameće čovjeku odijelo jest održanje njegova života i zdravlja: na svijetu vladaju sile prirodne, od kojih se moraju zaštićivati živuća bića, ako hoće da ostanu u životu. U zimsko doba kada sve puca od leda, mala biljka kupi se u svome korenu sakrivenu u zemlju da sačuva svoj život, koji će na proljeće opet izbiti k novom suncu i životu. Na stablima pupoljci su se uvrli u nutarnjost kore, izgledaju mrtvi, samo da se

[9] Hrestomatija iz Ksenofonta prevod Karla Šenkla str 10

[10] Genes. lib. x, c. 37

spase, pa će i oni na proljeće da se bûde na novi život i donesu prinos ljepoti sveukupne prirode. Živina je proviđena jakom kožom, obraslom gustim dlakama ili perjem, koje ih brane od nepogoda vremena. A sami čovjek dolazi na svijet, u sred elemenata koji ga ugrožavaju, bez kože obrasle vunom ili perjem. Stoga on sam sebi pritiče u pomoć sa odijelom.

Nema sumnje da je stan potrebit čovjeku, jer ga on cijeloga čuva, vršeći spasonosni upliv na tijelo. Što bi bilo od ljudi, kada ne bi imali stana? A odijelo je, dobro kaže Stör, jedan uži stan našega tijela. Kako onaj prvi vrši spasonosni upliv na cijeloga čovjeka, tako ovaj vrši na našu kožu, a preko nje na sve tijelo.[11]

Dr. Klencke raspravljajući o nuždi odijela veli: Ako zračna temperatura pane, tada ljudsko tijelo bez odijela ne može održati svoje vlastite topline. Stoga će ostati izloženo neprestanoj prehladi, a po njoj i samoj smrti, kad se ne bi čovjek pobrigao da sačuva svoju toplinu umjetnim načinom. Minimum topline mora biti po prilici 18° C. Stoga u onim krajevima, gdje nikada ne pada temperatura ispod toga stupnja, ili barem ne pada za dugo, mogao bi čovjek u svojoj prvotnoj golotinji živjeti.[12]

Bez odijela tijelo mora nužno biti izloženo nepogodama, potresima i pogibeljnim bolestima. Jer koža je naša topla, a toplinu dobiva od nutarnjosti svoga tijela i brzoga kolanja krvi. Kada ova vrućina na tjelesnoj periferiji dođe u doticaj sa zrakom, pošto je on mnogo hladniji od kože, to nastaje za nju mučilište i potres. Živci padaju u snazi, tijelo se kupi i drhće jer se tjelesna periferija nasilno izjednačiva sa vanjskom temperaturom. Ova nasilnost protunaravna je, pa ne može biti vez velike neugodnosti i boli, pače i smrti kada je temperatura previše oštra.[13]

Ovim nepogodama čovjek izbjegava sa odijelom. Naime: odijelo je odaljeno nešto od tijela. Između njega i tijela nalazi se zrak. Zrak se također nalazi i u porama odijela. Fizički je stalno da je zrak slabi vodić topline. Stoga ovaj zrak, koji okruživa kožu u odijelu zadržava vrućinu, koja mu je od tijela došla, pa tijelo ne dolazi u doticaj sa vanjskim hladnim zrakom, nego sa zrakom nutarnjim, koji je blag i topao. Tako tijelo nije izloženo mučilištu i udarcima leda. I zrak koji je u porama odijela ima zadaću obrane tijela, jer on dolazi u doticaj sa vanjskim zrakom i tek kod njega

[11] Handbuch der Pastoralmedizin str. 43
[12] Hauslexikon der Gesundheitslehre für Leib und Seele str. 704
[13] Stör: Handbuch der Pastoralmedizin str. 44.

biva izjednačenje temperature. Tim on zaštićiva i nutarnji zrak od utjecaja vanjskoga, pa je tako ljudsko tijelo obezbjeđeno pomoću odijela. Stoga su ljudi instinktivno posegli za odijelom, a da nisu znali prave fiziološke razloge, i ako su ovi uvijek opstojali.[14]

Stanovima i odijelu moraju ljudi zahvaliti da su se mogli nastaniti u svim krajevima svijeta i sve ih podložiti svojoj vlasti. Tamo na sjeveru vlada vječni led, ali i tamo čovjek širi svoju kulturu. Kad bi otišli onamo zastupnici golotinje, da se kupaju u onoj čistini polarnoga zraka, mjesto da nađu radost života, o kojoj fantaziraju, našli bi neizbježivu smrt. A ovako nije smrti, jer se je čovjek zaogrnuo u jako kožnato odijelo, pod kojim odolijeva strahoti ledenoga elementa.

Umjereni pojas izložen je raznim promjenama. Ledene i vruće struje neprestano biju boj i čovjek bi tamo nužno stradao da ne ima jakoga branitelja u odijelu. Dr. Klencke kaže: u predjelima gdje vladaju jače promjene vrućih i studenih vjetrova treba da se ljudi toplije oblače, nego li je to potrebito ondje, gdje vlada samo umjerena temperatura. Uopće u takovim predjelima on svjetuje odijelo od vune, ako ne vanjsko, a ono nutarnje, koje bi pokrivalo ramena, pleća, i donje tijelo, jer takova odijela čuvaju tijelo od naglih promjena zraka.[15]

Vrući pojas pogodniji je za golotinju, ali i tamo ljudski život treba barem nekoga odijela. I onamo živu živine sa kožom, koja je obrasla dlakama; to je znak, da i u vrućim krajevima nije suvišna zaštita tijela, ako ne od leda, a ono od žestoke vrućine sunca. Nema sumnje, da je sunce izvrstan prirodni elemenat i da njegove zrake blagotvorno djeluju na ljudski život. Ali sunčane zrake, kada dostignu vrhunac snage, mogu biti i štetne. Sve treba svoju mjeru. I vatra je dobar i koristan elemenat, bez koga ljudi ne mogu živjeti. Ali ona je i opasan elemenat, kad uzme mah, jer često pretvara stanove ljudi u garišta. Dr. Schulte kaže: čovjek treba direktne obrane od sunčanih zraka, i pogibeljno je, ako se njima izloži bez zaštite. Da je tako, jasno nam je iz iskustva: ljetna žega izgori svaku travku, pa nam zemlja izgleda opustošena za srpanjske žege do prve kiše. Isto tako zapažamo ljude u vrućemu pojasu lijene i pospane, jer ih slabi i uspavljiva silna, tropična vrućina. Schulte kaže: južnjaci brže se razvijaju, ali brže i sustaju.[16] Sve je to upliv sunca i njegove žestine. Doktor Stör

[14] Stör: Handbuch der Pastoralmedizin 44
[15] Hauslexikon der Gesundheitslehre für Leib und Seele str. 705.
[16] Priester Leben und Priesterwirke str. 225

stavlja jednaku potrebu odijela u sjevernim i vrućim predjelima, jer veli: Škotski gorštak oblači se gustim svojim gunjom protiva vlažnoj studeni svojih maglovitih brda istim pravom kao što i Tuareganac u centralnoj Sahari pokriva svoja pleća teškom kožom deve protiva ubojnim zrakama sunca koje ono baca kroz pustaru.[17]

Odijelo je dakle potrebito čovjeku, u komu drago podneblju on se nalazio, da sačuva svoj život. Atmosferske pak prilike određuju njegovu kakvoću. Pravom Dr. Janny Springer kaže: „Nejednaki klimatski odnošaji na zemaljskoj površini sile ljude u svim pojasima, da se prilagođuju tim promjenljivim odnošajima, a da mogu lašnje podnositi vrućinu i studen bez štete za svoje zdravlje. Nu odjenu li se ljudi, kako im drago, uvijek moraju imati pred očima temeljni princip, da se oduzimanje tjelesne topline mora na svaki način regulirati... Zato treba da odjeća bude udešena prema svrsi, naime tako da se za vrućine olakša, a za studeni otešča izbijanje topline."[18]

Moralna visina čovjeka.

Imade još jači čimbenik, koji traži, da čovjek pokrije golo tijelo. To je prirodni osjećaj etičnih zakona. Prvi čimbenik koga smo prije spomenuli, čuva život da ne propane; ovaj drugi čimbenik podržava visinu njegovu i odalečiva ga od onoga, što bi ugrozilo njegovo dostojanstvo. Stoga je on važniji od prvoga.

Dakle najprije visina čovjeka traži odijelo. Naime, čovjek je sastavljen od duše i tijela. Po duši on je čovjekom, premda ne može biti bez tijela u ovomu životu. Duša je njegova visina i odličje njegovo, jer po njoj spada carstvu razumnih bića. Po tijelu pak spada sa razumne visine u društvo živina. Po svojim tjelesnim funkcijama potpuno je njima sličan. Otkrijmo u čovjeku ono, što je niže i ne ćemo naći čovjeka, jer tu ne naziremo visinu njegova duha. Njegova glavna funkcija nalazi se u glavi. Stoga naša glava, lice — to smo mi! Mi ponosno dižemo glavu, stojimo otkrivena lica, jer se s njizih svijetli naš razum. Ne stidimo se naše glave i našega lica, jer su časni nosioci i glavno sjedište naše duše.

Ne stidimo se ni naših ruku, jer su nekako odalečene od skupnosti cijeloga tijela, i jer je potrebito da budu očigledne zbog posala, koje obavljaju za uzdržanje života. Ali, što više zalazimo u

[17] Handbuch der Pastoralmedizin 44
[18] Liječnica u kući str. 131

nutarnjost, gubimo iz vida veličinu duše i nalazimo se pred onim što je za nas nisko i po čemu spadamo u red živinskoga carstva. To je ono, što je za nas odbojno, pa se stidimo. Stoga nijedan svijestan i kulturan čovjek ne će stupiti u javu bez odijela, jer svaki hoće da u društvo stupa s onim što je na njemu najodličnije.

Divljaci u azijskim i afričkim prašumama nalaze se na jako niskomu stepenu kulture. Vjeruju u božanstvo i u neumrlost duše. Poznaju i moralne zasade da treba dobro djelovati a zlo bježati, pa pravo Westermarck kaže, da ne ima nijednoga puka bez moralnih načela.[19] Ipak, radi slaboga odgoja, slabih običaja i neprosvijetljenja, često se varaju u aplikacijama moralnih načela, pa drže kao dobro ono, što nije dobro. To je razlog, da u vrućemu pojasu iđu goli, jer s jedne strane vrućina, s druge često nemogućnost imati odijelo, a s treće uzgoj i običaji, koji onamo vladaju, istančali su osjećaj nepristojnosti u golotinji i ne vide, da se to protivi visini njihova duha, o komu samo konfuzan pojam imadu. Stoga hodaju goli a da se toga ne stide. Uza sve to stavljaju pregače na svoja manje časna uda. Tu pokazuju, da je duša veća od njihova tijela.

U raju zemaljskomu golotinja tijela nije donosila takovo zasramljenje, jer je onda tijelo bilo nakit za čovjeka. Bistrina razuma i istočna nevinost oduhovljavalo je tijelo, pa je bilo poslušno duhu, te su i u njemu nalazile svoje sjedište čednost i nevinost. Sv. Augustin kaže: istina je, bila su gola tjelesa dviju osoba, koje su u raju živjele, niti su se toga sramile. Zašto da se srame kada nisu ćutili nikakova zakona u svojim udima, koji bi se protivio zakonu njihova duha? Ova kazna grijeha stigla ih je poslije prekršaja, jer je neposluh uzeo ono, što je zabranjeno, a pravda ono, što je počinjeno. A prvo nego je to bilo bili su goli, kako je rečeno, i nisu se stidjeli; nikakvo ganuće nije bilo u tijelu, koga je pratila sramežljivost; nisu držali da se išta mora pokriti, jer nisu ćutili ništa, što je trebalo obuzdavati[20].

Bogoslovci takovu poslušnost tijela pripisivaju osobitomu daru Božjemu, koji je unosio savršenu slogu između tijela i ljudskoga duha[21]. Naravno, da je takovo tijelo bilo dika za čovjeka, pa se nije mogao njega ni stidjeti, jer i ako je ono svojim nižim

[19] Cathrein: Moralphilosophie vol. I, str. 174.
[20] De Genesi l. XI, br. 3, v. 3, str. 363
[21] Suares: De opere sex dierum ac de anima tom. III, trac. I, lib. III, c. XII.

funkcijama sličilo živinskomu, to živinstvo gubilo je snagu pred ostalim njegovim ljepotama, osobito onim, koje su dolazile od njegova duha.

Da je ovako moralo biti u onomu sretnomu stanju imamo neki daleki dokaz i u našemu sadašnjemu životu; kad čovjek posjeduje bistro oko, kad ušima dobro čuje, kad ima lijepu riječ, koja mu sa usta teče, taj se čovjek ovim prirodnim darovima ponosi. Oni su njegova dika, jer sve to izvrsno služi njegovoj razumnoj duši. Naproti, kada je čovjek slijep, gluh, tepav, to mu je neugodno, jer sve njegove moći ne služe pokorno višima i tako nisu poduhovljene.

I slavno tijelo poslije općega uskrsnuća biti će nakit i dika, jer će slava, svijetlo i svetost duše salaziti na nj, pa će i ono biti slavno, svijetlo i sveto. Biti će potpuno u vlasti i podloštvu duha, nipošto ne će biti mjesta stidu.

Sada u ovomu životu tijelo je stjecište i princip neposluha. Taj neposluh jest njegovo živinstvo, jer se ovo u neposluhu ispoljava. Naime, dva se čovjeka u čovjeku nalaze: jedan je razumni, drugi je tjelesni. Razum ima svoja pravila a tijelo svoja. Tako tijelo hoće, da bude gospodar. To je duhu, kao pravomu gospodaru, sramota. Neku sličnost nalazimo kod roditelja, koji imadu neposlušno i ćudljivo dijete. Radi njegovih mana oni silno trpe, ali ih pred drugim svijetom prekrivaju, jer je sramota roditeljima, da svijet znade za slabu ćud njihove djece. I mi se tako stidimo, da drugi svijet vidi ćudljivost našega tijela. Stoga ga pokrivamo odijelom.

Nužno je dakle odijelo, jer zdrava svijest traži da pokrijemo ono, što u istinu nije u tijelu lijepo poslije istočnoga grijeha. Sv. Pavao o tomu kaže: I većom pažnjom pazimo na one udove tijela, koje smatramo kao manje časne. I sramotni naši udovi imaju izobilnije poštenje. A pošteni naši ne trebaju toga. Ali Bog je tako složio tijelo, da oskudnijemu udu dade izobilniju čast, da ne bude razdor u tijelu, nego da se udovi jednako brinu jedan za drugoga.[22]

Ujednjačenja duše i tijela

Činjenica je, da se ljudi dušom diče. Stoga dižu ponosno svoje čelo, jer je ono sjedište najvišega, što čovjek ima. Činjenica je i to, da se gologa tijela stide. Stoga se kriju, kada se svlače, ili

[22] Korin. I, 12, 23—26

kada udovoljavaju potrebama tijela, jer je ono sjedište najnižega, što u čovjeku ima. Radi toga stavljaju na nj odijelo. A onda stiče čovjek posebnu ljepotu, jer odijelo svojim krojom i nakitom stavlja ekvilibrij između duha i tijela. Bez odijela velika je provalija među njima radi koje nas stid oblijeva. Ali s odijelom tijelo stiče visinu, koja približava duhu. Pravom se kaže, da je poduhovljeno, jer je na njemu pokrito sve, što je nisko. I kako se diči svojim duhom, diči se sada i svojim tijelom: rastom, vitkošću i ostalim svojstvima. Kada vidimo čovjeka tako lijepo odjevena, kažemo: koji je to ozbiljni čovjek! a mladiću i djevojci: kako je to zlatan mladić i krasna djevojka!

Iz usporedbe divljaka, koji žive u azijskim ili afričkim prašumama i čovjeka prosvijetljena, obučena u kićeno odijelo sijeva silna razlika. Prvomu na prvi pogled kažemo: zaostao čovjek. Ne pomažu pravilne crte, ni jaka muskulatura, ni proporcija tjelesnih djelova i t. d., jer, kada čovjeka uopće promatramo, nisu predmet našega gledanja samo crte, gušteri i razmjernost udova, nego i zahtjevi većih moralnih zakona, za koje je duh ljudski stvoren. Dočim drugi je (prosvijetljen) krasna pojava, koja nam se nekom silom nameće, pa za njega upotrebljavamo epitete, koji odgovaraju njegovoj visini i ljepoti.

Ljudsko odijelo nužno pretpostavlja razum kao glavnoga činioca odijela. Uopće kod čovjeka sve je razum, ili mora da sve od razuma potječe. A ovaj razum, koji traži odijelo i vrstu odijela radi zdravlja i radi morala, ujedno traži ljepotu, estetiku u odijelu. Ljepota je rezultanta reda, koji vlada između raznih dijelova. Augustin kaže: pulchritudo non mole constat, sed parilitate ac dimensione membrorum.[23] Vidimo golo dalmatinsko brdo. Ono po sebi i za se nema kakove posebne ljepote. Kakovu ljepotu da dade pust kamen? Ali kada pogledamo s jedne strane surovo brdo sa svojom veličinom i kamenim izbočinama; dolje pako steru se poplanci i pitome uvale; onamo rasijani otoci sa tamno modrom bojom; a na zapadu tone sunce, svršujući svoju dnevnu zadaću, u živom zapadnom rumenilu, iz svega toga dolazi veličanstvena rezultanta, kojoj kažemo „ljepota".

Kako vječni razum izvađajući veličinu prirode ujedno daje, da se iz skupnosti njegovih djela odraziva osobiti sjaj i ljepota, tako i naš razum stvarajući neka djela, daje im osobito neko svijetlo i skladnost, koja ugađa ljudskomu estetičnomu shvaćanju.

[23] De civitate Dei lib. XI, c. 22.

Takovu ljepotu dajemo i svomu odijelu, jer ga upriličivamo moralnim pravilima i pojedinomu udu. Iz ovoga upriličenja iskače ljepota odijela, nakita i čovjeka, koga to odijelo pokriva. Stoga čisto, odmjereno, prosto odijelo pruža ugodnost, a sve što je pretjerano, nedotjerano, lijeno, raspušteno, traljavo, to ne valja, jer nije primjereno tijelu, niti konvenira duhu, koji je u tijelu.

Zadaća odijela biva i u tomu, što ono iznosi dušu na vidik. Duša se očituje preko lica, očiju; ali očituje se i preko skladnosti, elegance i neelegance u odijelu. Možemo reći da je ono utjelovljenje osobe i njezine nutarnje visine. A ljudi od istine živu, laž ih ubija. Nije samo laž u riječi, nego u djelu, u odijelu. Kako po riječima općimo sa ljudima, općimo i po odijelu. Ono nam kaziva, je li čovjek sredan, ne sredan; ozbiljan, isprazan, ponizan, slavičan itd. Tako poznajemo ljude, a poznanje je nužno za pouzdano općenje s njima. Stoga odijelo ima veliki socijalni značaj.

Odijelo i narodna duša

Narod je skupnost, koga iščinjaju pojedinci. Ako odijelo iznosi na vidik karakter i dušu pojedinca, to će onda iznijeti dušu i karakter cijeloga naroda.

Narodi razlikuju se po jeziku, običajima, u kojima se zrcali njihova psiha, a razlikuju se i po odijelu, jer i s njega odsijeva narodna duša.

Rimljanin je nosio togu, dugo i široko odijelo. Kada ju je na se mladić stavljao, bio mu je najsvečaniji dan, jer mu je otvarala put među ljude, u skupštine, u veličinu i slavu. Pod onom togom disala je vladarska, rimska duša, koja je ćutila snagu i sposobnost da vlada svijetom.

Grk se je kitio hitonom, kratkim odijelom bez rukava. Kao da je ono odgovaralo grčkom geniju, koji je tražio slobodu i polet k svemu što je lijepo i veliko. Ilijada je uzvišeni pjesmotvor po zamisli, raskošan poetičkim slikama, a dala ga je duša zaogrnuta hitonom.

I naš narod imao je svoje posebno odijelo, u koje je on utkavao svoje shvaćanje, svoj genij. Djevojka se je pokrivala bijelom haljinom; kitio ju je đerdan oko vrata; pregačica izvezena krasnim vezom, koji u sebi ima i prostost i zapletenu umjetnost. Ništa na njoj nije bilo, što bi odavalo sjenku niskoće. Sve je disalo nevinošću, čednošću, ozbiljnošću. Izgledala je ljubičica u šikari, koja se svakomu krije, a svakomu je draga. Šila je, plela je,

molila je, pjevala je. Ugodnost je bila kuće, život konšiluka.

A muško odijelo imalo je izraz snage i izdržljivosti naše rase u siromaštvu, patnjama i strašnim borbama, koje je narod proživljavao za turskih vremena. Ujedno je bila simbol žive nutarnje vjere u sreću i slobodu otadžbine. Dosta je zaviriti u naše narodne pjesme, da se vidi kako je bilo u skladu sa narodnom dušom i kako je odraz junačkih podviga. Ovako ga ona opisiva u pjesmi o kotarcu Janković Stojanu:

On otvara skrinje okovane,
Pa se svlači ter se preoblači,
Svrh košulje čelik pancijera,
Na pancijer rumenu dolamu,
Zlatna puca s obadvije strane,
Na pucami čudasti mojsaži,
Svrh dolame sve od zlata toke,
Napunjene dragoga kamenja

A pjesma koja pjeva četiri uskoka;

O pojasu sablje alamanke,
A na njima od čelika balče;
Na glave im kape od tri vuka,
Na leđima kože od medvjeda,
Na ramenu bijeli štitovi
Primiše se goru uz Vezentu.

Ovakovih opisa pune su narodne pjesme; svi su oni izljev čeznje k jednomu velikomu, koje nas u budućnosti čeka — sloboda i sreća domovine.

Na žalost danas je odijelo izgubilo značaj narodnosti. Ako hoćemo da vidimo kako se je naš narod oblačio, kakova li je njegova prirođena umjetnost, koja se najviše zrcali u njegovu odijelu, treba nam poći u muzeje. Fra Filip Grabovac žalostio se je videći naše ljude, koji su se povađali za mletačkom gospodom i zabacivali svoje narodno odijelo a stavljali latinsko. U tomu je gledao pomanjkanje narodne samosvijesti, i pogrđenje samih sebe. Stoga ih žestoko šiba u svojoj pjesmi:

Kose briju, a peruke diju,
Kalpak sviju, a klobuke viju,
Tere trče u sve nagle trke
U Taliju za obrijat brke.
Obrijaše svoje lipe vlase
Odbaciše svione pojase;
S' sebe svlače skrletne dolame,

Odvrgoše srmali marame
Svitla puca, toke, i jačerme...[24]

Nema sumnje da bi stoputa gore zaboljelo u duši fratra Grabovca, kada bi vidio, da je njegov narod potpuno odbacio narodno odijelo, a obukao ono, u kojemu se nipošto ne vidi narodna duša.

Pogotovo bi ostao izvan sebe, kada bi vidio mjesto skladno i čedno obučenih žena i djevojaka, gdje gole stupaju u javnosti i svojom se golotinjom diče.

Ni za ljepotu, ni za zdravlje

Naša narodna odijela imala su svoju osobitu ljepotu. Stoga i danas ljudi u kakovim posebnim svečanostima stavljaju ih na se. Svak upire oči na nje i dive se tako krasnomu odijelu, koje imponira svojom ozbiljnošću, veličinom i ljepotom, pa i čeljadetu koje ga nosi, daje čar i impozantnost. Odbacivši pak narodno odijelo, i pristupivši golotinji, koju nam je nametnuo tuđinski duh, i odijelo postalo je duševno golo. S njega ne sijeva čar i ljepota. Ne daje ženi prirođene i naravne dražesti, niti čovjeku ozbiljnosti i muževnosti. Naprotiv, prvoj daje izgled niske zavodnice, koju ne resi rumen mladosti i nevinosti, a drugomu nestalna kicoša i prevrtljivca.

Rekli smo da odijelo stavlja neki sklad između tijela, koje je po prirodi golo, i duha. Po njemu izgleda cijeli čovjek uredan. Dočim moderno odijelo osobito ženskoga spola nije u stanju, da taj sklad unese pogledom na sami kroj. Naime, suknja dopire do koljena, grudi su posvema otvorene, ruke su do ramena gole. Dakle odijelo nije primjereno udima tijela, pa otolen ne može izbijati čar ljepote, koja samo ondje svijetli, gdje stvari zauzimaju svoje mjesto, stvarajući potpuni međusobni sklad koga mislioci nazivaju redom prema izreci velikoga Augustina: pulchritudo non mole, constat sed parilitate ac dimensione membrorum.[25]

U djetinjstvu gledali smo komedijante, kako su se popeli na visoke štake. Na njima su koracali slobodno, kao što ljudi koracaju na nogama. Mi smo djeca dizali oči i gledali ih u visini kao nekakova čudovišta. Danas ženske izgledaju popete na dvije štake — dvije noge gole do koljena. To su nove rode, kojih su noge odijeljene od ostaloga tijela. Takovo odijelo rušenje je naravne ljepote ženskoga čeljadeta.

[24] Fra Karlo Eterović: Fra Filip Grabovac str. 26
[25] l. c.

Da su takova odijela i protiva zdravlju jasno je svakomu. Kako da bječve, koje rađe izgledaju od paučine, sačuvaju toplinu tijela tako nužnu za zimskih ledova? Kako li će učuvati toplinu suknje do koljena? Dr. Rubner kaže: da današnja moda ugrožava toplinu tijela, koja je tako potrebita. Broj smrti kod žena raste od 20 do 26 sve zbog golotinje. Kad se pogleda na to, mora se, veli on, svak ražalostiti radi strašnih posljedica[26]. Dr. Bentler opazio je sred prošle strašne zime, koja se je na Europu onako bijesno razlila, da su žene oboljevale na koljenima, a to on pripisiva kratkomu odijelu.[27] Uopće, veli Dr. Klencke,[28] da je današnja evropejska moda neprimjerena osobito ženska. Jenny Springer kaže, da je današnje odijelo žena u protimbi sa kulturom. Čini se, veli ona, kao da je ženski um potamnio u pogledu mode i zdravlja, jer inače ne bi žrtvovao sam sebe za volju svemoćnoj taštini.[29]

Ove riječi vrijede i za naše žene. Istina, kod nas ne ima sjevernih ledova, ali jednako moramo kazati, da je i naša zima pogibeljna, valjda pogibeljnija nego na sjeveru. Onamo ljudi redovito gore peći, a vani stupaju brzim koracima i tako stječu potrebnu vrućinu. Dočim u našim krajevima žive se bez peći, pa se čini suvišnim upotrebljavati ju za malo dana. I baš za tih dana pretrpimo više leda nego sjeverni stanovnici. Radi toga su naše žene izložene velikomu zlu.

Osim toga, naša je atmosfera jako promjenljiva. Danas imamo 16 i 17 Celsiusa, sutra nenadno živa pada na 12, 8, 4 i 0. Tako naglim promjenama ne može odoljeti ljudsko tijelo, ako ga odijelo ne zaštiti. Upitajmo na groblju tolike žene i djevojke, zašto su onako rano u grob legle, za cijelo mnoge će odgovoriti: jer smo se prehladile.

A to su djeca naša, s kojom je vezan napredak našega naroda!

Apoštol Pavao i golotinja.

Veliki apoštol naroda preporučio je Efežanima da se ne bi među njima spominjala nečistoća, besramnost, ludi govor ili nepristojne šale[30]. On dovodi tomu i razlog: jer ovi grijesi izključivaju iz kraljevstva Božjega.

[26] Schönere Zukunft P. Acken, br. 45
[27] l. c.
[28] Hauslexion der Gesundheitslehre für Leib und Seele — str. 706
[29] Liječnica u kući str. 135 i 137
[30] Cap. V. 3—5.

Ali putenost ima u sebi i drugo zlo od nje nerazdruživo. To je ludilo! Ona za vrijeme grijeha diže svijest čovjeka. Sveti Augustin kaže, da ništa više ne baca ljudsku dušu iz tvrđe; nego žensko draganje i onaj tjelesni doticaj[31]. Čovjek je siguran za život, dok se nalazi zaštićen u tvrđavi, ali kada je vani, izložen je neprijatelju. Čistoća je takova tvrđava duši i dokle ga ona resi nalazi se u posebnoj duševnoj vedrini i odličju. No čim se njezine sfere liši, izložen je najgrdnijim udarcima i zalazi u noć i duševnu tamu.

Takove su funkcije bez sumnje nužne društvu. Časovito poremećenje duševnih snaga nadoknađuje novostvorena duša — dijete. Ovako veli sv. Toma: non enim est virtuti contrarium, si rationis actus aliquando intermittatur pro aliquo quod secundum rationem fit.[32]

Nu kada bi ljudi bili u sveđernomu ludilu, što bi bilo, i od pojedinca i društva? Svijet bi bio sveopća ludnica, koja bi poništila čovječannstvo .

Ovakovu ludnicu traži današnja golotinja, jer ona nužno probuđiva živinstvo u ljudima. Otvoreno tijelo ni kod najsvetijih duša nije ostalo bez niskoga podražaja.

Istina reći će i žena i djevojka: ja sam poštena. Dà! Jesi poštena, ali to što nosiš i kako nosiš nije pošteno! Razum i naravno poštenje kažu ti: zaodij tijelo, jer treba da budeš pristojna, a takova golotinja daleko je od toga. Dr. Klug kaže: što si unutra, budi i vani[33]. Unutra si poštena, budi poštena i u odijelu.

Ove godine na jednoj universi u Chicagu održan je kongres studenata, na kojem je sudjelovalo 350 izaslanika različitih visokih škola. Raspravljalo se je o temi: „kako treba da student poštuje ženu". Jedan od glavnih govornika istakao je, da današnje djevojke imaju u cijelosti iste nazore o moralu kao i one iz prijašnjih stoljeća, ali je način njihova odijevanja takav, da ne zaslužuje isto poštovanje. „Djevojke koje puše, piju i nose takove haljine, kao da žele da budu objekti za anatomske studije ne možemo da susrećemo s istim onim poštovanjem, koje su naši oci ukazivali našim majkama[34].

Ovamo pristaju riječi sv. Pavla: a svaka žena, koja se moli ili prorokuje gologlava, sramoti glavu svoju, jer je svejedno kao

[31] Solil. l. I, c. 10
[32] 2. 2. q. 153, a. 2 ad secundum
[33] Schönere Zukunft god. 1929 str. 996
[34] Zagrebačke „Novosti" 30 siječnja 1930, br. 30

da je do kože ostrižena. Jer ako se ne pokriva žena, neka se striže; ako li je pak ružno ženi strići se, ili glavu brijati, neka se pokriva[35]. Apoštol je govorio prama ondašnjemu shvaćanju: žene su morale ići pokrivene glave a preljubnicama su rezali kose. Onda je značila otkrivena glava kod ženskoga spola raspuštenost, koja je tražila ostriženje kose.

Danas bi Pavao slične riječi kazao: a svaka žena, koja je odijelom pokrivena samo do koljena, golih ruku do ramena, rastvorenih grudi do nutarnjosti, sramoti samu sebe, jer je svejedno takvo oblačenje, kao da je potpuno gola. Ako se tako otvara žena, onda neka se striže, t. j. neka se svuče gola. Ako li je pak ružno ženi da bude potpuno gola, onda neka pokrije svoju golotinju da bude pristojna i časna.

Crkva i Pavlove riječi

Ono što je Pavao davno rekao kao uputu vjernicima, i što bi danas rekao da je na svijetu, to govori trajno njegova Crkva preko Krstova namjesnika. Nikada se oni nisu iznevjerili svojoj zadaći naučavanja, prosvjetljivanja i čuvanja duša od zla duševnoga. Pasi ovce moje, pasi janjce moje — ove riječi uključivaju pomoć Krstovu, koja namjesnika njegova ne samo prosvjetljiva u shvaćanju onih istina, koje je On donio na svijet, nego mu daju i apoštolskoga elana da neustrašivo iznosi Njegovo božansko svijetlo na obranu sebi povjerenih duša.

I danas slavno vladajući Papa Pijo XI, svjestan visoke misije, koju mu je Krst u svojoj Crkvi namijenio, sa bolnim srcem Oca promatra današnju golotinju i silne duševne pogibelji, koje odatle prijete dušama. Stoga je preko sv. Kongregacije Koncila dao 12 siječnja t. g., slijedeće upute: da župnici nastoje sa svom snagom da se žene oblače pristojno; da roditelji u dušama svoje djece nijete čednost, čistoću i sramežljivost, da odvraćaju svoju djecu od javnih gimnastika, ili ako to moraju da čine, neka budu pristojno obučene; da upraviteljice zavoda zaljube i navedu djevojčice na pristojno odijevanje, nepristojno pako obučene neka otpuste, a ni majke njihove tako obučene neka ne pripuste u zavod da obađu dijete; preporučiva pobožne zadruge za pobijanje opake mode protiva kršćanskoj čednosti; takove žene i djevojke nek odbiju od sv. Pričesti i neka ih ne pripuste da kumuju u sakramentu krštenja i krizme, pače ako je nužno, neka ih i u crkvu ne pripuste;

[35] Kor. I, c. 11, 5—7.

u zgodne svetkovine, osobito Majke Božje neka ih potaknu na pristojno oblačenje, a na Neoskvrnjeno Začeće neka se u svim župskim i katedralnim crkvama u tu svrhu moli i po mogućnosti propovijed drži; diocezanski consilium neka barem jednom u godini raspravlja, kako bi se moglo bolje providiti ženskoj čednosti; svako treće godine Biskupi će obavijestiti Sv. Stolicu kakova čednost oblačenja vlada u njihovoj biskupiji i što su sve poduzeli u tomu smislu.

Iz ovih riječi sv. Kongregacije preko koje namjesnik Krstov govori, jasno čujemo riječi sv. Pavla: ako se ne pokriva žena neka se striže; ako li je pak ružno ženi strići se ili glavu brijati, neka se pokriva.

Završetak

Mi nismo protivnici novosti, jer novost često znači napredak. Kako na svim područjima ljudske djelatnosti zapažamo napredak, tako ga može biti i u odijelu. Koja razlika između staroga, surovo izrađenoga sukna i modernih štofova? Ni krojačka stvaralačka moć nije čovjeka ostavila. Ali u svemu treba mjera. Ova se sastoji u kreposti prama kojoj treba da čovjek žive. Ona mora vladati i u kroju našega odijela. Zabluda je, kada se netko kiti više nego treba, ili drukčije nego stanje traži. Zabluda je nositi nečisto, raspušteno, jer sve to nije kreposno. Aristotel je korio Lakedemonce, jer su se oblačili slabije s namjerom da pokažu kako nisko drže ljudske stvari[36]. Pogotovo je zabluda kada je takovo odijelo da ugrožava zdravlje, čednost i otvara vrata socijalnoj perverziji.

[36] Etich. c. VII, n. 6

Dr. JANKO ŠIMRAK - Zagreb

Poslanica Milanu Trišiću.

Kritika imotskog paroha.

Milan Trišić, svještenik u Imotskom, osvrnuo se na moju studiju „Crkvena unija u sjevernoij Dalmaciji u XVII. vijeku", koja je ugledala svijetlo u prošlogodišnjem dvobroju „Nove Revije" posvećenom svećeničkom jubileju Pija XI. (253 - 277) i koja je preštampana i nadopunjena u posebnoj brošuri, u organu srpskog pravoslavnog svešteničkog udruženja „Vesnik srpske Crkve" (godina XXXIV, novembar - decembar 1929, 403 - 409). Svoju sam studiju razdijelio u dva dijela. U prvom dijelu raspravljam o „težnji pravoslavnih južnih Slovena za jedinstvom u XVI i XVII. vijeku". Kao dokumente za tu tezu naveo sam samo zaključke dvaju unionističkih srpskih nacionalnih crkvenih sabora u manastiru „Uspenija Presvjatija Bogorodici" u Morači god. 1648 i 1654, uske veze trojice najvećih srpskih patrijara: Jovana (1592 - 1614), Paisija (1614 - 1648) i Gavrila (1648 - 1654), mučeničku smrt budimljanskog mitropolita, kojemu su Turci živom kožu oderali radi toga, što je bio poslan kao delegat Papi Inocentu X, da konačno utvrdi s njime jedinstvo, i poslanicu manastira Mileševa: bosanskog mitropolite Jovana, arhimandrita Visariona, igumana Pavla i duhovnika Nektarija, koju su poslali u Rim Papi Klementu X po kaluđeru Mojsiji Kontoviću dana 6. decembra 1676.

Milan Trišić je imao dakle dostatan broj dokumenata, da se može njima pobliže pozabaviti u prvom dijelu kritike (Vesnik 403 - 406), da ih može ispitati, pod svoj kritički nož staviti, pobijati njihovu autenciju i dokazati neopravdanost mojih dedukcija. To je bio jedini njegov posao. I to vrlo važan posao. On bi na taj način sa mnom obračunao i ja bih se morao jal' ukloniti, jal' pokloniti. Ali toga G. Milan Trišić nije uradio, nego hoće voditi polemiku na osnovu nekih drugih povjesnih činjenica, o kojima u mene nije govora. Kritika prije svega mora ispitati materijal, koji je pisac iznio, a istom nakon toga može da iznese i druge činjenice, koje nije pisac tretirao. Trišić je u ovom radu učinio pogrješku, koja je svojstvena svima onima, koji ne mogu odgovoriti na postavljeno pitanje, pa radi toga bježe

na drugo polje. Ta se pogrješka u filozofiji nalazi među sofizmima i dobila je nečasno ime: mutatio sive ignoratio elenchi. U istoj filozofiji je napisano, da se ta griješka čini mala fide, jer je prelaz na druga pitanja ne iz razloga ispitivanja istine nego iz razloga, da se ne prizna poraz.

Polemika i kritika zauzimaju vrlo važno mjesto u znanosti, jer je istinita poslovica staroga rimskog mudraca: *Πόλεμος πατὴρ πάντων*. Zdrava kritika i polemika čisti obzorje, razgoni tamu, ispravlja pogrješke, upozoruje na manjkavosti i nesposobne uklanja s polja znanosti. Takvu sam ja polemiku i kritiku punim pravom i očekivao, ali sam se eto prevario, jer je dočekao nisam.

„Dokazi" Milana Trisića.

U drugom dijelu kritike (Vesnik 406—409) kao da se Trišić nastojao popraviti, pa direktno napada moje teze, što sam ih iznio o uniji Epifanija Stefanovića god. 1648 u sjevernoj Dalmaciji. Prvu tvrdnju postavlja Trišić ovako: „Pre svega i sam g. Šimrak sumnja u spomenuti titul Epifanija Stefanovića (mitropolit Dalmacije) i sve što o njemu spominje, spominje na osnovu izvešća Farlatijeva, a jedino novoga iznosi na osnovu pisma zadarskog nadbiskupa Bernarda, da je Epifanija obratio na uniju papski misioner fra Bartolomej iz Verone" (Vesnik 406).

To je prva grdna neistina Milana Trišića. Farlati donosi kratak prikaz unije Epifanija Stefanovića i jedno pismo upravljeno na Kongregaciju De Propaganda Fide u Rimu (Illyrici Sacri VII, 130. 131). Ja sam utvrdio, da je to pismo pisao Fra Bartolomej iz Verone, ali to je jedna sitnica, na koju se ne treba niti obazirati. Glavno je, da sam ja iznio dva pisma Epifanija Stefanovića upravljena na papu Inocenta X. Oba su napisana ćirilskim slovima na narodnom jeziku. Jedno je i drugo prevedeno na talijanski jezik s tom razlikom, da je pod prvi prijevod sam prevodilac potpisao i manastir Krku: „Svriuemo tutti Calogeri Sacerdoti del Monastero di S. Michele Arcangelo da Zara", i Epifanija Stefanovića: „Sottoscriuemo noi quieto Metropolita Epiffanio di Dalmatia", a drugi prijevod potpisali su i Epifanije i uprava manastira Krke svojom rukom ćirilicom. Da stvar bude jasnija i svakom laiku pristupačna, ja sam na koncu studije dodao i vjerne otiske originala prvoga i drugoga pisma i prijevoda drugoga pisma. Osim toga sam iznio neobjelodanjene dokumente i to: pismo nadbiskupa zadarskog Bernarda Inocentu X. pisano iz Zanti-a 5. novembra 1648,

koje je imalo služiti Marinkoviću ,krčkom igumanu, kao preporuka u Rimu; tri pisma, od kojih je jedno napisano iz Zadra na Papu i dva na kardinale Kongregacije De Propaganda Fide (Nova Revija 261—275). Tako sam se odazvao pozivu Nikodima Milaša, koji je u svoje vrijeme u „Pravoslavnoj Dalmaciji" (201) i u raspravi „Sveti Vasilije Ostroški" (13. 14. 50) kazao, da će uniju Epifanija Stefanovića smatrati „dotle izmišljenom i dakle neistinitom, dok se to neporjecivim dokazima ne dokaže" (Vasilije Ostroški 16).

I nakon svega toga dolazi G. Milan Trišić, pa se usuđuje pred svom javnosti tvrditi, da sam otkrio samo ime Fra Bartolomeja iz Verone. Uvjeren sam, da to Trišić nije učinio iz kakvih ličnih razloga prema meni, iz lične mržnje ili antipatije, jer se mi lično niti ne poznamo. Ujedno držim, da to nije napisao niti iz omalovažavanja moje studije. Njega su na tu neistinitu tvrdnju silili posve drugi razlozi, a ti se nalaze u tome, što Epifanije Stefanović na njegovo najveće zaprepaštenje i iznenađenje zove papu Inocenta X. svetago apostola Petra nastolnomu namisniku i vrhovnomu vaselenskomu učitelju... crkovnomu obćenomu Gospodinu... vasego krštijanstva ... svih crkva glava i svega krštijenstva zapovidnici i samomu Gospodinu Isusu namisnik... I sve ono, što bude obećati ovi opat (Marinković) vašoj privelikoj Svitlosti, i ja to sve potvrđujem, za što ću živiti i umriti u ruke svete matere crikve katoličanske rimske i hoću da su i oni sv koji su nama podložni, živu i umru u ovoj svetoj viri, kako su živili pravi sveti oci: Sveti Jovan Zlatousti i Sveti Veliki Vasilije i Spiridion". — To je bio tvrd govor za ušesa našega poštovanoga paroha u Imotskom Milana Trišića i on drži, da će izbjeći na taj način, što će na oba oka zažmiriti i kazati, da Šimrak nije ništa drugo iznio nego samo ime i prezime onoga „fratra", koji je tobože obratio Epifanija Stefanovića. E, moj dragi Trišiću, tako se lakomisleno ne rješavaju historijski problemi. Trebalo je s malo manje mržnje, a s više pažnje čitati moju studiju, pa nikako ne bi mogao ovako pisati!

Drugi „dokaz" protiv mojih teza iznosi G. Milan Trišić u ovoj formi: „Farlati spominje, da su pored Epifanija Stefanovića g. 1648. obraćena i dva mu područna biskupa, za koje sam g. Šimrak primjećuje da bi to morali biti marčanski biskup Vasilije Pre-

dović i banjalučki Isaije te da kao već unijate dotični Bartolomej ne samo da nije trebao obraćati, nego ih nikada nije ni vidio, a kamo li obratio" (Vesnik ibid.).

To je druga neistina i drugi falzifikat, jer sam ja samo za Vasilija Predojevića tvrdio, da ga Bartolomej iz Verone nije trebao obraćati na katolicizam, budući da je bio već odavna katolikom, a za Isaiju sam kazao, da ne znam, kako i zašto ga Bartolomej dovodi u vezu s unijom Epifanija Stefanovića. Nisam ja dakle nikada tvrdio, da je Isaija bio „unijat" (Nova Revija 269).

Ovdje napominjem nemilu griješku, koja se potkrala u „Novoj Reviji" (ibid.), da je Isaija bio „Banjolučki vladika", dok mora stajati, da je Isaija bio „Banjski" vladika, kako je ispravljeno u posebnom istisku. Banjolučka eparhija osnovana je istom 1900. godine, a banjsko-dabarsku osnovao je već Sveti Sava.

Treći „dokaz" postavlja g. Trišić ovako: „I kad tako stvar stoji sa obraćenjem episkopa Vasilija i Isaije po priznanju samoga g. Šimraka, ne znam onda s kakvom verodostojnošću možemo da poverujemo da je ikada postojao i mitropolit Dalmacije imenom Epifanije Stefanović, tim pre što i sam g. Šimrak priznaje da za dalmatinskog mitropolita Epifanije Stefanovića ne znaju šematizmi pravoslavne dalmatinske Eparhije" (Vesnik ibid.).

Kad sam taj „dokaz" pročitao, od sveg sam se srca nasmijao. Ja sam odmah posumnjao, da je to G. Trišić sam iz svoje glave izmislio, pa sam otvorio 196. stranicu rasprave Dra Nikodema Milaša „Pravoslavna Dalmacija" i tamo sam našao istu mudrost, da se naime pobija egzistencija Epifanija Stefanovića radi toga, što je on govorio u Zadru, da su mu područna dva episkopa: u Marči i Banji, ili što je tako zabilježio Farlati. Ipak bi se moglo nekako razumjeti, da se Nikodim Milaš podičio s ovakvom „argumentacijom", kad je poznata njegova sklonost prema iskrivljivanju i krivom citiranju i kad nije imao pri ruci originalnih pisama Epifanija Stefanovića papi Inocentu X., ali se g. Trišić danas nakon objelodanjenja tih pisama ne može na ni jedan način izgovoriti.

Ja sam istina tvrdio, da za dalmatinskog mitropolita Epifanija Stefanovića ne znaju šematizmi pravoslavne dalmatinske eparhije, jer šematizam od 1887. spominje kao prvoga episkopa i namjesnika pećkog patrijara Maksima 1663 (Nova Revija 275. n. 49). Time sam htio samo to kazati, da sam nakon izdanja VII. sveska Farlatijeva djela „Illyricum Sacrum", što ga je izdao u Veneciji 1817. njegov saradnik Jacopo Coleti, prvi iznio originalna pisma Epifanija Stefanovića i na taj način postavio izvan diskusije izvje-

štaj Farlatija o Epifanovićevoj uniji i o uniji manastira Krka 1648. god. Zašto nije ušao u šematizam pravoslavne dalmatinske crkve od godine 1887. i mitropolit Epifanije Stefanović, nije teško pogoditi. On nije ušao radi toga, jer je „vjerom prevjerio", kako to voli kazati Nikodim Milaš, pa mu radi toga treba uništiti svaku uspomenu među živima i mrtvima!

Dalnji „dokaz" konstruirao je g. Milan Trišić ovako: „Nego najverovatnije da je taj Epifanije Stefanović bio jedan od monaha unijatskog manastira Hrlinja, čiji su se monasi u prvoj polovini XVII. v. razbegli, i jedan ih deo sa Epifanijem stigao u Dalmaciju" (Vesnik ibid.).

Ova tvrdnja nije samo neistinita nego je tvrdnja, kako bi mi u gornjoj Hrvatskoj kazali, „bistričkih bogaca" ili bogalja. Ja sam u studiji o tome napisao ovo: „Po svoj prilici bio je Epifanije Stefanović jedan od monaha manastira Hrmnja, koji je podignut na sastavcima Unca i Une. U prvoj polovici sedamnaestoga vijeka razbježali su se monasi ovoga manastira i prešli na kršćansku stranu. Jedni od njih nastanili su se u manastirima Marči i Lepavini u varaždinskom generalatu (Slovinskoj Krajini), a evo Epifanija Stefanovića s drugim dijelom kaluđera nalazimo u dalmatinskom primorju" (Nova Revija 263). G. Milan Trišić ne znajući baš ništa o tom manastiru i držeći, da on pod svaku cijenu mora biti „unijatski", jer sam ga ja spomenuo, prevario se ljuto i od pravoslavnog manastira Hrmnja načini neki „unijatski manastir Hrinj" (ovo će posljednje valjda biti slagarska pogrješka, koja u najmanju ruku teško tereti urednika, a možda kod toga ima malo krivice i na g. Milanu Trišiću!). Što ću ja sada početi s tim g. Trišićem? On ti je „unijatskiji' nego svi „unijati" na ovom bijelom svijetu, jer eno ti „unijatstvo" presadi i na područje rijeke Une i Unca, u središte Bosne ponosne! Ja nikako ne prihvaćam toga dara iz ruku g. Milana Trišića! Svako se neka sa svojim diči! Sad će me sigurno radi ovoga krivoga citata g. Milana Trišića napasti jedan od njegovih prijatelja, da sam „pounijatio" stari manastir Hrmanj!

Kao daljnji „dokaz" za svoje tvrdnje protiv unije Epifanija Stefanovića navodi g. Trišić ovo: „... a i episkop Milaš vrlo umesno primećuje: nije li možda taj Epifanije kakav prosti sveštenik, koji je prevario, i koji se prozvao arhiepiskopom Dalmacije, možda s toga, što su mu obećali bili pre nego što će ga prevariti, da će ga arhiepiskopom učiniti".

Dakako da je g. Trišić i ovdje krivo citirao Nikodema

Milaša „Pravoslavna Dalmacija" (197), jer na dva mjesta mjesto Milaševe riječi „prevjerio" upotrebljava riječ „prevario" i osim toga ne citira čitavi stavak nego ispušta zaključnu rečenicu: „ako se odnosni nacrti opće prevjere ne izvrše", pa prije toga stavlja točku. G. Trišić je kod krivoga čitanja umetnuo kod druge riječi „prevariti" još oznaku „ga", čega u originalu Milaševom nema. Tako je citat G. Trišića izašao bez repa i glave i bez ikakva smisla. U prvom dijelu stavka kaže se za njega da je „prevario", a u drugom dijelu kontradiktorno tomu, da su ga u Zadru „prevarili". Ko je koga sada, mili Bože, na svemu ti fala, prevario!

Milan Trišić protivi se historijskoj istini i zato se mora zaplitati u ovakve kučine. Stvarno sam na ovaj prigovor već odgovorio u „Novoj Reviji" (1930. g. I, 22—28). Držim, da tomu odgovoru ne treba ništa dodavati niti ga na ovom mjestu opetovati. Historijsku istinu unije Epifanija Stefanovića priznali su prije nego je ugledala svijetlo Milaševa rasprava „Sveti Vasilije Ostroški", historičari: Vladimir Ćorović, Ilarion Ruvarac, Radoslav Lopašić, H. J. Bidermann, a da ne spominjem: Donata Fabijanića, Miju Batinića, Dra Markovića, Vjekoslava Gjorgjića i D. P. Balana. Jedini je Nikodim Milaš izjavio, da će istinitost toga događaja priznati, kad mu se predoče originalni dokumenti. Ja sam uvjeren, da bi se i on bio poklonio, kad bi imao pred očima dokumente, koji su u mojoj studiji objavljeni. Jedini je dakle sve do danas ostao u „opoziciji" g. Milan Trišić. Ja nikoga ne običavam omalovažavati, a najmanje protivnika, ali neka mi oprosti g. Milan Trišić, da njegov „historijski" i „znanstveni" ugled nije toliki u ovim pitanjima, da bi mu se bez ikakvih dokaza moglo vjerovati. Historija je znanost i njena je dužnost samo ta, da ispituje istinu bez svakog drugog obzira. Historički pisac ne smije sam govoriti nego mora pustiti izvore, da govore. On ne smije imati nikakvih prejudica, nego prisluškivati onome, što dokumenti kažu. Priznajem, da je unija Epifanija Stefanovića u sjevernoj Dalmaciji jedna vrlo neugodna stvar za g. Milana Trisića, koji kaže u uvodu svoje kritike, da su „krstaški ratovi taj rascep (crkve na istočnu i zapadnu) i u duši prostoga naroda na istoku pretvorili u nepremostiv jaz, možda i za uvek", ali to nije dostatan razlog, da se niječu jasne historijske istine.

Sad dolazi ono, što je najljepše! G. Milan Trišić kaže od riječi do riječi ovo: „A ni poslanice tobožnjeg mitropolita dalmatinskog Epifanija Stefanovića upućene papi Inoćentiju IX ne menjaju ništa na stvari, jer i u njima Epifanije se potpisuje čas „biskup", a čas „episkop", čas „mitropolit; te je vrlo verojatno da su te poslanice pisali sami misioneri možda isti fra Bartolomej iz Verone" (Vesnik 407).

Kad sam to pročitao, nisam moga vjerovati svojim vlastitim očima, pa sam ponovno čitao taj stavak, ali sam svaki put u njemu našao gornje tvrdnje. Prije svega nije istina, da je Epifanije pisao svoje poslanice papi „Inoćentiju IX", jer je Inocent IX. bio papom od 29. oktobra do 30. decembra 1591. godine, kad o Epifaniju Stefanoviću nije bilo glasa ni glasnika, nego Inocentu X, koji je vladao od 15. septembra 1648. do 7. januara 1655.

G. Trišić polazi ovdje putevima svoga učitelja Nikodima Milaša, koji natjeran u škripac originalnim dokumentima izmiče na taj način, da kaže, kako su „latini", „fratri" pokrali pečate pravoslavnih vladika i manastira; kako su sami pisali pisma i t. d. To je do sada nečuveni postupak u istraživanju dokumenata. Krađu pečata i falzificiranje pisama treba dokazati! Dakle su u Zadru „latini" prema Milanu Trišiću i kaluđerima manastira Krke i Epifaniju Stefanoviću ukrali pečate, sami sastavili dva ćirilovska pisma i potpisali i Epifanija i upravu manastira Krke! Kad su već „latini" to djelo učinili, a kako i zašto su onda te dokumente preveli na talijanski jezik? Zašto su uopće sastavljali dokumente na narodnom jeziku u ćirilici? Zašto je Epifanije potpisao ne samo ćirilovsko drugo pismo nego i njegov prijevod na talijanski jezik? Na temelju čijih pisama je putovao Mihajlo Marinković, opat manastira Krke, s kaluđerima Ilarionom i Dimitrijem u Rim i ondje boravio duže vremena? Kako se dogodilo to, da su kaluđeri manastira Krke dobili od Pape dvije crkve u Zadru i u njima u to vrijeme služili službu u grčkom obredu na starom slovenskom jeziku? — Sve je to izmišljeno, sve podmetnuto? Kako se može pobiti pismo zadarskog biskupa Bernarda od 5. novembra 1648. sa Zanti-a, u kojem sve to prikazuje na talijanskom jeziku papi i s tim se pismom šalje Mihajlo Marinković u Rim? Dakle je Bernardo poslao pismo u kojem veli, da ga donosi Mihajlo Marinković s dva druga kaluđera, a kad tamo niko nije u Rim dolazio? Dakle je na taj način prevario Bernardo i papu i kardinale Kongregacije De Propaganda i oni nisu ni pitali, gdje je taj delegat Epifanija Stefanovića i t. d.? To su sve apsurdi najgore vrste, na koje ne bi trebalo baš ništa odgovarati, ali eto mora se nešto kazati samo zato, da se vidi, kuda je g. Trišića dovelo tvrdoglavo nijekanje istine.

Što se tiče potpisa Epifanija Stefanovića, to se on potpisao na

prvom pismu na pečatu: „Epifanije milostiju Božijeju mitropolit Danlmaci." Na drugom ćirilovskom pismu potpisao se: „Pisah ja Epifanije biskup Dalmacije", ali na pečatu stoji: „Epifanije milostiju Božijeju mitropolit Dalmaci." Na talijanskom prijevodu istog pisma potpisao se: „Epifanije ot Dalmacije u Zadru". Zašto se Epifanije potpisao „biskup", dok na pečatu odmah uz taj potpis stoji „mitropolit", ne bi znao reći. Po svoj prilici da je to učinio radi toga, da njegov naslov bude razumljiviji. U talijanskim dokumentima dolazi na dva mjesta „Vescovo", a na dva mjesta „metropolita'". Na koncu sedamnaestoga vijeka predao je Nikodim Busović singjeliju patrijare Paisija patrijari Arseniju Crnojeviću, kojom je postavio „mitropolita" u Dalmaciji, i tražio na osnovu toga, da i on bude postavljen mitropolitom. (Magazin 1844, 129. 130). Farlati kaže za Epifanija: „... qui se archiepiscopum Dalmatiae appellabat". O tome sam opširnije pisao u „Novoj Reviji" (1930, I, 24. 25).

Nakon spomenutih neistina kaže g. Trišić, kako su se u Vatikanu čuvali dugo vremena dekretali Isidora iz Sevilje u „korist papstva", pa zašto onda se ne čuvaju kao svetinja i poslanice dalmatinskog mitropolita Epifanija Stefanovića, a to tim više, što se u njima papa priznaje za „Namesnika Gospodina Isusa", (Vesnik 407). Iz apokrifnosti dekretala Isidora iz Sevilje ne može se činiti zaključak na apokrifnost pisama Epifanija Stefanovića. To je jedan kukavički sofizam, koji sam htio svrstati pod sofizme „fallacia consequentis" ili „Non causa pro causa", ali vidim, da nisam potrefio, jer je to obična domaća glupost, a ne sofizam.

Ako sam dobro razumio, g. Milan Trisić dopušta delegaciju, koju je Epifanije poslao u Rim, a kojoj je na čelu bio Mihajlo Marinković, iguman manastira Krka. O toj delegaciji ja sam kazao, što sam našao u rimskim arkivima, pa sam svoj izvještaj završio riječima: „To su posljednje vijesti, što sam ih našao u arhivu Kongregacije De Propaganda Fide o delegatima Epifanija Stefanovića u Rimu. Što je bilo dalje s njima i kako su izvršili svoju misiju, nisam mogao doznati". Iza toga iznosim prema Bianchiu, kako su dobili dvije crkve u Zadru (Nova Revija 1929, III. i IV, 273—275). G. Milan Trisić objesio se i o tu moju primjedbu kao čičak o pasji rep, pa kaže: „Koliko su pak u Rimu držali do mitropolita Stefanovića i do njegovih delegata kao i do njihovih izjava, najbolje nam o tome svedoči sam g. Šimrak, kada za pomenutu delegaciju kaže: kako su izvršili svoju misiju, nisam mogao doznati".

I ovo je opet jedan falzifikat mojih riječi. Trišić je citirao samo drugi dio moje rečenice, pa tako izgleda, kao da baš ništa nisam mogao doznati o tome, što su delegati u Rimu izvršili, dok ja u prvom dijelu rečenice kažem: „Što je bilo dalje s njima (delegatima)..." O radu delegacije iznio sam Marinkovićevo pismo na kardinale Kongregacije, sastanak Kongregacije radi riješenja toga pitanja, dva pisma delegata na papu Inocenta X. i riješenje Kongregacije od 14. decembra 1648. I sada hoće Trišić prikazati stvar, kao da nisam baš ništa doznao o njima, što su izvršili u Rimu.

Ja sam dakle o radu delegacije u Rimu iznio samo ono, što sam našao u dokumentima. Dakako da nisam time kazao, da u arkivima nema baš više ništa o tome pitanju.

Prema Milašu (Pravoslavna Dalmacija 193) ruga se Trišić broju „pounijaćenih monaha i sveštenika u Dalmaciji", koji da povisuje Farlati od 20 kod Marinkovića na 80, a fra Mijo Batinić na 800. Marinković govori samo o bratstvu manastira Krke, koje je iznosilo 20 članova i pobjeglo pred Turcima u Zadar. Taj broj nije nipošto velik. Farlati (Illiryci Sacri VII, 130. 131) donosi pismo jednog apostolskog misionara, u kojem kaže, da je obratio na katoličku vjeru 80 „presbyteros calogeros parochos", pa nabraja mjesta, u kojima se oni nalaze, što sam ja iznio u svojoj studiji (ibid. 266 n. 31). Neka se ništa ne kostruši g. Milan Trišić nad ovim brojem, jer će mu on biti jasan iz rasprava, koje ćemo naskoro o tome pitanju objelodaniti. Gotovo je smiješno isticati pogrješku fra Mije Batinića („Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini", Zagreb 1881, II, 120), koji pretvara zabunom ovaj broj Danijela Farlatija u broj „preko osam stotina grko-istočnih svećenika i kaluđera".

Unija i politika.

Trišić dalje spominje, kako su kaluđeri iz manastira Krka „pobegli pod zadarske zidine e da zaštite i spasa za svoj goli život potraže u jednoj ipak hrišćanskoj državi t. j. u Mletačkoj Republici, u kojoj je vladalo načelo da postoji samo jedna t. j. rimokatolička vera, te ako je silom prilika, bar na oko, koji kaluđer ili sveštenik i pristao na uniju e da spase sebe i celinu, ipak to se nikada i u nikojem slučaju ne može tumačiti u smislu teze g. Šimraka kao da bi tim aktom posvedočila se težnja srpskog naroda u Dalmaciji za prelaz na uniju. Baš naprotiv. Unija je našem narodu u Dalmaciji silom bila nametana bilo sas trane mletačkih vla-

sti bilo sa strane rimske propagande" (Vesnik 408). Tu istu misao ističe Trišić, kad veli, da je jedino „iz političkih obzira vizantijskih careva" došlo do unije u Lionu, Ferari i Fiorenciji; da „ako su srpski patrijarsi i episkopi katkada i stajali u prijateljskoj vezi i dopisivali sa rimskim papama, bilo je to jedino u težnji da narod oslobode od Turaka, ali su se uvek držali svog pravoslavlja" (ibid. 404).

Ja molim cijenjene čitaoce, da mi oproste, 'ako se nešto dulje zadržim kod ovoga prigovora. Glavna pogrješka g. Milana Trišića i svih onih, koji ovako tvrde, sastoji se u tome, da ne promatraju crkvenih događaja na Balkanu u sedamnaestom vijeku prema dokumentima, što ih imamo iz tadanjega doba, nego prema svojim današnjim predispozicijama. Oni prosto projiciraju svoje današnje misli i svoje današnje stanovište prema papinstvu u ono doba ine mogu nikako shvatiti, kako je u šesnaestom i sedamnaestom vijeku bila bujna i cvjetna ideja općeg kršćanskog jedinstva, koja je upravo elementarnom snagom provalila za vrijeme pape Klementa VIII. Istina je živa, da je osnova te ideje opće kršćanske solidarnosti u očajnoj borbi protiv turske tiranije bila oslobođenje kršćana na balkanskom poluostrvu, ali je i to istina, da je ta politička ideja oslobođenja kršćanstva bila u najužoj vezi s idejom općega kršćanskog religioznog jedinstva, jer se samo na taj način mogla stvoriti jedna ideja i jedan duh u borbi protiv neprijatelja. Borba za oslobođenje dobila je tako religijski karakter. To nam najjasnije svjedoče i pisma rimskih papa predstavnicima pravoslavne crkve i pisma starješina pravoslavnih crkvi na balkanskom poluostrvu papama u to doba. Tako su patrijara Jovan i hercegovački mitropolita Visarion poslali u proljeće 1599. dvojicu monaha u Rim papi Klementu VIII., da traže pomoć protiv Turaka i uniju. Papa je u pismu od 24. aprila iste godine naveo dogmatske uvjete za uniju (A. Theiner: Monumenta Slavorum Meridionalium, Zagrabiae 1875, I, 90. 91). Sinodalne poslanice prvoga i drugoga unionističkoga srpskog crkvenog sabora u manastiru Morači 1648. i 1654. nose ne samo politički nego u prvom redu religiozni ili dogmatski karakter. To isto vrijedi o poslanici predstavnika manastira Mileševa i drugih poslanica, koje su u to vrijeme

slate papama. Budući da o tom pitanju baš sada opširno raspravljam u „Novoj Reviji", nije potrebito, da to podrobno spominjem na ovom mjestu. Dogmatskog su sadržaja i poslanice Epifanija Stefanovića, kao što vidjesmo.

Ne može se usvojiti stanovište, da su sve te izjave samo jedna varka, dakle prevara i farizejština, pa makar to govorili i neki gorljivi katolički autori, koji se u ovoj stvari slažu s g. Trišićem i drugovima prema onoj staroj poslovici, da se krajnosti dotiču. Nije to bila varka nego najintimniji izljev duša i u Rimu i među predstavnicima pravoslavlja na balkanskom poluostrvu.

Simpatije, koje su bile po naravnom toku stvari nastale između rimskih biskupa kao vođa borbe protiv Turaka i pravoslavnih Slovena na Balkanu, naskoro su počele blijediti, kad se pravoslavna Rusija pokazala na obzorju. Rusko svemoćno pravoslavlje, koje je od sada bilo smatrano kao jedina nada za oslobođenje Slovena na Balkanu, posve je izbrisalo ideju unije. Tu je ideju omrazila kasnije borba protiv papinstva, koja se započela sa zapada i koja nije birala sredstva, a konačno ju je Austrija kompromitirala svojim postupanjem u Srbiji. Papinstvo kao takvo nikada nije učinilo pravoslavnim Slovenima na Balkanu nikakvu krivicu, pa zato oni nemaju razloga, da ga mrze i da se ljute na nj. Ta mržnja, u koliko opstoji, importirana je što iz Carigrada, što iz Rusije, što iz tabora protestantskog, što iz koša liberalne ili slobodoumne ideje i framasunstva.

Ja sam citirao pismo Bernarda, zadarskog nadbiskupa, na papu, u kojem pripovijeda, kako je došlo do obraćenja. Dakako da sam kod toga točno naveo ono, što sam našao u dokumentu i da nisam ništa ispustio, pa niti ono, što u velike sramoti venecijanske latinizatore u Zadru. Ja doslovce kažem prema Bernardovom pismu: „Bartolomej da se dao na svoj posao s velikom humanošću, da tako predobije i obrati duše turskih i slovenskih vojnika" (Nova Revija 268). G. Trišić i tu upada u jedan falzifikat, kad pripisuje taj stavak meni kao autoru, dok se iz moga teksta jasno vidi već po riječi „da", da citiram Bernarda u indirektnom govoru. To mi je radi toga podmetnuo, da me onda može napasti s pasusom iz istoga pisma, u kojem stoji, da su one, koji nisu htjeli prihvatiti katoličku vjeru poslali na robiju na galije ili su ih prodavali pulješkim trgovcima. Dakle iz Trišićeva prikaza izlazi, da sam ja to ne samo odobrio nego još i pohvalio

kao „humanost". Neka čitaoci sami prosude, kolika je to nelojalnost! Ja nisam nikakav falzifikator i ja ne mogu jedan dio dokumenata, koji je meni u prilog citirati, a drugi dio, koji govori protiv latinizatora u Zadru, ispuštati. Moja je sveta dužnost kazati istinu, pa makar ona bila gorka i za jednog crkvenog dostojanstvenika. Mjesto da Trišić odobri ovo moje stanovište, on skrivljuje moj tekst, da me može izbusije napadati.

Dakako da Trišić niti ne spominje moga pasusa (ibid 275. 276), u kojem ističem kao rezultat svoga istraživanja, da su papa i Kongregacija najljubaznije primili delegate Epifanija Stefanovića, da su im dali dvije crkve u Zadru i na taj način potvrdili grčki obred i slovenski jezik u bogosluženju. „Sveta Stolica i spomenuta Kongregacija ne nose dakle nikakve odgovornosti za čine mletačke republike i za čine talijanskih crkvenih predstavnika u mletačkoj Dalmaciji. Mletačkoj je republici bilo i te kako stalo iz političkih razloga do toga, da se na ovom teritoriju ne utvrdi katolička slovenska crkva. Zato je ona tražila latinizaciju. Unija je bila za njene državnike samo jedan prelazni stadij, da se Sloveni na taj način lakše dovedu do talijanstva. Radi toga je mletačka republika bila protivna, da se za Slovene osnuje samostalna biskubija. Ona je voljela, da crkvenu jurisdikciju vrše Filadelfijski grčki sjedinjeni biskupi. Putevima te mletačke politike polazio je i zadarski nadbiskup Bernardo i njegovi nasljednici. Protivno odredbama florentinskog koncila i tolikih dekreta Svete Stolice i Kongregacije De Propaganda Bernardo je, kako vidjesmo, pravoslavne, koji su iz Turske prebjegli na kršćansku stranu, krstio kao nevjernike. I to ih je krstio na očigled njihovih svećenika i kaluđera, koji su morali pred narodom tu sramotu podnijeti, da se njihov krst smatra nevaljanim"... (ibid. 276).

Ja sam se tu posve decidirano izjavio protiv rada nadbiskupa Bernarda, a Trišić toga ne će niti spomenuti, samo da mi može što više napakostiti i predstaviti kao da nazivam humanošću, što su ljude slali na galije i prodavali kao robove.

Milan Trisić i hajduk Roša.

Ovaj dio svoje kritike završava Trišić s harambašom Rošom, koji da je u drugoj „polovini XVIII. v. u Imotskoj krajini, koja je tada bila pod mletačkom republikom, bio strah i trepet" i koji da je „po nečijem nagovoru" ubijao svakog onog pravoslavnog, koji se „na njegov zahtev ne bi hteo da odrekne svoje vere i primi rimokatoličku" (Vesnik, 408).

Kad već Trišić iznosi i hajduka i harambašu Rošu kao dokaz, ja sam se zanimao i za tu stvar i našao sam ,da je u „Jadranskoj Vili" (1. II. 1930, 30—32) o „Roši harambaši", koji se inače zvao Ivan Bušić rodom iz sela Donji Vinjani kod Imotskoga, ugledao svijetlo jedan prikaz o njegovom susretu s mletačkim providurom Aleksandrom Bonom i Stjepanom Blaškovićem, makarskim biskupom (1731—1779). Tu se iznosi i narodna pjesma, u kojoj se Roša prikazuje kao zaštitnik kršćana protiv turskih nasilja. Kod toga je karakteristično, da je makarski biskup bacio prokletstvo na Rošu i na sve one, koji su bili s njime u vezi ili mu bili na pomoći ili mu prodavali potrebni živež za gotove novce. Radi toga malo da ne izgubi glave biskup 1765. u Zavojanima, gdje je posvećivao novu župnu crkvu i gdje ga je Roša sa svojim hajducima iznenada napao.

O tom nesretnom Roši, koji je imao konačno spasiti „znanstvenu" reputaciju Milana Trišića i dokazati njegovu tezu o nasiljima „rimskih jezuita prema pravoslavnim Srbima", poslao mi je ovo pismo O. fra Klement Bušić: „Što kaže Trišić, da je Roša bio strah i trepet za srpsko-pravoslavni elemenat, to on neistinu kaže, jer je u njegovu društvu bilo gotovo polovica hrišćana (pravoslavnih), između kojih i glasoviti Stanko Sočivica, Sočica i t. d. Što se tiče obraćenja na rimokatoličku vjeru, ja sam čuo, da je to Roša, iako hajduk, želio, da tako nauče Vjerovanje, jer da ga hrišćanin nijedan ne zna. Još sam čuo, što je on sam radio na svoju, da je to izveo u tri kuće: u Glavini kod Imotskoga kuća Zdilar, na Lovreću kuća Šimundžić i na Svibu 4 sata zapadno od Imotskoga kuća Čelar. Sa Čelarim čuo sam, da je imao okršaja, ali da su ispod handžara vrcale ljudske glave, što priča Trišić, to nisam čuo.

O doseljenju hrišćana (pravoslavnih) u Imotsku krajinu piše Zlatović (214). Oni nisu nikad bili uznemirivani ni od mletačke republike, ni od katoličkog klera. Oni su zasjeli dvije najljepše točke ukraj Imotskog polja: Glavinu ispod Imotskoga i Nebriževac s južne strane polja. Imotski kroničar kaže, da ih je god. 1718—1720 doselilo iz južne Hercegovine od Trebinja 25—30 kuća".

Ja se nisam niti s tim informacijama zadovoljio nego namjera me namjerila bila na knjigu: „Lovrich Giovanni: Osservazioni sopra diversi spezzi del viaggio in Dalmazia del Signor Abate Alberto Fortis coll' aggiunte della vita di Socivizca a Sua Eccelenza E. Maffio Albrizzi, gravissimo senatore Veneto. In Venezia 1776".

U drugom dijelu te knjige (67—222), koji nosi naslov: „De' costumi de' Morlacchi", kaže se o Roši: „Il Bandito Bussich detto Rosso Capo fino già un anno di venti compagni all' incirca, passando per alcune ville della Turchia, più rimote dal commercio delle popolazioni, si dice, che si facea pagar l' Arac, o sia contribuzione a guisa de' Comandanti Turchi. Il solo nome del Rosso imprimeva terrore ai Turchi stessi, che ingradiscono sempre le molestie degli Aiduzci cento volte più di quel ch' elleno sono in fatto" (77). U trećem dijelu knjige, koji nosi naslov: „Vita di Socivizca" (223—260), kaže se za Rošu: „... ed era capo divenuto Iuanne Bussich detto Rosso, che vive al giorno presente, e molto molesto fino a già parecchi mesi a Turchi si e reso, ed a Morlacchi del rito Greco ugualmente, per la solita discrepanza, che passa fra Morlacchi del rito Latino, e quelli del Greco" (251. 252). U noti kaže Lovrich, da su se drugovi hajduka Roše primirili i da je on ostao sam samcat. Rošo međutim da sabira nove drugove i dosađuje više nego ikada do sad. (252. nota a).

Trišić je narodnu priču o Roši preštampao iz izvještaja S p i r i d i o n a M a r g e t i ć a, imotskog protoprezvitera, o parohiji u Imotskom, koji je odštampan u „Magazinu srpsko-dalmatinskom" (1861. god. 226—236). Zanimivo je, da ni Margetić, ni Trišić neće kazati, po čijem je „nagovoru" Roša vršio ona razbojstva, jer će ovako svako pomisliti na „fratre" i „rimske jezuite".

Kad se g. Trišić toliko raspričao o Roši harambaši, zašto nije malo objasnio umorstvo Aleksija Stupinski-a „unijata" profesora i svećenika, koje izvršiše naručeni razbojnici 10. juna 1821. kod Šibenika, a koje je Milaš karakterizirao kao „muško opiranje unijatskoj napasti"? Zašto nije spomenuo mučko ubijstvo „unijata" i svećenika Nikole Gaćeše, koji je ubijen u gornjoj Hrvatskoj 9. juna 1820., koje je ubojstvo Manojlo Grbić toliko glorificirao? Zašto nije naveo, kako i zašto je iz zasjede ubijen pokraj Drniša 1834. Petar Krička, „unijatski" svećenik, što je za Milaša značilo „muško opiranje"? Zašto nam nije naveo, kada su i kako ove ubojice bile kažnjene? Ako je g. Trišiću volja, neka još pročita „Novu Reviju" (1930, I, 28—35) i neka svima onim izvještajima doda i ovaj, koji nisam objelodanio, a koji je vrlo karakterističan. P. Nikolić naime gvardijan franjevačkog samostana u Velikoj kod Požege, piše zagrebačkom biskupu Petru Petretiću 22. jula 1667. ovc pismo: „Vladika schismaticus h i s r e t r o a c t i s d i e b u s i t e r u m t e r t i o h o c i n a n n o egressus (est), nos molestare, licet hac vice parum damnum intullit. Sed bis nos ac catholicos

quasi uiribus substantiae totaliter eneruauit. Nec ullum praesidium, nisi Deum Dominum et Beatam Sanctam Virginem Mariam habemus. Omnes regiones quiescunt pro nunc ab illius molestia excepta hac inter Sauum et Drauum flumen. Dictus Vladika nominatur Szarauion (Serafin) Popouich a Orahouica. O m n i a s i n t s e c r e t i s s i m a p r o a m o r e D e i F i l i i. Nulli constat, unde sit notificatum, nisi, ubi decet" (Arch. eccles. Zagrab. epistolae ad Petretić IV, 142. archetypum).

Rošu je katolički biskup radi njegovih zlodjela prokleo, Rošo je bio hajduk, pa se radi toga njegovi zločini mogu ipak nekako razumjeti, ali ove „Roše" iz godina: 1667, 1820, 1821, 1834, ne mogu se na ni jedan način razumjeti, niti opravdati.

Živa želja južnih Slovena za crkvenim jedinstvom.

Ja sam u svojoj studiji naglasio težnju pravoslavnih južnih Slovena za jedinstvom u XVI. i XVII. vijeku (Nova Revija 1929 255). Ta je konstatacija poduprta historijskim dokazima tako u srce ujela Milana Trišića, da je on svoju kritiku počeo od „Adama i Eve", ća tamo od godine 1054. On je tako ljut na tu „težnju", da odmah u početku s nekom nasladom kaže, kako su „krstaški ratovi taj rascep i u duši prostoga naroda na istoku pretvorili u nepremostivi jaz, možda i za uvek" (Vesnik 1929, 404). Tu spominje lionski i ferarski koncil, pa kaže da su na unionistički koncil u Florenciji bili p o z v a n i i predstavnici srpske crkve, ali srpski „despot Gjorgje Branković izaslanike nije hteo da pošalje" (ibid.). Kao potvrdu za to p o z i v a n j e citira djelo: „Die Serbisch-orthodoxe Nationalkirche von Dr Alois Hudal, Professor an der universität Graz" (1922) i to stranu 13. Ja sam otvorio stranu 12. i 13. Hudala i našao sam tamo slijedeći pasus: „Während aus Bulgarien der Bischof von Trnovo an den Unionsverhandlungen teinahm, s c h i c k t e d e r s e r b i s c h e D e s p o t G e o r g B r a n k o v i ć k e i n e B e v o l l m ä c h t i g t e n". Hudal dakle ne tvrdi, da su pozvani predstavnici srpske crkve u Florenciju nego da Branković nije nikoga na sabor poslao. Ja se nisam niti s tom konstatacijom zadovoljio, pa sam išao pretraživati literaturu, koju Hudal kod toga mjesta citira, ne bi li tamo štogod više našao o tom pitanju. Otvorio sam 478. stranu djela: Pastor L., Geschicht der Päpste, I, pa ni tamo nisam našao poziva za predstavnike srpske crkve. Ja ovime ne tvrdim, da doista ti delegati nisu pozvani na koncil nego samo utvrđujem krivo citiranje Milana Trišića.

Na ovom mjestu spominjem, da je Hudalova studija vrijedna, iako ima u njoj dosta nemilih griješaka radi toga, što nije imao pri ruci najnovijih rezultata istraživanja.

Karakteristično je, da Trišić ističe kao s nekim ponosom, kako su Brankovićevi „podanici iza smrti njegove radije pristajali i uz Turke nego što bi dopustili prevlast rimske crkve u Srbiji" (ibid.). To je u istinu prava kršćanska riječ na svom mjestu i to iz usta jednoga pravoslavnoga paroha, koji živi u neprestanom dodiru sa svojom katoličkom braćom u Imotskom!

O Đorđu Brankoviću (1427—1456) pisao je Marković u djelu „Slaveni i Pape" (II, 358 s). Farlati (Illyricum Sacrum, VIII, 151) kaže o odnosima Brankovića prema katolicizmu: Kad je došao u Beč kralju Ladislavu, „argumentorum vi et orationis ardore ac faecundia convictum fuisse a S. Ioanne de Capistrano, ne schismaticis fidem praeberet erroribus iisque eiuratis, ut vellet in Romana Ecclesia sibi salutem comparare. Cui Georgius malle se inquit mori, quam accepta a pueritia dogmata exsecrari. Nec multo post secuta dira punitio, nam inflicto, dum praeliaretur, vulnere in eius manus digito vehemens adeo affixit sanguinis copia, ut nulla medica ope sisti potuerit, donec animam efflaret". — Ja ovo citiram od riječi do riječi radi toga, da se vidi, što Farlati piše o Brankoviću, ne upuštajući se u kritiku samog događaja. To spominjem radi toga, da me ne bi u svojoj „znanstvenoj" metodi uhvatio Milan Trišić i ponovno mi predbacio „kontradikciju".

Trišić ubraja među „rimske misionare" na području pećske patrijaršije i „Visariona" (ibid.). To sada čujemo po prvi put na ovom bijelom svijetu. Molili bi Trišića, da nam tu stvar malo bolje prosvijetli :ko je bio taj „Visarion" i odakle je. Ja dobro znam za Visariona, koji nije bio nikakvi „rimski misionar" nego glavom znameniti pravoslavni mitropolita hercegovačke crkve koncem šesnaestoga vijeka. Možda je on kod Trišića avanzirao na „rimskog misionara" samo radi toga, što je toliko radio za ujedinjene zajedno sa pećskim patrijarom Jovanom (1592—1614). O tom Visarionu izlazi studija u „Novoj Reviji", pa o njemu ne ću na ovom mjestu opširnije govoriti.

Trišić je držao, da će načiniti jednu senzaciju, ako ustvrdi, da su pape po „načelu Grgura VII: bolje i islam nego nekatoličko hrišćanstvo — tražili da prethodno Srbi prime uniju" (ibid. 405). Ja imam u sebe djelo: „Pabst Gregorius VII und sein Zeitalter" (Schaffhausen 1859 (1861), koje je napisao profesor na univerzitetu u Freiburgu A. Fr. Gfrörer, poznati njemački historičar, u

sedam velikih svezaka, svaki sa 900 stranica. U tom djelu nisam našao one izjave, koju Trišić prišiva Grguru VII, pa bi ga, radi toga molio, da me upozori, gdje je crpao to „iznašašće" iz života velikoga reformatora na stolici rimskih papa.

Trišić na koncu govori nešto ni u kolu ni u sane o uniji u gornjoj Hrvatskoj. Budući da sam o tom predmetu napisao studije u „Bogoslovskoj Smotri" u godištu 1924. 1925 i 1930. i osim toga izdao na latinskom jeziku: „De relationibus Slavorum Meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica" (v. I Zagreb 1926), to ne ću na ovom mjestu o tom raspravljati. Spominjem samo ovo: kad je Trišić smatrao važnim spomenuti „austrijskog generala grofa Petacija", koji da je „pod uplivom jezuita iz Žumberka proterao sve pravoslavne sveštenike", da bi bilo dobro, kad bi bio spomenuo i to, kako su po nagovoru vladike Simeona Filipovića dana 19. novembra 1735 godine razbojničkim načinom istjerani katolici istočno-slovenskoga obreda iz svoga manastira Marče i kako su ga pravoslavni kaluđeri u sporazumu s razbojnikom Tomaševićem 1739. spalili, da ga ne moraju predati pravom vlasniku. O ovom posljednjem događaju kaže Rad. M. Grujić u raspravi „Propast manastira Marče" (Zagreb 1908), koja je više pjesničke i političke nego li historijske i znanstvene naravi, ovo: „A kada s proljeća 1739 .g. doznadoše kaluđeri ,da će se manastir ipak oružanom silom od njih oduzeti i predati unijatima dogovoriše se oni s harambašom Tomaševićem i 6. juna iste godine, poslije pola noći doleti njegova hajdučka četa iz planine pred manastir i u času manastir planu u plamenu narodnoga gnjeva" (15).

Historija nam svjedoči, da je papa Pavao V. izdao 1611. breve za marčanski manastir, da je istim breveom postavio u njemu arhimandritom Simu Vratanju. Historijska je činjenica, da je zagrebački biskup Petar Domitrović dao zemljište za gradnju manastira i za uzdržavanje monaha Sime Vratanje. Historijska je činjenica, da je na mjestu, gdje je sagrađena grkokatolička manastirska crkva Sv. Mihajla Arkanđela, bila prije toga rimokatolička crkva Sviju Svetih. Usprkos svega toga tvrdi Grujić, da je ovaj manastir bio „njihov" t. j. pravoslavni. Ako to pravo posjeda osniva na činjenici, što je manastir „unijatima" nasiljem otet, onda to može biti samo za njega pravni titul posjeda i za nikoga drugoga.

Karakteristično je, da se Grujić rastapa od ushićenja i radosti nad ovim „narodnim gnjevom harambaše Tomaševića"!

Tako sam evo svršio ovu borbu s Milanom Trišićem, pravoslavnim parohom u Imotskome. Neka mi ne zamjere prijatelji, ako sam bio na mjestima i malo žešći, jer konačno u ovakvim prilikama vrijedi ona našega naroda: Ili kuj' il ne mrči gaća! koju bi Talijan ovako izrazio: Quando dico spada, dico spada, hai capito, Milane Trišiću!

Dr. JAKŠA HERCEG — Split:

Tolstoj, kao socijalni i moralno-religiozni mislilac.

Summarium. — *De mente sociali et morali-religiosa Leonis N. Tolstoj.*— Etiam viri clarissimi in pluribus imperfecti. Leo N. Tolstoj magis emminet ut reformator socialis. Eius opera etiam artistica ideo placent, quia agunt de reformatione sociali. Altruismum praedicat cum impetu; Attamen eius quoque ideologia socialis ex una parte contradictionum est plena in theoria, et in praxi impossibilis. Ex altera parte hodiernum boljševismum praeparavit. — Evangelium Jesu Christi apud Tolstoj est omnino deformatum. Secundum placita Tolstojana mutilatum inservit tantum praesenti vitae, minime futurae. Theologiam catholicam L. Tolstoj non cognoscebat, ideo ad viam V. Solovjev non pervenit. — Statum societatis contemporaneae moralem L. Tolstoj acriter crisi subjiciebat. Attamen in genere eius praecepta moralia sunt vel impossibilia vel ad absurdum ducunt.

Pod pritiskom neke tradicionalne sugestije postoji uvjerenje, da se o ljudima, koji su proglašeni velikanima, smije govoriti samo u superlativima uvijek i sa svakoga gledišta. To naročito vrijedi za umjetnike, a u prvom redu za umjetnike najvećega kalibra, kao što je Tolstoj. Njihove su ličnosti sakrosantne. O njima se može govoriti samo s udivljenjem i dubokim pietetom. Njih se smatra bićima, čije su duševne sposobnosti i vrline razvijene do maksimalne potencije, a mane i zablude su toliko idealizovane, da se i one smatraju vrlinama.

Takvo javno mišljenje o umjetnicima dominira osobito od vremena Nietzscheove teorije o „Uebermenschu". Da je takvo mišljenje nekritično i da je Nietzscheovo diviniziranje umjetnika smiješno, mislim da ne treba posebno dokazivati.

Svakom inteligentnom čovjeku može da bude jasno, da je svaki, pa i najveći umjetnik, samo čovjek, kao i svaki drugi; da je podložan manama i zabludama duha, kao i svaki drugi; i da fak-

tično tih mana i zabluda ima, u manjoj ili većoj mjeri, kao i ostali ljudi. Odatle slijedi pravo, da se i umjetnike može, naročito u moralno-religioznom pogledu, kritikovati s jednoga opće ljudskoga stanovišta, jer su i oni, kao i svi ostali ljudi, podvrgnuti svim božanskim i prirodnim zakonima.

Nek se, dakle, ne smatra nikakvom drskošću ni prepotencijom, ako se — među rijetkima — i ja usudim reći nekoliko otvorenih riječi o Tolstoju, kao socijalnom i moralno-religioznom misliocu.

I Tolstoj, u svom duhoborstvu i istraživanju istine, često je znao da bude oštar i preoštar prema mnogim ljudima, staležima, uvjerenjima i pojavama društvenim. Nitko mu pametan to ne smije da prigovori, u koliko svojom kritikom nije prelazio granice objektivnosti ili rušio opće pozitivne vrednote, koje su nužne za opstanak i napredak društva.

Njemu je u prvome redu bilo stalo do istine. Neka to pravilo vrijedi i u ovom slučaju.

I.

Za bolju ilustraciju predmeta, treba da prije svega reknem dvije tri o Tolstojevu socijalnome naziranju.

Odmah naglašujem, da je Tolstoj postao poznat i popularan po cijelome svijetu više po svojim egzotičnim socijalnim i religiozno-moralnim nazorima, nego li po dubini i originalnosti svoga znanstvenoga rada. Mogu čak ustvrditi, da su i njegova čisto književna djela bila dočekivana s onako velikim oduševljenjem i zato, jer su i ona bila palestrom, na kojoj se ovaj orijaški duh, pod umjetničkom formom, ljuto i herojski borio za pobjedu dobra — prema njegovu mišljenju — nad zlim.

Objektivno, bez nekritičnoga patosa, govoreći o Tolstoju kao misliocu, moramo priznati, da je on u mnogočemu čudak. On tu, više nego u ijednoj drugoj grani svoje djelatnosti, doživljava interesantne metamorfoze.

To ću odmah da ilustriram.

U cjelini promatrajući Tolstojevo nastojanje oko društvene obnove, uvjeravamo se konačno, da su mnoge njegove socijalne ideje prosto utopistične. Tolstoj je, to se jasno vidi, i odviše pjesnik, a da bi društveni položaj svoga naroda i čovječanstva uopće mogao obuhvatiti jednim skroz realnim pogledom, da bi mogao uočiti sve potrebe naroda, naročito širih narodnih slojeva, i da bi tome narodu mogao pokazati jedino spasonosni socijalni put.

Njegovi nazori ovdje često dolaze među sobom u koliziju i u konačnoj liniji dovode do apsurda..

On propovijeda bratsku ljubav i siromaštvo, te altruizam — proti društvenome izrabljivanju i egoizmu. On sebi, doduše, postavlja za socijalni ideal siromašnoga ruskoga mužika. Za očajno društveno i kulturno-ekonomsko stanje ovoga mužika, on, bez skrupula, optužuje čitavo savremeno rusko društvo, optužuje državu, pa čak i sve pozitivne religije. U toj bezobzirnoj kritici socijalnoga poretka, Tolstoj ponegdje zalazi i u sferu čistokrvnoga socijalističkog i nihilističkog mentaliteta. Zalazi u ekstrem.

To je Tolstoj u teoriji. No ni tu, kao ni u praksi, ne ostaje konstantno na jednoj liniji. On i ovdje, kao i na moralno-religioznome polju, predstavlja klasičan primjer promjenljive, jer hiperosjećajne i hipersubjektivističke slavenske duše. A poznato je, da upravo ta prevelika osjećajnost i subjektivizam, pružaju najpovoljniji teren za sumnje, a evo opet otvaraju put raznim duševnim zabludama i ekstremima, koji su kod Tolstoja dosta brojni i dosta veliki.

Tolstoj, poput većine smrtnika, ima drugo lice u praksi nego u teoriji. U više se navrata otvoreno izjavljuje, da on pretpostavlja fizički rad umnome, koga u svome „Idiotu" naziva smiješnim i nepotrebnim za život. Međutim, baš u toj stvari dolazio je svagdano u kontradikciju sa samim sobom. Jer, kad pogledamo čitavu biblioteku njegovom rukom ispisanih djela, dolazimo do uvjerenja, da se je on najintezivnije bavio baš umnim radom, čiju je vrijednost potcijenjivao.

Još par primjera za ilustraciju.

Tolstoj, da dokaže, kako on svoju nauku o prvenstvu fizičkoga rada, zna da i u praksu provede, on je, za svoga dugogodišnjega samotovanja u Jasnoj Poljani, često uzimao u ruke plug, motiku, postolarski čekić i iglu. Da to nije radio, možda i nesvijesno, radi sporta i radi fizičkoga osvježenja, on bi, po zdravoj logici, svoju smionu teoriju sproveo u djelo na taj način, da bi posvema prionuo uz materijalni, a posvema bi napustio intelektualni rad.

Isto tako upadnu nedosljednost nalazimo kod Tolstoja u pitanju bogatstva i siromaštva. On, kao reklamirani „Alter Cristus" morao je u tome pogledu da slijedi riječi pravoga Krista, koji na jednome mjestu svoga Evanđelja veli: „Ako hoćeš da budeš savršen, prodaj sve svoje, podijeli među siromahe i pođi za mnom!" Međutim „apostol" iz Jasne Poljane ne slijedi u tome primjer

Kristovih apostola, nego sve do svoje smrti, pune 83 godine, provodi udobni život ruskoga aristokrate. Istina, on je više puta zamišljao i pokušao, da se riješi svoga velikoga bogastva, ali nikad to nije potpuno proveo u djelo. I zadnji, najodlučniji pokušaj u tome smislu, nije bio ostvaren, jer ga je na njegovom senzacionalnome bijegu iz rođene kuće zaustavila smrt.

S pravom su neki Tolstojevi kritičari u svoje vrijeme ustvrdili, da on, kao čovjek s aristokratskom i plutokratskom krvlju u žilama, nije bio u stanju, da daje uvjerljive savjete i smjernice seoskoj i radničkoj sirotinji.

On je — svojim uvjerljivim riječima, ali ne i djelima! — te mase često i mnogo oduševljavao za svoje socijalne i ostale nazore. Oduševljavao, ali ih nije nikada osvojio. To nije nikakvo čudo, kad se zna, da je on u svojoj žestokoj socijalnoj borbi i još žešćoj kritici postojećeg društvenog stanja, vrlo često dolazio do besmislenih i nemogućih zaključaka.

Tu su mase svojim zdravim prirodnim instinktom osjetile, da ga ne mogu slijediti, jer u tim slučajevima poći Tolstojevim putem značilo je — napraviti skok u prazno.

Tako vidimo, da je ostala jalova: njegova borba proti vojnoj dužnosti (u brošuri „Ne ubij!"); njegovo osporavanje nužnosti braka (u „Kretzerovoj sonati" i drugdje); njegova teorija o neopiranju zlu, o patriotizmu, kao „neprirodnoj, nerazboritoj i štetnoj" stvari (u spisu „Kršćanstvo i patriotizam"), o brisanju državnih granica, o bagatelisanju duševne kulture i t. d.

Sve su te teorije našle — naročito u socijalističkim i anarhističkim redovima — masu aplaudenata, ali neznatan broj ozbiljnih pristaša.

Da su ovakvi ekstremistički nazori uistinu zablude, najočitije bi se pokazalo onda, kad bi ih se pokušalo realizovati u čitavom njihovome opsegu.

Da se razumijemo. Tolstoju ne niječem ni ja, niti mu ijedan objektivni promatrač može zanijekati plemenite pobude i idealne ciljeve u njegovim akcijama: i literarnim, i socijalnim, i filozofskim, i moralno-religioznim. Ali valja naglasiti i to, da on na svim tim poljima ostaje u prvom redu teoretik, a ne apostol, kako ga se obično voli nazivati. Jer, u njegovom slučaju biti apostol, značilo bi: biti apostol i ujedno čudotvorac, zašto najviši procenat njegovih socijalnih i moralno-religioznih tvrdnja, *moglo bi se ostvariti samo čudom.* I to čudom, koje bi nadmašilo i sama Kristova čudesa. Spomenuti Tolstojevi zahtjevi u stvarnoj apli-

kaciji znače: bitnu promjenu ljudske naravi i današnjeg poretka u ljudskome društvu. To bi, u zadnjoj konsekvenci, značilo: ponovno stvoriti i s tubokom preokrenuti čitav svemir.

A to je jedna jednostavna nemogućnost. To je puka fikcija. To je ekstrem. A svaki ekstrem je zabluda zato, jer se kosi sa realnošću. Na pr. Tolstoj tvrdi, da je vlada u državi takova ustanova, koja ne može da dođe u potpuni sklad s društvom; pače je u mnogočemu neprijateljica društva zato, jer se ona za održanje reda i mira redovito služi nasiljem. I odatle on izvodi ovaj zaključak: pošto su vlade većinom štetne po društvo i pošto onemogučuju ostvarenje pravde i bratske ljubavi među ljudima, treba ih svrgnuti. Pošto dakle država, a i nacionalizam predstavlja kult sile, konačno slijedi, da je jedini spasavajući izlaz: bezvlađe, jer se samo u takvom sistemu društva navodno ne bi upotrebljavalo nasilje.

Taj Tolstojev ekstremistički socijalni i politički stav potpuno je razumljiv, iako nije opravdan. Razumljiv, obzirom na ambijenat i prilike, u kojima je Tolstoj živio i radio. Taj ambijenat bila je caristička Rusija, u kojoj je vladao sistem potpunog bespravlja, korupcije i tiranije gotovo u svim pravcima. Tolstoj je bio najplastičniji primjer nepomirljive reakcije na to neodrživo stanje. Ta reakcija imala je skroz idealan cilj.

Ali i tu je Tolstoj doživio obratno nego je želio. U tome zapravo i leži tragedija Tolstojeve ličnosti: mjesto da staloži duhove, da im razbistri i sredi pojmove, da ih povede putem pozitivnoga kršćanstva — on ih je, i nesvijesno, još više potpirivao, izazivao veću duševnu zbrku i budio u njima destruktivne instinkte. Ne će, prema tome, biti pretjerano, ako ustvrdim, da je ovaj najvatreniji branič osnovnih ljudskih i građanskih prava, ova „savjest Rusije", bio jedan od ideoloških preteča današnjeg boljševizma i doprinio svoj vidljivi obol u stvaranju duševne atmosfere, koja je dovela do nedavne socijalne eksplozije u Rusiji.

Toliko o Tolstojevoj socijalnoj ideologiji.

II.

Sad da se osvrnem na njegove moralno-religiozne nazore. Da se bolje uoči značenje Tolstojeva pokreta za moralno-religioznu obnovu društva, treba naglasiti, da su pod konac prošloga i u prvim godinama ovoga vijeka, gotovo u svim evropskim zemljama bili vođeni, uz socijalne, i moralno-religiozni reformistički pokreti. U tim godinama gotovo svaki inteligenat bavio se problemima duhovnim, vjerskim, kršćanskim. To je bilo u modi.

Razumije se, da je u toj masi spiritualističkih ideologa bila većina nepozvanih, koji su uspjeli samo to, da unesu u javno mnijenje kaos vjerskoga mišljenja i vjerovanja.

I ovoga puta književnici, u prvome redu romansijeri, bili su glavni barjaktari ovih pokreta. Iako mnogi od njih nije ni primirisac teologije i moralke, ipak se trudio, da u svojim beletrističkim djelima iznese kompetentna, „svoja" riješenja religiozno-moralnih problema, koji su bili na tapetu. Što nije mogao dokučiti razum i dokazati solidna stručna argumentacija, to je nadomještala elastična pjesnička fantazija. I ta je fantazija svoje tvorevine servirala publici kao gole i ostvarive istine, koje treba prihvatiti.

Ovaj spiritualistički pokret u Francuskoj se javlja u obliku simbolizma i neokatolicizma; kod sjevernih naroda u obliku ibsenizma; u Italiji u obliku katol. idealizma u Rusiji u obliku tolstojizma. Korifeji toga smjera jesu: u Francuskoj Zola, u Italiji Fogazzaro, u Njemačkoj Rosseger, u Rusiji Tolstoj. On je bio protagonista, „Duca e Maestro" evropskih mesijanista i spiritualista, i „najženijalniji lovac na religiozne himere."

Kršćanstvo, što ga je Tolstoj iskonstruisao, u stvari jest samo osakaćeno iznakaženo Kristovo kršćanstvo.

Potvrdu za to nalazimo u samim njegovim riječima. Evo kako Tolstoj zamišlja genezu kršćanstva (u jednoj svojoj raspravi o biti kršćanstva):

„Pred 1900 godina pojavi se neki sirotan, koji je nešto govorio. Na koncu bičevahu ga, osudiše na smrt i sve je bilo zaboravljeno. Za 200 godina svijet nije više ništa čuo govoriti o tom sirotanu. Ali slučaj htjede, da se netko sjeti onoga, što sirotan bijaše govorio, i to ispripovijedi drugome, a ovaj trećemu. Šireći se tako pričanje, mnogi milijuni ljudi, bili oni pametni ili ne književnici ili ne, nisu mogli odoljeti pomisli, da onaj čovjek bijaše Bog. Ali nek se sjeti čitalac — nastavlja Tolstoj — da Krist nije nikada ništa napisao, kaošto naprotiv jesu Platon, Filon, Marko Aurelije; niti je on ikada govorio osobama, koje bi bile u stanju da pišu i koje bi imale izvjesnu kulturu, nego samo analfabetima, što ih je susretao u životu. Osim toga, mnogo godina poslije njegove smrti, slučaj htjede, da se pomislilo, da njegove riječi imadu neku važnost i da, prema tome, ne će biti zgorega iznijeti na papir nešto od onoga, što on bijaše rekao"...

Eto, tako si zamišlja Tolstoj genezu kršćanstva i kršćanske nauke, sadržane u Evanđeljima. Iz citiranih redaka izbija diletanska ležernost Tolstojeva u posmatranju najvažnije pojave i pro-

blema u svjetskoj povijesti. S druge strane upada u oči njegovo uprav frapantno nepoznavanje crkvene povijesti i naučnih rezultata, koji u pravom svijetlu ilustriraju genezu kršćanstva i Kristovu pojavu na zemlji.

I upravo ovaj filozofsko-teološki diletantizam jest ponajveći krivac, da Tolstoj nije konačno došao do svijetla prave kršćanske nauke — kao na pr. Solovjev — koja bi mu jedina mogla da pruži onaj duševni mir i utjehu, za kojom je on neutaživo žudio kroz čitavi svoj život.

Tragično je to, da je on, koji se smatrao i bio od bezbrojnih štovatelja smatran Učiteljem i Vođom, i sam bio bez dovoljnog vjerskoga svijetla i bez pouzdanoga duševnoga kormila na pučini vjerskih sumnja.

O kršćanstvu govori Tolstoj opširnije, ali s pobrkanim i protuslovnim pojmovima, u ovim svojim spisima: „Šta je umjetnost?"; „Moja ispovijest"; „Moja vjera", „Život", „Patriotizam i kršćanstvo"; „Kratko tumačenje Evanđelja" te „Razum, vjera i molitva."

Ni u jednoj od tih rasprava Tolstoj ne pokazuje potrebnih mističkih tendenca.

Ispravno tvrdi Eduard Rod (u svojim „Moralnim idejama sadašnjega vremena"), da u Tolstojevim moralno-filozofskim djelima nema ni traga metafizici, i da se u njima očituje potpuna indiferentnost za pitanja, koja se odnose na budući čovjekov život.

Kršćanski mistici naprotiv uvijek pretpostavljaju budući ovome životu. Tu leži bitna i golema razlika između njih i Tolstoja.

Ovoga Evanđelje interesira samo, ukoliko se u njemu nalaze izvjesne misli, koje daju neko značenje životu i koje daju životu moralne smjernice. Eto, zato Tolstoj voli da se naziva kršćaninom i želi da cijeli svijet bude kršćanski.

Nije se čuditi, da je on Evanđelje shvatio kao nauku ljudsku, a ne božansku, kao zbirku zdravih moralnih pouka za ovaj život, bez obzira na onaj preko groba, kad znamo iz njegove „Ispovijesti", da je vrlo rano izgubio vjeru i živio dugo, poput mnogih ostalih praktičnih ateista, očekujući od znanosti, da ona riješi zagonetku života.

„Na moje neprestano pitanje — veli on — i jedino, koje ima smisla: čemu živim? — znanost mi je pružala odgovore, koji me nisu zadovoljili i koji su me ostavljali indiferentnim. Znanost mi je rekla samo to, *da je život besmisleno zlo.* Htjedoh se ubiti. Konačno padne mi napamet ideja, da pogledam kako živi

ogromna većina ljudi; onih, koji se ne bave, poput nas, tako zvanim visokim problemima..., nego koji rade i trpe, i uza sve to su mirni, spokojni i svijesni cilja svoga života. Shvatio sam, da htjeti živjeti poput toga mnoštva, znači: povratiti se njegovoj jednostavnoj vjeri". - - -

I on se vratio vjeri. Ali kod vjere njega je interesiralo *samo ono humano,* ono što se odnosi samo na ovaj, a ne na prekogrobni život. Tu je glavni kriterij bio osjećaj, a ne razum. Ono dakle, što mu se sviđa, prihvaća, a odbija ono, što mu se ne sviđa.

Tolstojizam je prema tome, ispravno definiran kao *platonski užitak, koji se osjeća čitajući izvjesne zasade Evanđelja.* Ili tolstojizam možemo da nazovemo *uvjerenjem, da evanđeoski nazori daju neko značenje životu.*

Iz ovoga se jasno razabira, da Tolstoj ne prihvaća kršćansku nauku svu i onakovu, kakva je sadržana u Evanđeljima, nego samo onakovu, koja je prošla ispod secirskoga noža njegova subjektivnoga tumačenja, njegove kritike. On mnoge djelove Evanđelja po volji preudešava, dodaje i odbacuje.

Doduše, i za njega je Evanđelje „izvor svijetlosti", ali samo u tome smislu, ukoliko su u njemu sadržane praktične direktive za ovaj život kršćanina. On te direktive nalazi u velikim evanđeoskim parolama, kaošto su: odricanje, opraštanje, mir i ljubav. Tolstoja nije puno zanimala činjenica, da je to duševno svijetlo došlo iz nadzemaljskoga, božanskoga izvora. On to izričito kaže u svojemu „Kratkome tumačenju Evanđelja".: „Za mene je svejedno, da li Isus bijaše, ili ne bijaše Bog; da li Duh Sveti proizlazi od ovoga ili onoga"....

To znači, da je Tolstoj indiferentan prema onome, što je najintimnije i najbitnije vjersko. On se zadovoljio samo s Kristovim riječima (i to ne svima!), jer je u njima našao najsretnije rješenje socijalnih i moralno religioznih problema.

Tolstojevo kršćanstvo, dakle, jest kršćanstvo, lišeno božanskoga atributa i do nemogućnosti pretjerano u svojoj humanitarnoj i pacifističkoj interpretaciji.

Dosljedan ovim svojim nazorima, Tolstoj ne dozvoljava i ne priznaje Crkve ni crkvenoga auktoriteta. Crkva, po njegovu mišljenju, nije osnovana od Krista, nego je kasnije izmišljena. Smatrajući Evanđelje samo slabunjavom moralno-religioznom pričom, on ga bez skrupula falsificira i u svojoj fantaziji prenačinja tako, da od ostvarivih evanđeoskih zasada, stvara utopije i njima hoće da hrani srca milijuna, koja instinktivno osjećaju potrebu vjere.

Ali njihovom duhu ne nameće *sve* potrebne moralne dužnosti. U svome neopravdanom revolucionarnome stavu prema crkvenim uredbama, pravi mnoge nepametne redukcije, a otvara mnoge opasne moralno-religiozne praznine. On međutim nije opažao tih praznina, pa, uvjeren da je njegovo evanđelje ispravnije od Kristova, on svom žestinom napada i katoličku i pravoslavnu Crkvu i njihove predstavnike tako, te je konačno izazvao Sveti Sinod da ga izopći iz pravoslavne crkvene zajednice.

Sve u svemu: Tolstoj je po svojoj teološloj *teoriji* — ateist, iako on to nigdje izričito ne kaže. On Kristu ne priznaje božansko porijetlo. Dakle: ne priznaje ga Bogom. A to znači biti ateist. Ali to opet ne znači, da on ne priznaje nikakova Boga i da do njega ništa ne drži. Naprotiv, njemu je ime Boga uvijek na ustima. Dosta se tu sjetiti njegova „Uskrsnuća" (Nehljudov!). On priznaje Boga, ali svoga Boga, Tolstojeva Boga, koji je bliže panteističkome, nego li kršćanskome pojmu Boga.

III.

Govoreći o njegovoj moralci moram naglasiti, da je Tolstoj majstor, možda najveći u svjetskoj književnosti, u zapažanju sviju manifestacija zla i u prikazivanju zla u svim njegovim bezbrojnim nijansama.

Sintetički uzevši, evo kako si on zamišlja duhovno stanje savremenoga društva: U pandžama Zla nalazi se čitavo čovječanstvo i svaki pojedinac. Kultura, iako je u nekim pravcima dospjela do zamjernih visina, ipak u moralnom pogledu nije donijela — misli Tolstoj — gotovo nikakvih pozitivnih rezultata. Nije ni društvo ni pojedince toga društva posvema izbavila iz ovih fatalnih pandža. To nije uspjelo ni raznim religijama. Ni njima nije pošlo za rukom, da uspostave na zemlji kraljevstvo mira i bratstvo ljubavi.

Zlo caruje svijetom gotovo neograničenom moći. Opći napredak, naročito u trgovini i industriji, urodio je i mnogim negativnim posljedicama. Egoizam, te pohlepa za vlašću i novcem doprla je do vrhunca. Odatle vuku korijen sve teži i sve češći društveni i nacionalni konflikt, međusobna nepovjerenja, besavjesna takmičenja. Odatle: neprestani rat sviju proti svima. Interes zajednice podređen je interesu pojedinca — i eto izvora socijalne nepravde, nezadovoljstva, revolucija.

Eto, u tim korijenima leže crvi, koji postojanom okrutnošću podgrizaju život ljudi i koji im osporuju duševno usavršenje.

To boli Tolstoja. Do u dno duše ga boli. To njegovo plemenito i nesebično slavensko srce strahovito revoltira. Daleko od po-

zerske filantropije, on iskreno i duboko osjeća bol potlačenih i bespravnih milijona duša. Srce mu nad tom kobnom pojavom krvari, savjest nesuzdržljivo protestira, a volja ga tjera na beskompromisnu borbu.

I on navještava rat do istrage svim uzročnicima društvenih zala. Stavlja se u pozu Krista, uzima u ruke bič svoga umjetničkoga i filozofskoga pera, i u svetome gnjevu, nemilosrdno udara po krivcima, pravim i navodnim. Juriša na predstavnike sviju znanosti i umjetnosti; udara po znanstvenim, kulturnim, nacionalnim i socijalnim radnicima, po trgovcima, kapitalistima, muzičarima, liječnicima, političarima... riječju: po svima, na koje sumnja, da nose dio krivnje za opći potop zla.

Ali Tolstoj ne iznosi samo moralnu diagnozu, nego predlaže i posebnu terapiju za potpuno moralno ozdravljenje bolesnoga čovječanstva. On, nesamo kritizira, nego i uči propovijeda. Po njegovom uvjerenju, baza moralne obnove društva jest: *jačanje moralnih vrednota u pojedincu.*

Njegove smjernice za očuvanje carstva mira, ljubavi i pravde na zemlji, jesu ove: U prvome redu preporuča prokušani evanđeoski lijek: *ljubi bližnjega kao sama sebe i smatraj ga svojim bratom!* Da to dokažeš djelotvorno, nikad ne upotrebi silu proti bližnjemu. Ne traži od njega žrtava. Svatko neka radi za se, nek ne izrabljuje drugoga, nek svojim radom ne ometa njegov napredak.

Nek svatko sam sebe obnavlja moralno. Nek izbjegava strasti. Nek zbaci sve ono, što se može zlorabiti. Nek se klone zlih navika, kao: luksusa, lijenosti, pušenja, alkohola, proždrljivosti, mekoputnosti i t. d.

Nek nitko nikoga ne osuđuje, nikoga ne ubija. Nek ne brani svoje pravo pred tuđom nepravdom. Nek nitko ne pravi drugome nasilja, ali nek se i ne opire nasilju, što je proti njemu upereno.

Jer je nasilje nezakonitost, a nezakonitost zlo, dakle, ne opirati se nasilju, znači: ne opirati se zlu.

Eto, to su Tolstojeve moralne zapovijedi, koje se mogu sažeti u jednu riječ: odricanje, posvemašnje i neograničeno odricanje. Odricanje čak i onđje, gdje čovjek nije moralno dužan, kao na pr.: odreći se vlastitoga prava da se braniš protiv nepravde i nezakonitosti.

Promatrajući u praktičnoj aplikaciji ove moralne zasade, mi ćemo bezuvjetno doći do uvjerenja, da su one plod duha, koji boluje od superpacifizma. Jer ove negativne zapovijedi Tolstojeve

moralke znače u stvari: brisanje trvenja među ljudima, brisanje vojske, brisanje rata, brisanje sudova, osuda i tamnica. *A to je prosto neprovedivo, dok su ljudi ovakovi, kakovi jesu.*

Ono, što ne postizava Kristovo Evanđelje, još manje će postignuti Tolstojevo evanđelje, koje je samo pogoršano izdanje prvoga i koje ne računa ozbiljno s realnošću. Ne će postići jednostavno zato, jer je čovjeku sa istočnim grijehom usađena u srce sklonost na zlo. To se zlo u prvom redu manifestira u obliku egoizma. I taj egoizam osporava idealnu provedbu posvudašnjega i posvemašnjega mira i ljubavi. Dok izvjesni procenat ljudi hoće mir, slogu, pravičnost i bratsku ljubav, dotle drugi, mnogo jači procenat toga ne će, i taj procenat svakoga je časa spreman, da *i nasiljem* spriječi te moralne kreposti.

Sad zamislite taj nemogući poredak, kako ga Tolstoj predstavlja: *s jedne strane nasilje, oslobođeno od svih zapreka — a s druge strane zabrana pravici da brani pravicu!*

Svakom je zdravome razumu jasno, da snaga pravde postaje time nemoćna, a snaga nepravde neograničena.

Tolstoj nameće ljudima kao *moralnu dužnost* (a ne kao savjet, što čini Crkva): ne opirati se zlu. Tu dužnost svima nameće. Dakle, u slučaju nasilja, što ga počini neki pojedinac, ostali, po *svojoj moralnoj dužnosti,* ne smiju mu priteći u pomoć, niti u ime pravde dignuti svoj glas protiv nepravde! A gdje je tu bratstvo? Gdje djelotvorna ljubav prema bližnjemu? Gdje je tu razboritost? Kamo to vodi? To apsurdno rezoniranje vodi i do apsurdnih rezultata; vodi direktno potpunome varvarstvu i strahovladi zločinačkih nagona, a ova vodi neizbježivoj katastrofi, a ne spasu društva.

Po zdravoj logici zaključujući iz ovih Tolstojevih pretpostavki, čovjek bi morao biti — onako na mirnoj krvi, bez ikakve krivnje — žrtva ostalih; ljubiti bližnjega *više* nego sama sebe; zle *više* nego dobre; tuđu nepravdu *više* nego svoju pravdu. Morao bi na nasilje odgovarati — šutnjom! A kako će se nasilje uništiti, ako mu se ne suprotivi sila zakona? Zar da poredak društva ovisi o kaprisu nekolicine?

Svaki čovjek realnoga shvaćanja može uvidjeti, da ovi moralni Tolstojevi zahtjevi spadaju u polje nemogućnosti i apsurdnosti.

Fatalna pogrješka Tolstojeva moralizatorskoga super-idealizma, bolje utopizma, bila je ta, da je on u mnogočemu ljude smatrao boljima, negošto uistinu jesu. Eto, zato nije ni mogao na-

ći sljedbenika, koji bi u cjelosti izvršili njegov program moralnoga preporoda. I oni, kojima je ozbiljno stalo do toga preporoda, oni su ostali kod Kristove etike, za koju je 2-hiljadugodišnje iskustvo dokazalo, da jedina ona odgovara duševnim mogućnostima i tendencama ljudi, i da ona jedina može da ostvari carstvo bratske ljubavi i mira na zemlji.

* * *

Istina, Tolstojeve moralne zapovijedi većinom su pretjerane, nadilaze dohvat ljudskih sila, ponegdje dovode do apsurdnih konsekvenca, apsurdnih i opasnih. Ali, uza sve to, ne može nitko pametan ustvrditi, da su sva njegova nastojanja oko moralne obnove čovječanstva, otišla u vjetar.

Iako danas „tolstojizam", nakon prve periode triumfa, ne znači zoru nove vjere, i to vjere nad vjerama, ipak je on postigao neki uspjeh. Uspjeh u tome smislu, što je Tolstoj ljude, svojim vanredno sugestivnim i snažnim načinom razglabanja i prikazivanja socijalnih, moralno-religioznih problema i svih crnih ponora zla, *naučio* du budu oprezni i moralno dovoljno jaki, jer moralne opasnosti susreću na svakome koraku.

Osim toga Tolstoj svojim neuspjelim moralno-religioznim eksperimentima pruža katolicima najočitiji dokaz, da se mimo i protiv zasada kršćanske nauke ne može povesti čovječanstvo k duševnome savršenstvu. Jer, da se ostvari to savršenstvo, potrebna je potpuna harmonija između aspiracija čovječjih i zakona Božjih.

Najveću pak zaslugu ima Tolstoj u tome, što je učio, kako treba da u dnu svoje duše gojimo iskrene osjećaje čovječnosti i ljubavi prema potlačenima i zapuštenima. Ti su osjećaji, kod njega bili razvijeni u veoma visokoj potenciji, oni su gorjeli u njegovoj plemenitoj slavenskoj duši, i on je mnogo energije utrošio u borbi za ostvarenje idealne čovječnosti među ljudima. Zato on slovi kao jedan od najgorljivijih poklonika istine, socijalne pravde i bratske ljubavi među pojedincima i među narodima.

A tu, više nego i u čemu drugome, leži njegova veličina kao čovjeka, kao umjetnika i kao mislioca.

Fr. IGNACIJ RADIĆ — Ercegnovi:

Budi razborit.

(De prudentia)

Što znači biti razborit?

Biti razborit znači: zgodnim i moralnim sredstvima postizavati izvjesne svrhe, podvrgavajući ove sve to općenitijim svrhama, dok se sve naše nastojanje ne usmjeri postignuću naše konačne svrhe, koja se poistovjetuje sa našim vrhovnim i konačnim blaženstvom.

Razboritost je krepost praktičkog i Bogom prosvijetljenog razuma: ona, i naše misli orijentira spram prve nestvorene istine, Boga; i naše čežnje upravlja spram vrhovnog blaženstva, koje također u Bogu imade svoju zadnju objektivnu podlogu. Razboritost je intelektualna krepost u koliko ona usavršava naš praktički razum; ali još više, razboritost je moralna krepost, u koliko usavršava volju. Razboritost rasvjetljuje volji put k istini, put k pravednosti i poštenju. Razboritost je pravilo i umjetnost života; ona je putokaz našoj konačnoj svrsi i blaženstvu.

Razboritost upravlja sa svim krepostima: ona njim fiksira svrhu i određuje sredstva; ona bo sudi o moralnosti svrhe i sredstava, i tako utječe ona na cijelo čovječje djelovanje. Razboritost je pravilo i mjera sviju kreposti: svaka bo krepost mora biti razborita; jer krepost koja nije razborita, nije krepost; kao što ni nijedan čin nije moralan, ako istodobno nije i razborit čin.

Biti dakle razborit znači poznavati teorijsko-praktička načela vjere i razuma; te, a to je glavno, znati ista načela zgodno primijeniti životu. Razborit će čovjek teoriju povezati sa praksom, načelo sa životom; on će organizovati sve svoje duševne i tjelesne moći i staviti ih u službu istine i dobrote, u službu kreposti i reda, u službu najviše i najzadnje čovječje svrhe, u službu vrhovnog blaženstva.

Razvedimo ove pojmove.

Razborit čovjek ne nagli.

Naglost je pomanjkanje mirnog i objektivnog rasuđivanja prilika. Tko prebrzo trči taj se brzo izmori i klone. On naiđe na nepredviđene zapreke na putu, o njima se nenadano spotakne i padne. Naglošću se ne dopire daleko. Naglost pokvari i najbolju osnovu, te ju nikada ne izvede dobro. „Veoma je mudro ne prenagliti se u djelu" kaže Kempis (14)

„Deliberandum est diu, quod statuendum est semel", na dugo promozgaj što moraš jednom odlučiti. (P. Siro). I doista

razborit čovjek nikada ne nagli, već **razborit čovjek točno fiksira svrhu i određuje sredstva.** On zna što hoće, i kako to hoće. Osnovu svog rada, duboko prouči u sebi, i svestrano ispita u pojedinostima. Dok ona ne sazrije u razumu i u stvarima, on se ne laća posla. Sve ispituje i promjenjuje, u sebi i prema svrsi: neposrednoj, posrednoj i konačnoj. Sve je tu povezano i motivirano, između sebe koordinirano i organizirano, umjereno i koncentrovano. Razborit čovjek radi promišljeno i sustavno.

Razborit čovjek diskretan je u biranju sredstava. Diskrecija će mu pokazati, koja su sredstva u sebi i pogledom na svoju svrhu dobra, a koja su zla; koja su korisna, a koja su štetna; koja su prava, a koja su kriva; koja su zgodna a koja nezgodna; a između ovih, birati će on najbolja i najzgodnija sredstva. On će sredstvima obilježiti značaj, silu i red; prema tomu, odrediti će on i zamašaj svome radu.

Razborit čovjek birati će uvijek moralna sredstva; jer i najbolja svrha, ne čini moralnim nemoralna sredstva. Finis non justificat media. Razborit čovjek neće lagati da se oslobodi teške nezgode; neće žrtvovati načelo, za uspjeh; neće praviti kompromisa sa bludnjom; neće zaradi časovite koristi žrtvovati dužnost. On ide uvijek ravnim putem pravednosti i poštenja, putem žrtve i Božje volje.

Razborit čovjek zazire od razboritosti svijeta; od one naime mudrosti opakoga svijeta, koja nekom osobitom spretnošću prosuđuje i izrabljuje razne prilike za postignuće neke v r e m e n i t e svrhe, ne uzev u obzir našu zadnju vječnu svrhu. To je razboritost svijeta; o kojoj govori naš Spasitelj, da su sinovi tmine mudriji od sinova svijetla. Takvi sinovi tmine u sticanju imetka, kao uopće u zemaljskim poslovima lako zaborave na zakone pravice i ljubavi, te lukavo, prem „legalno" (mudrost svijeta) izrabljuju u svoju svrhu, tuđu nemoć i neznanje. Ovakva „ljudska razboritost nije no mravinjak laži i ispravnih govora" (Sales), legalno nepoštenje, opsjenjivanje prostote, prosta himba, koju pravo razborit čovjek od srca mrzi.

Još više razborit čovjek zazire od razboritosti púti — prudentia carnis, — od one naime, najniže i grješne razboritosti, koja ide za tim, da se pronađu lukava sredstva, kako će se nesmetano, bez posljedica i tereta udovoljiti niskim nagonima tjelesne požude. Takva „mudrost púti neprijateljica je Bogu" (Rim., 87), kaže sv. Pavao. Amo spada i „razboritost" lijenčina, koji svagdje traže svoj mir, svoju udobnost, svoje zdravlje, svoj užitak, samo da izbjegnu vršenju dužnosti. To su mekoputni ljudi, o kojima piše sv. Pavao (Rim. 85): „Oni koji su po puti: mudruju ona koja su po púti." „Razboritost púti smrt je" (Ibi 86).

Razborit čovjek neće sredstva poistovjetovati sa svrhom. Sredstva neka ostanu samo sredstva. Tako, čini pokore i druga djela pobožnosti nijesu no sredstva, koja nas k Bogu približavaju, ali nas ona s Bogom ne sjedinjuju. Sama ljubav nas s Bogom sjedinjuje. To se veoma lako zaboravi. To su passus

extra viam, koraci izvan brazde. To je predugo odmaranje na putu. Samo i isključivo Božja ljubav posvećuje naše čine, pak Božja ljubav mora da bude ono prvo (primum in intentione) i ono najzadnje, što se nikada ne smije smetnuti s vida. Zato

Razborit čovjek sve podređuje konačnoj svrsi. Ovu imade on uvijek pred očima. On se pri svakom činu pita sa sv. Alojzijem: quid hoc ad aeternitatem, čemu ovo za vječnost. Kako je mudro sijati u vremenu samo dobro sjeme čije ćemo zrele plodove u vječnosti sabrati! Razborit čovjek sve povezuje sa vječnošću; vječnost je za njega sjeverni stožer od kojega se igla njegove duše nikada ne odmiče. Sve što posprema u vremenu nađe on u vječnosti. Tu se ništa ne gubi, već se sve nađe. Žalibože, koliko se tekom života posije ljulja, koji nije za drugo nego da se sveže u snopove i baci u oganj!

Razborit čovjek poučava iskustvo prošlosti. Iskustvo prošlosti, to je povjest čovjeka pojedinca, kao i socijalna povjest čovječanstva. Povjest država, općina te drugih više manje širih društvenih zajednica, u različitim fazama svog razvoja, svog napretka i nazatka, uspjeha i neuspjeha, ta povjest učiteljica je života — magistra vitae. Sve se u društvu nekako obnavlja; čovjek kao faktor i predmet kulturnog razvoja, ostaje u svojoj biti uvijek čovjekom, sa svim svojim manama i krepostima; on na jednake uzroke, u raznim vremenima više manje jednako, prem u drugom obliku, reagira. Jednaki uzroci proizvađaju i jednake posljedice. Nihil sub coelo novum. Događaji u povjesti pojedinaca kao i čovječanstva, povezani pragmatizmom, protumačeni psihološkom i moralnom nuždom, dragocjeno su iskustvo za razboritog učenjaka; on će iz prošlosti tumačiti sadašnjost i gonetati budućnost. To iskustvo izrabljuje razborit čovjek u svoju korist; on će svoj osobni slučaj, osnovu svoga rada usporediti sličnim događajem iz prošlosti, pa iz njenog uspjeha ili neuspjeha, povući će praktičan zaključak za sebe.

Veoma je dragocjeno iskustvo velikih i svetih muževa, koji su ga sami, u toli različitim zgodama života iskupili refleksijom i radom, patnjom i žrtvama. Sveci proživjeli su strašnu borbu protiv grijeha i pakla, protiv razuzdanih strasti i opakog svijeta; oni su pobijedili, premda su po naravi bili slabi košto smo i mi. Oh kojom se nasladom i duševnom koristi ne čitaju n. pr. Ispovijedanja sv. Augustina, autobiografije sv. Tereze Avilske i njene mlađe kćerke sv. Tereze od Djetića Isusa; pa i druge autobiografije rasvijetljenih sv. muževa i žena, napose biografije raznih konvertita najnovije dobe. Preživljeno iskustvo na putu obraćenja, na putu kršćanske kreposti i borbe, je tim dragocjenije, čim je više ispisano iskrenošću i prostotom koja zadivljuje. Uzvišeni primjeri prosvijetljenih duša naša su pouka, naša su hrabrost. Ne samo kod takovih muževa i žena, već kod svakog pametnijeg čovjeka.

Razborit čovjek traži savjeta. Život je toli mnogostruk. Pojedinac sve ne može proučiti, a još manje iskusiti. Mudra previd-

nost zahtijeva, da se u mnogim stvarima oslonimo na muževe rada i refleksije, na stručnjake, koje je i duga praksa usposobila i milost Božja vodila. Stručnjaka imade na svakom znanstvenom polju; ali na moralno-vjerskom području, nema ih previše. Valja ih potražiti.

U stvarima skupnog i javnoga interesa zahtjev je mudre opreznosti dijeliti odgovornost sa drugima, osobito sa „službenim" savjetnicima; jer ako stvar uspije, dobro; ako ne uspije, ne ćemo krivnju nositi mi sami već i naši savjetnici. Razborit čovjek, gdje to opreznost dopušta i u privatnim slučajevima traži savjeta, osobito kod starijih muževa, koje više ne smućuje strast, ne iznenađuje naglost, ne vara priviđenje; čije, dok tjelesne sile padaju, jačaju se duševne; oko čije se sijede kose plete vijenac životne mudrosti; dà kod takvog savjetnika traži razborit čovjek savjeta, i tako savjetom nadoknađuje, što manjka njegovoj mudrosti. On radi mudro; jer „koji sve čine sa savjetom vode se mudrošću" (Posl. 13 10); i „savjet spasit će te" (Ibi, 2 11). Potentia est in junioribus, prudentia in senioribus; — mladi su jaki, stari su mudri (Cicero). I našim mlađim radnicima na polju Katoličke Akcije preporučio bih ja ovu Kempenčevu (I, 4) „S čovjekom mudrim i savjesnim svjetuj se i dogovaraj; i traži rađe da te drugi pouči nego da se povodiš svojim izmišljajima".

Razborit čovjek prosuđuje prilike sadašnjosti. On proučava razne prilike, okolnosti, ambijenat; ali u prvom redu on proučava osobe; njihovu ćud i temperamenat, nazore i sposobnosti, utjecaj i stvarnu uporabljivost za svoju osnovu. On je pronicav, pak će on iz pogleda, iz riječi, iz fizionomije, osobito pak iz redovitog postupanja u raznim prilikama zaključiti na karakter i na eventualnu uporabljivost raznih osoba; pomagača, protivnika ili nehajnika. Ništa marnom posmatraču ne izbjegne. Iz opažanja i prosuđivanja raznih slučajeva, prilika i interesne svoje sfere, on će kao rezultantu kombinirati praktičan sud, koji će mu biti putokazom u promicanju svoje osnove.

A tako poznavanjem životnih prilika i refleksijom steći će razborit čovjek mudrost života: praksu će svoditi na načelo a načelo će oploditi praksom; analizu (opažanje) uglavit će sintezom, a sintezu razčlaniti će analizom; psihološko opažanje spojit će sa rasudnim učenjem, i tako postati će čovjek teorije i prakse, čovjek svijesnog i rasudnog rada; razborit čovjek u službu rada i reda.

Razborit čovjek gleda i na posljedice svoje radnje. On pazi da njegova radnja ne dođe u sukob ni sa tuđim pravima, ni sa svojim višim duševnim interesima. On mirno gleda ne samo na bližnje i neposredne, već i konačne i trajne uspjele svoje radnje. Ne istrčava se, već se mudro obazira na desno i na lijevo, košto kos u grmu, da ga pogibelj ne zaskoči sa strane. Uvijek je na oprezu; sa izvjesne daljine promatra stvar, da uzmogne na vri-

jeme promjeriti manevar, ako to treba. Sve predusretne, da ne bi drugomu dao povoda sumnjičenju, smućenju ili sablazni, pak će i dobro djelo odgoditi samo da ga kasnije sa većom korišću izvede. Razborit je čovjek veoma previdan.

Napokon **razborit čovjek brižljivo ali odlučno izvađa svoje djelo.** On svoju osnovu više ne mijenja; za nj je ona sad postala pravomoćnom. Izvađa ju odlučno, okretno i brzo. Naravski da mu tako djelo redovito i uspije. A to je kruna i nagrada razboritosti.

Consulta lente; sed quae optima consultanti visa sunt celeriter effice. (Isokrat).

VJEŽBAJ SE U RAZBORITOSTI.

Razboritost je kruna i nagrada svih kreposti. Ona se ne stiče lako. Treba duge vježbe i postojanog nastojanja oko svog moralnog usavršavanja. Navesti ću ovdje samo nekoja sredstva za postignuće ove toli nužne kreposti.

Usavršavaj svoj razum u svijetlu naravne i objavljene istine. Proučavaj naravnu etiku i katoličku moralku. Da ispravno sudiš i dobro radiš nije ti dovoljno naravno svijetlo razuma; treba ga pojačati svrhunaravnim svijetlom vjere i Božje milosti. Stoici su u mnogočem bili dobri filozofi; ali bez višeg svijetla milosti nijesu uopće mogli vršiti sve obveze naravne etike. Motivi razuma i vjere nek budu volji i srcu svijetla zvijezda sjevernica, osobito za vrijeme oluje. Istina; i volja i srce imadu i oni svojih motiva, svojih žarkih aspiracija za dobro; ali do potrebe nek i oni podnose korektiv razuma. Žar srca nek pojača, koliko je moguće, svjetlost razuma. „Iz tvog (srca) žara, ti si svijetlo (razum) Božje", pjeva naš Preradović. Dobro srce, instinkt je istine, rekao je Pascal. Ali neka se ne zaboravi na red, prije razum pak srce. Žar srca neka se zapali na svijetlu istine.

Kroti i uredi svoje strasti. Strasti kao oholost, lakomost, srditost, sensualnost, samoljublje, krive su savjetnice dobra; ali uzgojene, mogu one postati prave pomoćnice dobra. Ukroti tvoje strasti, uredi ih, podloži ih razumu i Bogu, pak će ti one biti od velike koristi. A kako da to učiniš? Ne budi ohol, već ponosan što možeš svoj ograničeni razum podložiti Božjem razumu; ne budi „premudar", već pošten, koji ne upotrebljava lukava, već sama poštena sredstva za poštenu svrhu; ne mrzi na krepost, već mrzi svaku niskoću; ne zaviđaj tuđem dobru, već revnuj za viša dobra; ljubi, pa i strastveno ljubi, ali samo ono što je dobro. Krepost, Božja ljubav, neka ti to slobodno prođe u strast; jer onda ćeš žarko ljubiti i revnosno raditi, kao n. pr. sv. Pavao, sv. Jeronim, sv. Bernard; čije uređene, poduševljene i na dobro svedene strasti postale su pomagačice dobra. Imade dakle svetih strasti.

Ne slijedi logiku grijeha. I đavao imade svoju varavu logiku, i svijet svoju zavodljivu nauku; ali to je logika grijeha i nereda, logika púti i svijeta. Uhoditi prepredenu đavolsku lukavost; upoznati frazersku i plitku „mudrost" ovoga svijeta; rasčiniti sofisteriju grijeha i nereda posao je kršćanske razboritosti koja se

temelji na strahu Božjem, prema onoj: „Početak mudrosti je strah Božji". Ne vjeruj dakle prišapljivanju đavla i svijeta. Tamo nećeš naći no laž i himbu.

Vježbaj se u krepostima. Svaki je kreposni čin jedan korak bliže do razboritosti. Svaka krepost je jedna luč, jedna sila, jedna milost, jedna sve utvrđenija dobra navika u službi dobra. Krepost rasvijetljuje naš razum, razboritošću; posvećuje volju, pravednošću; jača i uređuje grješni osjetni nagon jakošću; utišaje požudu trijeznošću. Krepost dakle uređuje i posvećuje cijeloga čovjeka. Čim budeš kreposniji biti ćeš i razboritiji. Ali krepost razboritosti, ta ona je stožerna krepost, ona rukovodi sve druge kreposti:

Zato **u krepostima vježbaj se razborito.** Bez razboritosti nema nijedne kreposti, a preko razboritosti dolazi se do svake. Razboritost rukovodi sve kreposti, ona njima podaje pravu mjeru, t. j. onu zlatnu sredinu koja čini da kreposti u svom djelovanju ne skrenu ni na desno ni na lijevo; da ne budu ni nešto previše, ni nešto premalo; u jednu riječ da ne budu nešto pretjerano, već nešto sasma uređeno i svrsishodno. Stari su govorili da je razboritost forma virtutum, da ona naime dava krepostima, recimo tako, dušu ili svoj bitni kreposni oblik. Svaka bo krepost mora u prvom redu biti razborita. Napose je takva razboritost osobito potrebna za vježbanje u nekim krepostima, koje izgledaju između sebe kontradiktorne, kao pravednost i dobrota, jakost i blagost, sveta strogost i opravdana briga za zdravlje, ljubav spram bližnjega i čistoća, unutarnji život i razni vanjski odnosi" (Tanqueray Précis Théol. asc. p. 646).

Uči se razboritosti od našega Spasitelja. Divi se božanskoj mudrosti Isusovoj, koji kroz punih 30. godina sprovodi tih i zabitni život u radu, podložnosti i siromaštvu. Nije bez razloga rečeno da tada: „Isus napredovaše u mudrosti i u dobi i u milosti kod Boga i kod ljudi" (Lk. 2. 52). Slijedi ga u njegovom javnom životu, u njegovoj muci i smrti i svagdje ćeš naći nenatkriljivi uzor nježne obzirnosti i takta; razboritosti naime kakve mu je diktirala njegova ljubav i dobrota. Vrhovno pravilo Kristove razboritosti reasumira se u ovim riječima: „Tražite prvo kraljestvo Božje i njegovu pravicu... Budite mudri kao zmije a prosti kao golubice (Iv. 16,12) Bdijte i molite... (Mrk., 13,33).

Promozgaj ove nauke, slijedi primjere, a glavno napokon **Moli Duha Svetoga za dar Savjeta.** Kad budeš tako uredio svoj život ne samo prema načelima naravi već i prema nadahnuću Božje milosti; kad tvoje kreposti budu imale svoju pravu mjeru i red, svoju konačnu orijentaciju spram zadnje svrhe; tada moli Duha Svetoga za dar Savjeta, da te naime Duh Sveti u svemu vodi i usavršava. I tada ćeš i ti moći reći sa Davidom: „Ja sam povrh svih mojih učitelja razumio; jer sam razmišljao tvoj zakon. Razumio sam više nego li svi starci, jer sam tražio tvoje zapovijedi" (Ps. 118, 99—100). Stavi tvoju razboritost pod okrilje Duha Svetoga, i postati ćeš u svakom pogledu pravo mudar. Donoso Cortes piše: „Poznavao sam puno ljudi, zdrave pa-

meti, prave mudrosti, zamjerne vještine, koji mudro i vješto razriješe najteže probleme; ljude takvih sposobnosti da i u najzamršenijim stvarima uvijek nađu izlazak i konac; ali znaj da sam to našao samo kod onih, koji vode kontemplativni od svijeta odijeljeni život" (Kod Müller Theol. Mor., I, 409). To je dar Duha Svetoga, dar Savjeta. Ne zaboravi nikad ni onu Kempenčevu: „Dobar život čini čovjeka mudrim po Bogu, iskusnim u raznim stvarima". (I, 4) Početak je mudrosti strah Gospodnji.

Zaključujem: Radi uvijek razborito i zato u radu ne nagli, već svoju osnovu prije dobro prouči fiksirajući joj poštenu svrhu i moralna sredstva.

Sredstva ne poistovjetuj sa svrhom a podređene svrhe podređuj svojoj konačnoj svrsi. Bježi od razboritosti „svijeta" i od razboritosti „púti". Proučavaj iskustvo prošlosti i sadašnjosti i traži savjeta u mudrih ljudi. Gledaj i na daljne posljedice tvojeg rada. Napokon dobro i svestrano promozganu osnovu izvodi odlučno i mirno.

Da uzmogneš steći ovakvu razboritost, usavršavaj svoj razum u svijetlu naravne i svrhunaravne istine; kroti svoje strasti i učini ih pomagačicama u dobru; ne slijedi logiku grijeha, već se u krepostima razborito vježbaj. Razboritost proučavaj u Našem Gospodinu Isusu Kristu i isprašaj ju od Duha Svetoga kao Dar Savjeta.

Kulturni pogledi

„Tjedan Franjevačkoga Odgoja". Redovnički život u katoličkoj Crkvi uvijek je bio i bit će dovijeka vlastiti način produbljenoga kršćanskoga života kojemu su bivstvena crta Kristovi savjeti evanđeoskoga siromaštva, poslušnosti i celibata. Različnost pojedinih Redova dolazi iznutra od novih svagdanjih vjerskih potreba katoličke Crkve, što njihovi Utemeljitelji umiju nebeskim prosvijetljenjem izvanka očitovati posebnim redovničkim Zapovijedima i Općim Ustanovama, koje detaljno ravnaju Redom u njegovome unutrašnjem i vanjskome životu. Lični duh svetih Utemeljitelja i redovnička tradicija, koji stvaraju prve generacije svakoga Reda, imaju bitnu ulogu u redovničkome napretku. Oni ne isključuju evoluciju Redova, pače je traže istom neodoljivom snagom, kojom život asimilacijom i adaptacijom ide naprijed. Površno onda i materijalno procjenjuju crkvene Redove oni, koji se zaustavljaju na njihovoj vanjštini, a ne traže duha, koji je unutrašnji, konservativan i jedan isti uvijek. Vanjština je promjenjiva prema crkvenim i vlastitim redovničkim potrebama.

Uz nove redovničke organizacije Crkva ima svoje tradicionalne klasične Redove, među koje broji se i franjevački Red. Franjevci od svoga početka imaju providencijalnu ulogu među Jugoslavenima. Narodna i religiozna povijest dobroga dijela današnjih Jugoslavena tijesno je vezana sa franjevačkim Redom, koji je posebno kod nas narodno crkveni Red. Novi život političkoga jugoslavenstva stavlja franjevački Red pred nove zadaće franjevačko-crkvenoga apostolata. Vjerski je apostolat prirodno vezan uz duhovnu nutarnjost. Redovnička unutrašnjost izrađuje se nadnaravnim uzgojem. Svaki je nadnaravni pa i franjevački uzgoj obzirom na Božji dio u njemu uvijek isti, ali što se odnosi na čovječji dio, suradnju čovjeka sa Bogom u vlastitom uzgoju, tu sam čovjek nije svеđer isti. Čovjek nije samo autosugestivan, već i heterosugestivan. One čovječje vlastitosti mnogo utječu da se biraju pojedinosti i metode odgoja prema potrebama individua i društva, u kojem on živi. Velika je odličnost nadnaravnoga, što veoma skladno i vješto zna se adaptirati svakoj dobroj novosti i potrebi. Milost ide za naravi, zato je uvijek svježa, nova i time vječna.

Mnogopoštovani franjevački Provincijali na svome jesenskome sastanku prošle godine kod svetišta naše Gospe Trsatske imajući pred očima novi i daljni napredak svojih provincija i njih svih skupa smatrali su podesnim, da za konac travnja 1930. ureku bratski sastanak svih odgojitelja — magistara obučene i zavjetovane redovničke braće u Splitu, u samostan novoga svetišta Gospe od Zdravlja. Sastanku su namijenili zadaću, da unutar Reda bavi se pitanjima produbljenja i novoga napretka vlastite franjevačke duhovnosti kod redovničke omladine i da pretresaju načine primjene franjevačkoga života na prilike, koje nameću različite okolnosti današnjice, da tako prema intencijama centrale Reda i sv. Stolice putem uzgoja još savršenije procvate provincijski i interprovincijski redovnički život i apostolat

koliko pojedinih provincija toliko i njihove skupnosti u duhu redovničkoga centralizma, koji danas ubire plodove i kod laičkih institucija.

Sastanak braće iz različitih provincija sjećao je na tradicije Reda, kakono sâm sv. Otac Franjo kod porcijunkule Gospe Anđeoske sakupljao je braću, da se porazgovore, dogovore i odobre u svome staležnome životu i redovničkome apostolatu. Otvorio ga sa sazivom Duha Svetoga provincijal prov. sv. Jeronima Mp. O. Gugić te mu je i presjedao i rukovodio ga zajedno sa provincijalom prov. Presv. Otkupitelja Mp. O. P. Grabićem. Trajao je tri dana, 28—30 travnja t. g. Šest referata sa dvanaest referenata imali su naučni, informativni i duhovni cilj.

Prvi referat stavio je ciljem, da predoči značenje, potrebu važnost, svrhu Tjedna franjevačkoga odgoja. Drugi se referat odnosio na specifični ideal franjevačkoga Reda, kako mu ga namijenio sv. Zakonodavac. U njemu imaju doći do punoga odraza induvidualna franjevačka duhovnost i zasebni franjevački apostolat. Svaki Red tim jači ima razlog svoga opstanka, šire polje rada, a i obilniju pomoć s Neba, što je bliži duhu unutrašnjega života i vanjskoga rada svoga Utemeljitelja. O tipičnome franjevstvu mnogo se raspravlja među onima, koji proučavaju duh sv. Franje. „Forme Evanđelja" franjevačkoga života, o kojima govori sv. Franjo, nijesu na prvi mah svakome vanjskome motriocu jasne. Čuveni franjevac, rektor universe Srca Isusova u Milanu, P. Gemelli, ovako definira *„franjevačku dušu"*: „Imati franjevačku dušu nije potrebno nositi habit, opasati se pascem, ići bosonog, prositi od vrata do vrata ili propovjedati riječ Božju. Istinski franjevac posvećujući se Bogu i spasu duša, drži Evanđelje pravilom života i svijetom sije veliku ljubav Kristovu, naime duh siromaštva, ljubav prema patnji, želju živjeti nepoznan i žrtvovati se. U ovome je duh *Poverella*. Pravi franjevac živi Evanđelje u djetinjoj jednostavnosti srca, trči pred životom, nasmijan je i traži sredstva da čovječjemu društvu podari smiješak Kristov. Franjevačka duša ide na susret ljudima imajući u ruci *mir*, koga svijet ne pozna. Ukratko, franjevac preokreće vrijednosti, koje svijet stavlja osnovom životu. On socijalnim borbama podmeće mir. Neobuzdanosti za prvim mjestima među ljudima suprostavlja skromnost sve do vježbe u kreposti. Pohlepi za dobitkom stavlja na ustuk desinteres za prolaznim stvarima i ljubav napram siromaštvu. Strasti za uživanjem suprostavlja vedrinu i mir duše, što ih crpi iz dragosti ljubavi napram Bogu. Nervoziji grozničave aktivnosti modernoga života izlaže vedrinu kršćanskoga života, koji je ispunjen slatkom nadom" (Ayroles, IV. 101—103 kod L'ami du clergè, 1930, n. 18. str. 256).

Treći referat išao je za tim, da razlikujući duh i materiju, spoljašnost i unutrašnjost, slovo i njegov smisao utvrdi istinu, da kako je današnje franjevstvo istovjetno tradicionalnome franjevačkome životu, koji je niknuo u sv. Ocu Franji, sazorio u sv. Bonaventuri, koji je dao tipičan smisao franjevačkome siromaštvu, radu i nauci (V. Gilson: La philosophie de S. Bonaventure, Paris 1924. str. 43—69). Tim je savremenije franjevstvo u naše doba, što ga traže i sada iste religiozno moralne potrebe svijeta, koje su ga s Neba i sa zemlje diktirale u XIII. vijeku.

Četvrti referat istakao je načelnu vrijednost posebnih franjevačkih Zakona (CC. GG.), što se odnose na uzgoj redovničke omladine. Oni su putokaz redovničkome razvoju. Svaki pojedini njihov zahtjev nosi sobom us-

pjeh franjevačke pedagogije. Oni su oklop duhovnoga napretka. Njihovo je vršenje franjevački *ceterum censeo* ... Peti referat ticao se smisla i vrijednosti *individualnoga uzgoja*, kako ga iznosi moderna pedagogija i tradicionalni asketski nauk o individualnome vodstvu duša. Današnje manjkavosti kućnoga uzgoja i svjetovne bezvjerske atmosfere stavljaju uzgojitelja pred nove potrebe i metode uspješnoga uzgoja, pa sam on u individualnome uzgajanju mora da nadomjesti manjke od strane obitelji i miljèa. Šesti referat razložio je klasičnu nauku *De Sex alis Seraphim* sv. Bonaventure o redovničkim odgojiteljima. Pojedini referenti iznijeli su odnosna *vota* Tjedna franjev. odgoja pred skori sastanak jugosl. franjevačkih Provincijala, koja će utjecati na trajniji njegov uspjeh.

Quod Deus faxit!

O. Leonard Bajić.

*

Mauricij Vaussard o nacionalizmu. — Kao što prije svjetskoga rata tako i danas nacionalizam je digao glavu i truje međunarodne odnošaje. Poznata je ideologija rojalističke „Action Française". U Italiji fašizam, u Njemačkoj Hitlerovi ekstremni nacionalisti ... svi su oni, da druge i ne spominjem, pristaše nacionalizma u hegelijamskom smislu riječi — *Nacija je bog*. Neki je veliki crkveni prelat rekao da će nacionalizam biti prva herezija koju će Crkva svečano osuditi. Osuda MAURRASOVE ultranacionalističke organizacije samo je početak.

Mauricij VAUSSARD još 1923. otvorio je u smotri „LETTRES" anketu *„Enquete sur le nationalisme"*. On dokazuje kako je nemoguć sporazum i o samom značenju riječi nacionalizam, jer ga drukčije tumače teolozi, a drukčije filozofi, književnici, političari: svaki prema svojem ukusu i svjetovnom nazoru. Za neke je nacionalizam jači, za druge je pretjerani patriotizam. Neki nacionalizam poklapaju sa pojmom ljubavi prema domovini, a drugima je on postulat za političko jedinstvo jednog naroda. Koji su sudjelovali u Vaussardovoj anketi osuđivali su partikularistički nacionalizam, koji niječe svaku solidarnost među narodima i odobrava svako sredstvo, i pokudno, da poveća prestiž i moć svojeg naroda. Svi su osudili i onu internacionalu, koja ne pripisuje nikakvu ljubav prema svojem narodu, svojoj domovini.

Prof. EBERS izdao je niz političko socijalnih rasprava: *„Katholische Staatslehre und volksdeutsche politik"*. Sličnu je raspravu izdao i isusovac BORKOWSKY. Govori o definiciji i karakteristikama nacionalizma držeći se i kat. socijalne nauke.

On zapaža da je riječ nacionalizam ušla u riječnik svih naroda, ali ta riječ nema kod svih naroda identično značenje. Drukčije se tumači nacionalizam u Evropi, drukčije u Americi. Različito misli o nacionalizmu Francuz, različito Englez. Talijanci i Poljaci i Belgijanci opet drukčije shvaćaju problem nacionalizma. Stoga se nije čuditi da su razni razno odgovorili na Vaussardovu anketu. Borkowsky, da razjasni tu konfuziju promatra nacionalizam kao derivaciju patriotizma i kao ideju, koja zastupa nuždu nacionalnih država. Prvo značenje svi pripuštaju, drugo mnogi niječu, premda su očevidni odnošaji i povijesni i psihološki između oba značenja.

Francuski socijalno politički teoretičari ističu samo simpatičnu stranu nacionalizma u smislu razboritog patriotizma. Još 1892. BARRE je dikti-

rao u tom smislu formulu nacionalizma. Takav nacionalizam zastupaju BAUMANN, BERNOVILLE, PICHON, BLONDEL. Za švajcarske sociologe GONZAGUA de REYNOLDA i AEBYA nacionalizam je reakcija na internacionalu, koja niječe ljubav prema domovini. Zajednički život više nacija u krilu jedne iste države, oni cijene, ne slabi solidnost državnog života, ako nijedna ne teži za tim da uguši drugu i ako upravnici ne traktiraju zlo i nepravedno pojedine nacionalne skupine.

Rumunjski sociolog GHIKA osuđuje nacionalizam samo ukoliko ima tendenciju da podjarmi Crkvu. BATTIFOL definira nacionalizam — sačuvanje nacionalnog individualiteta unutar katoličkog jedinstva. DE la BRIERE oštro ocrtava negativnu stranu nacionalizma. On tvrdi da je Pijo XI, osudio implicite nacionalizam kao etičku supstanciju u: „Ubi arcano Dei", jer prekoračuje granice pravde i zahtijeva neograničenu ljubav prema domovini u cilju da ruši prava drugih naroda. U dnevnom saobraćaju riječ nacionalizam ne označuje ljubav razuma prema domovini, već joj pretjeraje zasluge i moć i zahtjeve. GLLAVESI naprotiv tvrdi da nacionalizam počinje sa ostvarivanjem nacionalnih država. To je protivno povijesnoj istini. Nacionalne su države samo pooštrile nacionalizam. Općenito se nacionalizam može definirati kao *nacionalni egoizam, koji negira solidarnost naroda u svijetu.* Protiv ovakog nacionalizma digli su svoj glas POTOCKI, PESCH, JOOS... jer on ne širi zdravu ljubav prema domovini, već otrov nepravde mržnje, sile i težnje za poništenjem slobode i nezavisnog života slabijih naroda. Ona nacionalistička struja koja identificira pojam nacije sa pojmom države ne pripušta da mirno, slobodno žive više naroda unutar granica jedne iste države već provodi politiku prisilne denacionalizacije protiv Božjeg i naravnog prava. Guši slabije nacionalne skupine tobože u ime državnog jedinstva. Kao da Sjedinjene Američke Države i Švajcarska nijesu i državno jake, premda u državi slobodno živu tolike nacionalne skupine?

RENE JOHANNET je opširno pisao u: *„Principe des nationalites"* (2. izdanje 1924). o nacionalizmu kao stvarajućoj sili državnih individualiteta. U tu svrhu on predlaže da se nacionalizam ove vrste nazivlje — *Nacionalitarizam.* S poviješću se služi da dokaže, kako je imperijalizam favorizirao nacionalne aspiracije samo radi državnog egoizma. Mnogi učenjaci ne pripuštaju princip nužde da se pod svaki način stvore nacionalne države. Mgrs. SEIPEL, CATHREIN... to smatraju za ideal, za koji se mora težiti, i ako ga je teško ostvariti.

KATOLIČKA CRKVA nije nikad rekla da je formacija nacionalnih država apsolutni ideal u životu naroda. Ali nije ni onemogućivala nastojanja pojedinih naroda za nacionalnom slobodom. Samo osuđuje fanatizam, koji deificira vlastitu državu i za njezino jačanje upotrebljuje nedopuštena, pokudna, silovita sredstva. Crkva osuđuje gušenje drugog naroda u ime svojega. Ovakav nacionalizam ništeći slabije narode ruši temelj vlastitog opstanka. Nacionalizam se mora omeđašiti unutar granica poštene, dopuštene iskrene ljubavi nacionalne. Nerazborita konfuzija državnih i nacionalnih zadataka često remeti dobar odnošaj između države i njezinih naroda. Svako nedopušteno miješanje države u nacionalni život i naroda u državni poremećuje dobar odnošaj između njih. I u jednoj *uninacionalnoj* državi svemoć države može da prejudicira nacionalne interese. Dočim u plurinacionalnoj državi neizbježiva je subordinacija nacionalne državnoj ideji. Razboritost i

mudrost moraju pravedno podijeliti sfere akcije između nacije i države: zajednički surađuju na kolektivnu korist. Nacionalne energije stvaraju dobra i vrednote, taj patrimonij narodnog života, ali su i državi temeljno kamenje njezine snage i građanskog blagostanja. Gušiti nacionalne energije, zamijeniti spontane nacionalne inicijative sa državnim pravilnicima, to nije nikakvo državno umijeće, to je žalosno birokratiziranje nacionalnog života. Duboki religiozni osjećaj, širenje znanja, produktivne djelatnosti, umjetnosti i tehnike — zadaci su prave ljubavi prema narodu i domovini. Nacionalna će kultura tim više cvasti, država će biti tim jača i plodnija, koliko se više budu upotpunjale nacionalne i državne energije radeći svaka u vlastitom krugu na opću korist.

Katolički publicist Pijo BONDIOLI veli VAUSSARDU da su katolici na čistu sa idejne strane s obzirom na nacionalizam, ali nijesu sa povjesne. Nacionalizam datira još od „Defensor pacis" Marsilija Padovanskoga, „Principe" Macchiavelijeva i Hobbesova „Leviathana". Njihove su nauke osuđene pod prizmom kršć. etičkih principa.

Upozorit ću na jedan tipični primjer nacionalističke antikršćanske psihoze. MAZZINI je u Italiji širio ideju Nacije božanstva. Nedavno je ministar korporacija u govoru u Genovi išao neprestano dokazivati, da je Mazzinijeva ideologija katolička! Mazzinijevo geslo „Dio e popolo" znači, veli OSS. ROMANO (7. V. 1930), da je narod jedini gospodar na zemlji. On je mjesto trascendentnog Boga moderator moralnog, političkog i socijalnog života. Narod je — Bog, Bog na nebu je — laž. Narod je istiniti i realni bog, a onaj na nebu je — idol. A BOTTAI tvrdi da je ovo katolička socijalna nauka!! — — Još je drskiji bio prof. BODRERO. On je održao u Padovi govor fašističkoj omladini na 21. IV. U svojoj nekršć. nacionalističnoj opijenosti učio ih je, da svakoga *mrze.* Navodim njegove doslovne riječi: „Pensate anche alla guerra, che un giorno voi dovrete combattere. Pensate che dovete avere in voi una grande virtù ammonitrice che dev'essere la fiamma della vostra giovinezza, e questa virtù si chiama l'odio. Voi dovete imparare ad odiare, perchè dove non è odio nazionale, non è virtù... Imparate ad odiare." I Bodrero ističe da je to nauk velikog pjesnika LEOPARDIJA. I ovako se govori u XX. vijeku civilizacije!. Ovo je slika poganskog nacionalizma. Bodrero diže svoj glas protiv nauka Kristova, koji je ostavio svoj nauk LJUBAVI kao značajku kršćanina. Kršćanska ljubav je bazirana u universalnom OČINSTVU Boga. Kršćanski zakon ljubavi uzvišen je za duhovni život, moralno usavršuje kršćansku dušu, a plodan je i u socijalnom životu, jer priječi mržnji da sili slabijega, da ruši spomenike civilizacije, da napada nemoćna, da ništi kulturni napredak. Benedikt XV. je u jeku svjetskoga klanja dovikivao zaraćenima da je pravo nad silom; i nasilje samo prouzrokuje među ljudima živinski kaos. U duhu Isusova nauka veliki je ideolog kršćanstva Sv. Pavao spjevao nenatkriljivu pjesmu kršć. ljubavi. Kršćanin mora ljubiti Boga, bližnjega, pa i onoga koji ga — mrzi. Dočim nacionalistički agitator Bodrero uči fašističku mladost: „Tutti ci odiano, noi dobbiamo ripagarli ugualmente." Krist će ga utjerati u laž da to nije ni kršćanski ni čovječanski. Nitko u povijesti nije se nekažnjeno osvećivao mržnjom. Mržnja samo rađa mržnju. Ne ljubi, rekao bi Dante „coll intelletto d' amore," domovinu i ne štiti je, koji druge narode mrzi. Svi narodi moraju ljubiti svoju domovinu — to je volja Božja, jednako

obligatna za sve. Mrzeći druge i oružajući se protiv drugih samo oružamo sve druge protiv nas. Kad nacionalizam propovijeda i širi mržnju među narodima, znak je da smo blizu novoj ratnoj katastrofi. Nacionalizam je novo poganstvo. Crkva je protiv njega, jer je učiteljica Isusove LJUBAVI. Radi toga sam uvjeren sa mgrs VAN den HOUTOM: „NACIONALIZAM ĆE BITI PRVA OSUĐENA HEREZIJA."

*

Nacionalističke zasjede u misionarskom apostolatu. — Isus je ostavio kao rigoroznu dužnost svojoj CRKVI, da naučaje sve narode bez obzira na rase i na porijetlo. Crkva je vjerna ovoj svojoj misiji od svog početka. Nikada se nije iznevjerila ovoj svojoj svrhunaravnoj zadaći. Materijalni probitci i političke spletke u korist svjetskih vlastodržaca nijesu je zaveli da od svojeg misionskog apostolata učini političku agenciju i svjetske konzulate u kolonijalne svrhe evropskih država. Crkva je samo u službi ISUSA i Njegove duhovne politike. U svojem životu i radu neprestano je pobijala sve tendencije onih, koji su je htjeli zaplesti u svoje ovozemne mreže. Ni silni Napoleon nije u tom uspio.

U posljednje vrijeme je osobito nacionalizam pokušao da povuče CRKVU u svoje političke ciljeve. Neke evropske države, koje kod kuće mrze katoličkog svećenika, htjeli bi imati u kolonijama katoličkog misionara u svoje propagandističke svrhe. Uvijek je svijet nastojao da Crkvu učini robinjom i službenicom svoje politike. Još u Pavlovo doba bila je borba, da li jedan, koji hoće da postane katolik, prije mora da postane židov. Bili su prvi udarci nacionalizma na katolički universalizam. Danas je ista borba, kad Crkva šalje svoje misionare u Kinu, Indije, Japan, Afriku... da obraćaju narode na vjeru Isusovu, a vlade misionara iz čijih su oni zemalja, sve poduzimlju da misionar u kolonijalnom svijetu bude agent francuske, talijanske, njemačke, engleske, belgijske... politike. Ali ne uspjevaju, jer je PAPA tu, koji budno pazi da katolički misionar u svojem misionarskom radu samo služi KRISTA i CRKVU NJEGOVU.

Isusovac GAULTIER je nedavno obradio ovo pitanje i on ističe kako je nacionalizam s dvostrukog gledišta pogibelj i zasjeda za misije. Misije može kompromitirati i nacionalizam misionarev kao i nacionalizam onih, kojima misionar propovjeda. Poznato je od kolike je pogibelji za misije *ksenofobizam.* Ovaj dvostruki nacionalizam je dvostruka hrid u oceanu misionarskog apostolata. Misionar mora s velikom vještinom, oprezom i finoćom voziti lađu svojeg rada u poganskom svijetu.

Kad misionar dođe u tuđi svijet, taj svijet čuje nove stvari, dobre, drage vijesti o nadnaravnim istinama. Nego svrhunaravni značaj nauka kat. misionara ne može da toliko djeluje na poganski svijet da ga i primi, ako je taj nauk intimno povezan sa životom i povješću naroda, kojemu misionar pripada. Tad poganski svijet evangelizaciju shvaća kao svaki artikl tuđinskog importa. Misli, da je to trgovina. Osobita je pogibelj, ako misionar pripada narodu, kojeg taj poganski svijet gleda prijekim okom i prezire iz političkih razloga.

Da se misionarski apostolat ne bi razbio o ove nacionalističke grebene Benedikt XV. i Pijo XI. izradili su potpun *misionarski program.* Sv. Stolica budno pazi, da odijeli nacionalnog misionara od njegova katoličkog apostolata. Benedikt u „Maximum illud" izričito zahtjeva, da misionar ne

širi kraljestvo ljudi već kraljestvo Kristovo. Na to treba osobito paziti, kad se uspjeh misionara poistovjetuje sa uspjehom njegove nacije. Tu se hoće vanrednog evanđeoskog opreza, da se nepopravljivo ne kompromitira stvar Božju u očima poganskog svijeta. U tom smislu Crkva izdaje kategoričke izjave i daje rigorozne zahtjeve na savjesti svojih misionara. Kad se je već kršćanstvo dobro stabiliziralo kod nekog poganskog naroda, tad misionar može da širi i druge elemente kršćanske civilizacije, koji ne spadaju na bit religije. Ali i tu ne smije nasilno rušiti tradicije urođenika. Na čast je kat. misionara da su oni u bezbroj slučajeva bili branići povijesnih i naravnih prava naroda, kod kojih su sijali Riječ Božju.

Delikatan je slučaj, kad misionar radi u zemlji, koja je pod protektoratom koje evropske vlasti, koja ima dužnost da garantira slobodu širenja Evanđelja. Takva je zaštita pravedna, zakonita i plemenita. Pravedno je da se Crkva tom zaštitom posluži. Zloporabe sa strane svjetske vlasti ne mogu da poniše to njezino pravo. Tako se je izjasnio Pijo XI. u apostolskom pismu „Ab ipsis" (15. VI. 1926). U tom pismu SV. OTAC izričito veli da nikako ne misli favorizirati nacrte vlada, koje kod mandatarskih naroda hoće da favoriziraju svoje sunarodnjake. Crkva se adaptira svakoj narodnosti. Za se ne traži već *ius commune,* koji joj zajamčuje sigurnost i slobodu.

Poznat je slučaj sa NAPOLEONOM. On je bio pisao Papi, da se zanima sa misijama u KINI, samo da istrgne njihovu upravu iz ruku engleskih. „Propaganda" je ponosno odgovorila, da misionari moraju da služaju samo auktoritet Sv. Stolice. Misije se ne smije podvrći pod nove civilne zakone bez odobrenja Pape. Prohtjevi Napoleona nijesu skršili svijest francuskih misionara. Zatvorili su superiora lazarista, ali je pokušaj Napoleonov propao. Crkva se ne svija pred nikim. Ni onda, ni danas. Nikada.

Neke su države uviđavne i ne smetaju misionare u njihovu radu. Holandija kad se uzme malen broj njezinih katolika, ima velik broj misionara. Ipak vlada te države nimalo ne upliva na misionarski apostolat svojih misionara.

Kao što je pogibeljan nacionalizam sa strane misionara tako je pogibeljan i sa strane poganske. Poganski narodi se bude na nov život. Svoje nacionalne aspiracije pretvaraju u predrasude protiv svega što im dolazi iz vanka. I Crkvu, premda nije u nikakvu savezu sa svjetskim državama, ipak gledaju kao velesilu tuđu.

Mase slušaju svoje intelektualce i poteškoće su mnoge. Neki cijene da treba držati nacionalističke aspiracije za djetinjarije, prezreti ih i ugušiti. Drugi naprotiv misle da sve te aspiracije treba poprimiti i braniti. Pretjerano je i jedno i drugo, jer, budući da urođenik konfundira patriotizam sa ksenofobijom, povući će i misionara dotle, da će mu poništiti vas auktoritet te će ga mrziti kao i svakoga stranca.

Sv. Stolica drukčije postupa. Pijo XI. sve ulaže da uvjeri poganske narode, osobito one, koji su dobro pokročili na putu napretka, kako ih Crkva ne prezire, već ljubi najnježnijom ljubavlju, šaljući im svoje sinove — poklisare mira i dobra. Crkva nije u službi političkih interesa, pače želi i nastoji da novi narodi putem pravde i reda ostvare svoje nacionalne želje. To SV. OTAC izričito veli u poslanici Kini. Tome je dokaz sa strane Crkve stvaranje urođeničkog klera. Na taj način Crkva najjače pobija uro-

đenički ekstremni nacionalizam. To je očito iz redaka Pijeve misionarske enciklike „Rerum Ecclesiae" (28. II. 1926). Neki su se bili prepali radi velike smjelosti Sv. Oca, kad je imenovao prve kineske biskupe — Kineze. Ali Crkva je božanska ustanova, a usto je i najpraktičnija svjetska ustanova. Ona ide postepeno, bez skokova. Kreiranje urođeničkih biskupa gest je, koji je kadra da učini samo mudrost apostolskog, katoličkog Rima.

Teški problem misija i njihov odnošaj sa nacionalizmom najbolje je riješio PIJO XI., kad je rekao: „ZA CRKVU, ZA NJEZINA BOŽANSKOG UTEMELJITELJA, NE POSTOJI NIKAKOVA RAZLIKA NI RASE NI NARODNOSTI." To su riječi KATOLIČKOG UNIVERSALIZMA, PIJO JE OTAC, UČITELJ KATOLIČKIH MISIJA.

Dr. fra Krsto Kržanić, Sinj.

*

Moderna znanost na obranu čudesa. — Isti neprosvijetljeni katolici nasjedaju koji put u neznanju lažnoj krilatici protivnika objavljene vjere, pa misle, da svetih ljudi i čudesa bilo je samo u prvotno doba katoličke Crkve. Naprotiv je istina, dok u moderno i najmodernije doba jača na jednoj strani moralna pokvara i pogansko bezboštvo, na drugoj strani u krilu rimske crkve raste nadnaravna svetost i dokazi većega broja autentičnih čudesa. Sva četiri evanđelista Krista Sina Božjega ne donose — ne varam li se — već samih oko 45 Isusovih čudesa, dok ostala su prešutjeli. Ovoliki i još veći broj čudesa autentičnih bilježimo u svakome deceniju života kat. Crkve. Dandanas dva su javno poznata i priznata sabirališta čudesa, o kojima može se uvjeriti svaki nepristrani katolik i nekatolik. Ti su *Sveta rimska Kongregacija Obreda,* koja pribira čudesa oko proglašenja Blaženih i Svetih u kat. Crkvi i *Ured za liječnička pretraživanja* čudesa naše Gospe Lurdske. U 70 godina devetnaestoga i dvadesetoga vijeka priznatih je javnih čudesa Gospe Lurdske oko 17.000 (N. Revija, 1930. str. 8), dakle popriječno ih je na godinu oko 243. A Evanđelje bilježi za tri godine javnoga Kristova života samo 45 čudesa! Ured za utvrđenje čudesa kod vatikanske Kongregacije Obredâ radi tada, kad je u pitanju proglašenje Svetih i Blaženih iz usta Pape. Crkveni zakonik (C. J. C.) prema okolnostima traži za proglašenje Blaženoga *dokazana* i sa svakoga kraja *utvrđena* 2, 3, 4 čuda prvorazredna (c. 2117). Za proglašenje blaženih Svetima traži *nova* 2 ili 3 potvrđena čuda (c. 2138). Dakle svaki novi Blaženi ili Sveti traže pred sobom utvrđeni veći broj čudesa. Ove godine u lipnju slijedit će nekoliko beatifikacija i kanonizacija. Eto smo onda u eri čudesa! Pontifikat Pija XI. ne samo ne zaostaje, već nadmašuje brojem čudesa isti evanđeoski trijenij!

Ove godine uslijedit će svečano proglašenje Svetim blaženoga franjevca O. Teofila a Curte, korsičanina. Nakon primljenih dokaza o novim čudesima, koje je Bog učinio na zagovor svoga Ugodnika, ovako je uskliknuo u službenome svome kanonskome govoru Pijo XI. o odnosu čudesa i moderne znanosti:

„. . . Evo nas pred novim čudesima! Potpuno je onda lažno, da je isteklo vrijeme čudesima, kako bi tkogod htio misliti. Također je i to neistinito, da je dobu čudesa naslijedilo vrijeme znanosti. Već u prošlome našemu govoru prve korizmene nedjelje naglasili smo, kako je istina, da Bog daje

čudesa na službu i na počast svetosti života. Sad bih htio nadodati, da ljudska znanost divno je stavljena u službu čudesa. Baš nikada kao dandanas (u budućnosti bit će još bolje, kako se čini iz putova Božjih) nije se moglo sa tolikom sigurnosti govoriti o čudesima, kad se naime znanost učvrstila sa svojim zamjernim napretkom. Uprav znanost je ona koja nam govori o stanju i uvjetima čovječjega organizma prije i poslije čudesnoga ozdravljenja. Nekoć su se odnosne tvrdnje o čudu činile na znakovima i pretpostavkama više, manje vjerojatnima. Danas nema toga više. Na ovomu imamo biti zahvalni Dobroti Božjoj (radi napretka pogotovo liječničke znanosti. Opaska prev.) kao i na onome, što nam u ovome sprema budućnost. Ovdje nam pada na um, kanda je sv. Pavao govorio uprav o ovim čudesima utvrđenima pomoću znanosti kadno govoraše, da je zamjerna snaga Božja razasijala nad stvorenjima čudesa, zatim je pozvala i čovječanstvo da ih traži i nađe u njima znakove i ruku Božju: *quaerere Deum*" . . .

Razmatrajući mnoga čudesa novih kandidata za svečane beatifikacije i kanonizacije u lipnju t. g., nadodao je Otac katoličanstva u novome kanonskome govoru na Glušnu Nedjelju o znanosti i čudesima:

. . . Diviti se je nad znanstvenim postupkom Crkve u proglašenju Blaženih i Svetih. „Uprav je veličajan način, kojim Crkva postupa u imenovanju Svetih. Tu vam je duboko ispitivanje sa najvećom i zamjernom pomnjom bilo što se odnosi na život i kreposti bilo na čudesa Sluga Božjih. Tu je pomnja posve napeta, jedva zasitna, koja hiti da uniđe u dno svakome pitanju i razilaženju, pa ništa ne može ostati na uzgor, što imalo smjera na izuzetke, teškoće i sumnje. Ostane li kakova nestalnost, poteškoća, valja je dokraja raščistiti, svladati i uništiti. Inače nema ni stope naprijed, pa radilo se sad ako hoćete o neznam kako odlično svetoj osobi. Dakle uprav je zamjerno, što biskupijski i vatikanski odbori učine u postupku procesâ za beatifikaciju i kanonizaciju: koliko tu ima istraživanja o djelima, spisima, svjedočanstvima i dokazima. Zatim čitavu stvar uzimlju u ruke Kongregacije, njih više brojem sastavljene od uzoritih Kardinala, visoko učenih Savjetnika, vještaka, liječnika, kirurga, učenjaka, što ih se zove na odnosne rasprave. Na redu su sad predpripravna, pripravna i zajednička vijećanja. Na njima nikada nijesu pretjerana neznam kolika nastojanja, koja predvodi neugasiva čežnja za uvijek što većoj stalnosti i jasnoćom. A tako je ustrajan i ujedno oprezan ovaj postupak, da koji put, kako već naglasismo, moraju se odložiti na stranu inače sjajne svete Ličnosti i Procesi, o kojima se držalo, da su na domak konačnoga uspjeha.

Ovom zgodom dolazi nam u pamet slučaj, kojega iznosi veliki Papa Benedikt XIV., koji je uredio pravila, kojih se ima držati kod beatifikacije i kanonizacije. Neki naime učeni protestant, potaknut zahtjevom znanosti i genijalnom originalnosti crkvenoga Prelata, koji se kasnije uspeo na Stolicu sv. Petra, a inače bijaše pravo čudovište znanja svoga doba, pođe da nađe toga Prelata, koji tada zauzimaše odlično mjesto u Kongregaciji Obreda. Protestant je molio, da bi mu se dozvolilo ispitati akte nekoga voluminoznoga procesa jedne beatifikacije. Odmah mu je dozvoljeno da pročita i proučiti čitav taj proces. Na kraju proučenja protestant izjavi svoje začuđenje nad tolikom strogosti istraživanja, što ga traži i hoće Crkva. Još nadoda svoje mišljenje izjavljujući, da će sigurno odnosni sluga Božji doći na oltar. Ali silno je ostao iznenađen, kad je saznao, da je taj Proces sasvijem zapeo

i neumoljivo bačen na stranu. Protestanta toliko je začudila i zadivila opreznost i sveta nepopustljivost, kojom sv. Majka Crkva raspravlja takova pitanja, da se obratio i postao katolikom".

Dakle čini se da s napretkom znanosti rastu i čudesa kvantitativno od strane Božje, a kvalitativno od strane moderne eksperimentalne znanosti. Znanost utvrđuje čudesa.

O. L. Bajić.

* * *

Kodifikacija prava za katoličku crkvu istočnih obreda. Katolika istočnih obreda ima oko 12.000.000. Prema obredima se dijele na katolike bizantinskog, armenskog, sirskog, koptskog, etiopskog, kaldejskog, malabarskog i maronitskog obreda. Bizantinskom obredu pripada oko 5 milijuna Rusina. Naši katolici istočnog obreda — Rusini, Hrvati i Srbi u Južnoj Srbiji također pripadaju bizantinskome obredu, a ima ih oko 50.000. Rusa katolika istočnog obreda ima u Sovjetskoj Rusiji i u Kini (Harbin). Bugara katolika bizantinskog obreda ima oko 5.000, Rumunja oko 1.500.000, Grka u Grčkoj oko 2.000, Grka i Albanaca u južnoj Italiji oko 80.000 te Melhita u Siriji i Palestini oko 130.000. Armenskom obredu pripadaju katolici Armenci, a ima ih oko 100.000. Armenski katolici imaju i kod nas svoju župu u Novom Sadu u Dunavskoj banovini. Sirskom obredu pripada oko 45.000 katolika, koptskom oko 25.000, abesinskom oko 20.000, haldejskom oko 60.000, malabarskom oko 450.000 a maronitskom oko 400 tisuća.

Katolici zapadnog obreda imaju, po općem mišljenju, savršen zakonik „Codex juris canonici", publiciran 1917. Kod katolika istočnog obreda crkveno je pravo u onome stadiju, u kojem je bilo u IX. vijeku. Stari zakoni izdani od prvih osam općih sabora, od nekoliko provincijalnih sinoda i pojedinih uglednih crkvenih otaca već su zastarjeli i mnogi ne odgovaraju današnjim prilikama. Odijeljene istočne crkve danas se vladaju po partikularnim zakonima, koje za njih izdaje državna vlast. Istina, i neke katoličke skupine istočnih obreda imaju svoje partikularne zakone, koje su izdale pojedine provincijalne sinode. Tako Rusini imaju posebne zakone izdane od biskupskih sinoda u Zamoši 1740 i Lavovu 1891. Za Rusine u Americi izdala je Istočna kongregacija lanjske godine posebne odredbe. Rumunji imaju zakone izdane od provincijalnih sabora u Alba Julia i Fagaras 1872 i 1882. Armenci su g. 1914 održali svoj sabor u Rimu, gdje su dobili svoje posebne zakone. Kopte obvezuju odredbe njihova sabora održana u Kairu g. 1898, a Sirce odredbe sabora u Sciarfe 1888. Za Maronite su stvoreni posebni zakoni još 1736 na sinodi u Libanu. Ali sve su ove zbirke partikularnih zakona više manje nepotpune i ne uređuju svu disciplinu pojedinih istočnih obreda. Tako na pr. kod istočnih obreda nisu precizirana prava i dužnosti biskupa, paroha i ostalih klerika. Tu se ne zna, koje su ženidbene zapreke (impedimenta dirimentia), jesu li klerici dužni i kako su dužni moliti božanski oficij, kakvo je procesualno pravo itd. itd.

Iz ovoga, što je rečeno, vidi se jasno, da je kodifikacija crkvenog prava za istočne obrede nužna. Codex juris canonici njih ne veže, jer kanon prvi određuje: Iako se u Zakoniku kanonskog prava često donosi i disciplina Istočne crkve, ipak se on obzire samo na Latinsku Crkvu, a Istočnu ne obvezuje, ako se ne radi o onome, što se po samoj naravi stvari tiče i Istočne Crkve. Prema ovome kanonu ima mnogo zajedničkih u Zakoniku zapadne crkve, što obvezuje i istočne obrede. On sam kaže, da se često donosi u Kodeksu i istočna disciplina. Suviše veli, da ima kanona, koji po samoj naravi obvezuju sve katolike. Kanonisti vele, da su to svi kanoni strogo dogmatski, doktrinalni u širem smislu te iz ovih logički zaključci i njihove aplikacije. Prema O. Feliksu Cappello, profesoru crkvenog prava na Gregorijanskoj universi i Zavodu za istočne nauke ovi bi kanoni zapadnog Zakonika imali obaveznu snagu i za katolike istočnih obreda: U prvoj knjizi kanoni 1 - 7. U drugoj knjizi kanoni 87, 99, 100 § 1, 107, 108, 109, 118, 119, 120, 125, 127, 129, 133, 137-142, 145, 147 - 149, 196, 197, 199 - 211, 215, 218 - 247 257 - 270, 328, 329, 487. U trećoj knjizi kanoni 726, 727, 731 - 733 737, 738, 745 § 1, 74[illegible] - 752, 754, 756, 780, 782, 786, 787, 801, 802, 804, 805, 807, 809 - 811, 814 - 820, 823, 824, 827, 828, 832 - 834, 845, 851, 853 - 857, 859, 860, 861, 863 - 866, 870 - 873, 882, 884 - 890, 894, 901 - 907, 911 - 944, 948, 951, 952, 968, 971, 1004, 1012, - 1016, 1035, 1038, 1040, 1081, - 1087, 1092, 1093, 1099, 1110 - 1113, 1118 - 1128, u neku ruku i 1129 - 1132, 1133-1136, u neku ruku i 1137, 1138 - 1147, § 1, 1148 - 1150, 1154, 1159, 1160, 1161, 1189, 1203 - 1206 1239, 1243, 1255 - 1258, 1260, 1276 - 1278, 1283, 1286, 1287, 1289, 1296, 1307, 1308, 1311, 1312, 1314, 1315, 1316 - 1329, 1350 -1352, 1372 - 1377, 1381, 1384, 1385 § 1, 1387, 1389, 1390 - 1392, 1395 - 1401, 1403 - 1405, 1414. § 1, 1431, 1489, 1495 - 1499, 1409, 1510, 1513, 1514, 1515, 1517 - 1519, 1544, 1551. U četvrtoj knjizi 1552 - 1558, 1569, 1597 - 1605, kanoni 1960 - 1992. jer se slažu potpuno sa instrukcijama istočnim biskupima od godine 1883 te 1885, zatim kanoni 1999 - 2141. U petoj knjizi kanoni 2195 - 2313.

Dakle prema rimskim kanonistima imamo u zapadnom Zakoniku, koji ne obvezuje Istočne obrede, ipak čitav zakonik za istočne obrede. Na više provincijalnih sabora istočnih obreda određeno je, a još više se prakticira načelo: u nedostatku istočnog prava treba se vladati po zapadnom pravu. Prema tome su i mnoge druge odredbe zapadnog prava ušle u život kod katolika istočnih obreda.

Moguće da svi oni kanoni, koje sam nabrojio, neće ući u Zakonik istočnog prava. No ako i otpane koji, ipak izgleda sigurno da će oni činiti bazu za zajednički odsjek crkvenog prava za sve istočne obrede. K tome će pridoći i drugi kanoni specijalni samo za istočne obrede.

Papa Pijo XI, koji se toliko brine za kršćanski Istok, odredio je posebnu komisiju, da ispita sadanje stanje istočnog prava i da onda po uzoru zapadnog Zakonika kodificira istočni Zakonik. Predsjednik je komisije bivši državni tajnik kardinal P. Gasparri, koji je glavnu ulogu igrao u kodifikaciji zapadnog Zakonika. U komisiji svaki obred ima svoga predstavnika, koji će biti tumač želja i potreba svoje skupine. Istočni kodeks bit će obrađivan kao i zapadni. Kad se izrade nacrti pojedinih djelova zakonika, bit će poslani svim istočnim patrijarsima, nadbiskupima i biskupima, da svaki o nacrtu dade svoje opaske, što bi trebalo promijeniti, a što nadodati. Tako će čitava katolička istočna crkva saborno, iako bez sabora, surađivati na izrađivanju svoga modernog Zakonika, koji će jačom vezom povezati istočne katolike među sobom i sa Sv. Stolicom.

Fra Roko Rogošić

* * *

„Društveni Život" i katolicizam. — Ove je godine počeo izlaziti u Novom Sadu jedan novi časopis „Društveni život, časopis za politiku, ekonomiju, zakonodavstvo i socijalne nauke". Štampa se ćirilicom i latinicom, ali pretežno ćirilicom. Uređuje ga Dr. Mirko M. Kosić, profesor universiteta. Pred sobom imam drugi broj. Prema naslovu mislio sam, da će biti ovaj „časopis za politiku, ekonomiju, zakonodavstvo i socijalne nauke" prema konfesijama u Jugoslaviji skroz indiferentan. Međutim to tako ne stoji. Slučajno mi pade oko na zadnjoj stranici na „Napomenu". Tu se ispravlja članak „Jugoslavenski nacionalizam," koji je tiskan u prvom broju. Kratka rečenica, puna pogrda prema katoličkoj Crkvi, treba da tačno stoji ovako: „Jugoslavija je tačka na kojoj se stiču mnogostruki interesi rimske crkve: i resantiman zbog pada Habsburga, i stremljenje nove fašističke Italije, i potreba zaštite Marijine Hungarije, i prestiž prema pravoslavlju, napokon potreba obustave prodiranja pagansko-mesijanskog nacionalizma u svetu". Izvodim iz ovoga logičke zaključke: katolička crkva duboko žali nad padom Habzburgovića, ona želi da podloži jedan dio kraljevine Jugoslavije Mussolinijevu fašizmu, a drugi dio Magyarorszagu; ona je ozbiljna pogibelj za narodnu srpsku pravoslavnu crkvu; ona proklinje čisti jugoslavenski nacionalizam: dakle...

Jao i Novoj Reviji, jer baš u ovom broju donosi dvije odulje bilješke o pretjeranom nacionalizmu!!

Na članak „Jugoslavenski nacionalizam" osvrnuo se je ljubljanski „Slovenec" u broju od 9. februara. U ovome drugome broju replicira „Društveni Život" na izvode „Slovenčeve" pa veli: „Slovenec organ seoskih kaplana arhidieceze (sic!) knezo-škofa ljubljanskog (pošto je klerikalna stranka posle 6-og januara 1929 od njezinog šefa „do boljih vremena" suspendovana)..."

„U tome svom uvodniku pravim klerikalnim etosom izvrće i podmeće čestiti Slovenec: tvrdi da zastupamo tezu potrebe spajanja pravoslavlja i katolicizma u jednu jugoslavensku veroispovest. Takove blesavosti ne zastupaju kod Srba ni ovčari, a nekmoli profesori universiteta i počasni dopisni članovi najuglednijih svetskih socijalno naučnih instituta i društava!" — I ovi profesori universiteta i počasni članovi velikih svjetskih naučnih instituta pišu o religioznim prilikama u Jugoslaviji, dakako naučne članke radi kojih postaju članovi velikih svjetskih naučnih instituta, a ne znadu, je li ljubljanska biskupija dieceza ili arhidieceza! Čudnovato je, kako profesori universiteta u Novom Sadu ne tuže prema Zakonu o zaštiti javne bezbjednosti toga „šefa klerikalne stranke," koji je samo suspendovao svoju stranku do boljih vremena? !

Nadalje umuje društveni Život": „Dakle: katolicizam je rasno i duhovno najelastičniji! To tvrdimo i mi i zato je najveća smetnja u formiranju nacionalnih ideologija i svesti ako on dominira. Sve težnje koje mu se ne podređuju nisu „poštene", eto to je smisao te rezervacije i universalnosti „Slovenčevog katolicizma". — Ja odavle zaključujem, kako će zaključiti svaki koji bude čitao časopis „Društveni Život": da ne bude smetnje u formiranju jugoslavenske ideologije i svijesti treba katolicizam skučiti i podvrći nekome drugome, koji je kadar da formira nacionalnu ideologiju i jugoslavensku svijest. Katolika ima Hrvata, Slovenaca i Srba. Stanuju

u Bitolju i Mariboru, u Subotici i na Jadranu. Ipak katolici smetaju „procesu stvaranja jedne jugoslavenske nacije", i treba ih podvrći drugome, a ne smeta stvaranju jugoslavenske nacije i ideologije vjeroispovijest Dr. Kosića, koja u samome svome službenom nazivu nosi plemenski naziv i tim stvara posebnu plemensku skupinu? Ne osuđujem i ne kritiziram ničiji naziv nego samo upozoravam na nelogično i nepromišljeno pisanje profesora univerziteta, koji bi morali davati izgled u promišljenom pisanju.

„...u članku Verska strpljivost, zastupa „Slovenec" odlučnu t. zv. dogmatičnu nestrpljivost prema inovercima, nekatolicima. Kada je, naime, u pitanju, katolička dogma onda je trpeljivost samo „rđava, fatalna i grešna". Bolje se Slovenec nije mogao deklarisati. On je u ovom drugom članku nesumnjivo pokazao da katolička crkva jednim dubokim zarezom, koji apsolutno prelazi i nacionalni krug, odvaja katolike od nekatolika, stvara, dalje, dva sveta, po svojoj suštini potpuno različita, duhovno odeljena. Da se na taj način, već a priori, ne može pomišljati ni na kakvo duhovno formisanje nacije, leži na dlanu. Slovenec dopušta svojim sledbenicima samo spolašnje, socijalno tehničko vezivanje sa nekatolicima. Supstancijelno-duhovno i idejno pak oni imaju da čine jednu potpunu ograđenu, zasebnu celinu. To međutim znači podrivati naciju u svojim fundamentima". — Ja izvodim zaključak: katolicizam je dogmatski intolerantan, to jest drži, da je on jedina ispravna religija kao što sve druge religije drže za se. Tim on stvara dva odijeljena svijeta u Kraljevini Jugoslaviji i priječi duhovno formiranje nacije i tako podrivava Jugoslaviju u njezinim temeljima. Dakle je najveći neprijatelj Kraljevine Jugoslavije. To je suština mentaliteta profesora univerziteta u Novom Sadu. Tako umuje „intelektualni red" — da se poslužim istim riječima „Društvenog Života" — koji „prestavlja, pre svega, red kritički obrazovanog uma, koji ume da razradi svaku duhovnu datost i preradi je već prema svom iskustvenom bogatstvu". Zaista, čudnovat je taj novi „red" intelektualaca, koji, mjesto da prosuđuje stvari objektivno, bez obzira na svoje lično uvjerenje, sve podređuje svome ličnome iskustvenome bogatstvu, svaku duhovnu datost razređuje i prerađuje prema svome subjektivnom mišljenju i tako sve gleda na svoje naočale. I zato sve što gleda u ovome vidljivome svijetu, sve vidi u boji svojih naočala. Ili recimo tako, taj intelektualni novi „red" (žalibože što nema imena, kao drugi redovi isusovci, dominikanci, franjevci itd.?!) slijedi pauka u intelektualnome redu te svu objektivnu istinu zanemaruje, a mrežu svoje istine vadi iz svoga subjekta!

U istome „Društvenom Životu" stoji bilješka pod naslovom „Uloga Vatikana uoči Svetskog rata". Tu se veli, da je berlinski nedjeljni časopis „Das Tagebuch" donio članak pod naslovom „Vatikan kao ratni huškač". Još 29. aprila 1919 objavio je pariski „Le Journal" telegram bavarskog poslanika pr. Vatikanu, Ritera, upućen bavarskoj vladi u kome saopštava da Papa Pijo IX. [sic!] i kardinal državni sekretar Meri de Val odobravaju oštri postupak Austrije prema Srbiji. O tome telegramu vodio se posle težak spor između bavarske vlade i Vatikana, jer je Vatikan tvrdio da je dokumenat lažan. Sada se konačno u austrijskoj arhivi našao..." Drugi je akt tobožnje izvješće, koje je grof Moric Palfi poslao austrijskoj vladi dne 24. jula 1914. Tu bi on rekao, da kardinal Meri de Val i Papa odobravaju austrijsku oštru notu Srbiji.

Nitko nije više dužan da iznosi objektivnu istinu nego profesori univerziteta. Oni su kao svijetlo na gori, koje ljudima svijetli, koji nemaju ni vremena ni sredstava da sami istinu istražuju. Ali takovi neće da budu profesori univerziteta u „Društvenom Životu". Profesor univerziteta u svojoj znanstvenoj historijskoj akribiji neće da zna, da je tjednik „Das Tagebuch" protestantski list u Berlinu, da taj članak nosi naslov „Vatikan kao ratni huškač", kakav ne bi nikad napisao objektivan i nepristran čovjek, pa makar koje vjere bio. Veleučeni profesor univerziteta ne pazi na to, da je Vatikan takav dokumenat dementirao. On ne ispituje, kako je taj originalni bavarski dokumenat došao u austrijski arhiv. Zastalno su ga prenijele nebeske sile iz bavarskog arhiva, jer bavarski državnici sigurno ga nisu svojevoljno predali na čuvanje austrijskim državnicima!

Drugi tobožnji dokumenat nastao je tačno 24. jula 1914, i to uprav u vrijeme kad je Vatikan sa Srbijom sklopio konkordat protiv volje i protiv političkih interesa austrijske monarhije. Konkordat je politička šteta za Austriju, jer austrijski katolici nisu, baš za vrijeme rata, gledali Srbiju kao protivnicu katolicizma, kad ima konkordat koji Austrija nije imala. Dakle Vatikan je indirekte htio, da se simpatije katoličkih Jugoslavena u Austriji okrenu prema Srbiji i tim Srbiju indirekte politički pomogao. Prema tobožnjem dokumentu Vatikan bi odobrio i suviše huškao Austriju na rat sa Srbijom i tim ništio ono djelo koje je u isti mah stvarao!

Na ovake i slične opaske veleučeni profesor univerziteta nije ni mislio. On sa svom historijskom sigurnošću zaključuje: „Obadva dokumenta bacaju dovoljno svetlosti na politiku Vatikana uoči Svetskog rata". Blago onome, koji svojom glavom ne misli i koji ne poznaje pravila historijske kritike! On će mirno primiti nauk profesora univerziteta, jer vjeruje u njegov znanstveni auktoritet i u svojoj prostoći držat će za istinu ono, što je laž. Ali onaj, koji svojom glavom misli i koji poznaje malo historijske kritike, taj će pasti u skepticizam prema svemu onome, što pišu ovakovi profesori univerziteta te će bolno uzdahnuti u dnu svoje duše: O quam parva scientia regitur mundus!

Fra Roko Rogošić

Književni pregled

BUCHBERGER Dr. M., Lexikon für Theologie und Kirche. Erster Band: A bis Bartolomäer. Mit 8 Tafeln und 88 Textabbildungen. 8° (X—16-992). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Broširan 24 M., vezan u platno M.28.

Prošlo je preko 40 godina, otkad je izašao prvi svezak drugog izdanja Wetzerova i Welteova Kirchenlexikona, a 20 godina, otkad je izašao prvi svezak Buchbergerova Handlexikona. Kroz to vrijeme crkvena se je znanost znatno razvila. Zato i na čitavome polju znanstvene teologije i u praktičnom crkvenom životu osjeća se potreba jednog priručnika, koji bi nas ukratko upoznao sa sadanjim stanjem čitave crkvene nauke. Takav novi crkveni znanstveni savjetnik počinje nam davati Herder u Freiburgu.

Ova velika crkvena enciklopedija obuzimat će deset svezaka. Svaki će svezak imati trideset i dva arka tako, da će čitavo djelo imati preko 5.000 stranica sa mnogo ilustrovanih tablica, crkvenih zemljovidnih karata i inih ilustracija u tekstu. Računa se da će biti preko 30.000 članaka! Članci treba da budu po stilu veoma kratki, ali po sadržaju sasvim dovoljni, da prikažu današnje stanje dotičnog pitanja. Čitavo je crkveno znanje i umjenje razdijeljeno na 32 struke. Svaku struku uređuje posebni urednik, priznati stručnjak u toj struci pod glavnim uredništvom Dr. M. Buchbergera, biskupa u Regensburgu i Dra K. Hofmanna. Ima preko 500 saradnika, auktoriteta na znanstvenom polju katoličke teologije. Tako će ova enciklopedija bit najbolji savjetnik kleru u svemu njegovu djelovanju, praktičnom i teoretičnom, ali posebno u znanstvenom radu. Jednako svakome obrazovanom laiku davat će dobru orijentaciju u svim pitanjima javnog crkvenog života. S pravom se može reći, da koliko je crkvenih znanosti toliko će biti u ovome lexikonu enciklopedija: enciklopedija dogmatike, enciklopedija crkvene povijesti, enciklopedija crkvenog prava, enciklopedija liturgike, enciklopedija arheologije itd.

Sve ovo vidimo oživotvoreno u ovome prvome svesku, koji je izašao. Tko ga god vidi i samo letimično prolista, opazit će u njemu veliko bogatsvo sadanje crkvene znanosti. U njemu ima 8 priloženih tablica i 88 priloga u tekstu. Samo da upozorim na zemljovidne karte, na pr. crkvena razdioba Afrike, staro egipatsko kraljevstvo, aleksandrijski patrijarhat, sadanja karta svih kršćanskih vjera u Egiptu, antiohijski patrijarhat itd. Sve te zemljovidne karte daju dovoljnu orijentaciju u crkvenoj geografiji za sadanjost i prošlost, kad nema većih historičkih crkvenih atlasa.

Što se tiče naše domaće jugoslavenske crkvene znanosti moglo bi se nešto zamjeriti. Sadržaju se ne može ništa zamjeriti, jer u svoj svojoj kratkoći stoji na znanstvenoj visini, makar članci o nama i bili pisani od stranaca. U ovome prvome svesku imamo dobre kratke članke o Zagrebu, Rabu, Baru, Bačkoj administraturi, Banatu, Banjoj Luci. Što meće Zagreb pod riječ Agram, to razumijemo, jer je prilično da bude u njemačkoj enciklopediji i njemačko ime, ali zašto mjesto naše riječi Bar metnuti talijansku riječ Anti-

vari? Ako će se reći, da strani svijet općenito upotrebljava tu riječ, zašto nije metnuta i riječ Bar na svome mjestu sa oznakom „vidi Antivari"? Nešto bi se moglo pregovoriti i radi imena u Bačkoj i Banatu, gdje se uvijek na prvom mjestu spominju mađarska imena, na drugom naše, a na trećem njemačko. Uredništvo ovoga vrlo važnog Lexikona moglo se je obratiti na naše jugoslavenske teologe, koji bi jednako dobro obradili svoje članke kao i stranci, a sigurno bi rado i primili.

Dr. Rr.

GUSTAV SCHNUERER, Kirche und Kultur im Mittelalter, sv. I ² XVI—426 Mk 7 — vez. Mk 9; sv. II ² X—563 Mk 11 — vez. Mk 13; sv. III—XII—463 Mk 10 — vez. Mk 12, Paderborn 1929 (Ferd. Schöningh).

U procjenjivanju srednjega vijeka mnogo se mišljenja razilaze. Jedni mu poriču svaku kulturnu vrijednost, a drugi u njemu gledaju neki kulturni ideal. Poznata je ona: peritis in arte credendum.

G. Schnürer sveučilišni profesor u Friburgu u Švajcarskoj, poznat inače radi mnogih svojih historijskih djela, već god. 1908 izdao je knjižicu: *Das Mittealter,* u kojoj je vještim učenjačkim perom orisao kulturne tekovine srednjeg vijeka i upozorio na veliku civilizatornu ulogu, koju je Crkva vršila u srednjovjekovnom društvu. Sada smo sretni, da u tri omašna sveska posjedujemo sintezu Schnürerovog četrdesetgodišnjeg ozbiljnog i solidnog naučnog istraživanja o Crkvi i kulturi u tako zv. srednjem vijeku.

Svojim jakim refleksijama Sch. ističe nepravdu humanista kada su ovu hiljadugodišnju periodu po dekadensi latinskog jezika nazvali nekom srednjom dobom — srednjim vijekom, — a za njima i protestanti držali kao vijek zakržljalog kršćanstva i neupitomljenog barbarstva. Uostalom i srednji vijek razvio je svoju latinštinu, koja je vrijedna proučavanja. Za nas postanak modernih naroda, njihovih jezika i literatura, njihovih gradova, škola i tolikih institucija mnogo je važniji od same dekadense latinštine. U srednjem vijeku jest naše korijenje, naša mladost, koja nas ne sramoti, već visoko podiže naš ponos.

Schnürer nas vodi od časa, kada je propao stari kulturni svijet i nad njegovim ruševinama podigla se jedna nova sila, koja je zidala novu kulturu a to je bila Crkva. Pod vodstvom Crkve stvorila se je zapadna kršćanska kultura, ona je iznijela pobjedu nad bizantinizmom i islamizmom i danas ima prvenstvo u vodstvu svjetske kulture. Preko sredovječnih ideja, pokreta i ličnosti Sch. nas vodi svojom treniranom učenjačkom rukom. Ovaj čitavi golemi problem on obuhvaća u jednoj veličanstvenoj sintezi. U njegovu snažnom djelu krećemo se preko srednjeg vijeka kao po jednom velebnom hramu, punu majstorske umjetnosti, privlačivosti i mladenačkog poleta. Sch. je strogo objektivan. Ne prešućuje ni tamnije strane. Ne taji slabosti ljudske, koja je više puta činila, da su i crkveni ljudi zaboravljali na vrhunaravnu misiju Crkve.

Djelo, koje je veliki francuski katolik Frid. Ozanam u nekoliko svojih rasprava pokušao sintetizirati, a God. Kurth sa svojim: *Les originales de la civilisation moderne* do Karla Vel. doveo, sa najnovijim Schnürerovim izdanjem imamo upotpunjeno i dovršeno. Čitajući Schnürera neće nas sigurno

obuzeti skepsa Spenglerova, da bi moglo propasti jedno tako veličanstveno djelo Crkve katoličke.

Za svaki odsjek auktor nadodaje bogati i iscrpljivi pregled izvora i literature, koji će svakoga lako orijentirati u proučavanju bilo kojeg pitanja ili ličnosti iz srednjeg vijeka. Na koncu je i pregledni registar osoba i stvari.

Prvi svezak završuje sa Karlom Velikim, drugi obuhvaća razdoblje do padanja papinskog ugleda (Bonifacije VIII i avignonsko sužanjstvo, treći do konca srednjeg vijeka.

Svakako ovo Schnürerovo djelo jest jedna rijetka književna pojava. Ono zaslužuje svaku pažnju i u jednom od narednih brojeva mi ćemo se ovim pitanjem nešto opširnije pozabaviti.

Dr. O. Vl. Radonić

BELAMARIĆ fra Krsto, Korizmene propovijedi. 8 ⁰ str. 124. Beograd 1930. Posebni otisak iz „Riječi Božje". Cij. 20. Naručuje se kod auktora Bograd, Studenička 20.

Hrvatsko crkveno govorništvo dosad se ne može pohvaliti velikim uspjesima. Kad bi tko htio napisati povijest hrvatske crkvene retorike, neznam, bi li mogao uz najbolju volju naći materijala svome predmetu. Do XVIII. vijeka nije nam gotovo ništa sačuvano, a ono što je sačuvano, ne može da nam bude ideal. Iz XVIII. i XIX. vijeka imamo dosta materijala, ali sav taj materijal nije mnogo zanosio savremenike, a mi danas još manje u njima nalazimo govorničke hrane. Jedino propovijedi O. Jerolima Filipovića bile su uvaživane onda, kad ih je on prvi put izdao, a i danas su u velikoj cijeni tako, da ih je pokojni sarajevski nadbiskup Stadler ponovno izdao u 8 svezaka. Pa ni u periodinim publikacijama nismo bili sretni. U Vinkovcima i Vukovaru izlazio je pod uredništvom V. Hladačka „Katolički propovjednik" od 1877—1882, u Mađarevu kod Varaždina izlazio je pod uredništvom J. Lacha „Duhovni govornik", a u Varaždinu pod uredništvom franjevaca od g. 1896 „Dušobrižnik". „Riječ Božja", sudeći po dosadanjim brojevima, izgleda, da kod nas stvara novi period, ako nećemo reći, da daje početak zamahu našega crkvenog govorništva.

Uzmimo samo drugi svezak, koji po svome sadržaju i po svojoj formi odskače nad sličnim našim propovijedima. Vrlo sretna misao, da je otiskan i u posebnoj knjizi. Auktor u ovim svojim korizmenim propovijedima daje zaokruženu, teološki vrlo dobro obrađenu cjelinu. On finom psihološkom metodom uvađa svoje slušače preko smrti (I. propovijed) u prekogrobni, jedino pravi život (2. pr. o spasenju duše). Zatim apologetski sije u duše vjeru, temelj kršćanskog života (3. pr. o potrebi vjere, 4. o vjeri bez dobrih djela). Nato šiba glavne mane u našem narodu (5. pr. o psosti, 6. o zlom jeziku). Poslije toga predočuje najuspješnije sredstvo za kršćanski kreposni život naime sjećanje vječnih istina o sudu, raju i paklu (pr. 9, 10, 11), o strašnim posljedicama grijeha (pr. 12) i o lijeku od njega (pr. 13). protulijeku (pr. 15,16,17). Sve to dovodi, u krepost Muke Krstove, do pravog duševnog uskrsnuća, kojemu je Krstovo uskrsnuće simbol (pr. 18, 19,20). Da se ova zaokružena cjelina kršćanske nauke adaptira korizmenom

vremenu, dodane su propovijedi o svetkovinama, koje u to vrijeme spadaju (sv. Josip, Blagovijest).

Ne samo da bogatstvo sadržaja preporučuje ove Belamarićeve propovijedi, nego i govornička forma. U jezičnom pogledu naći će jezikoslovci obilno blago. Dr. Maretić u svome Jezičnom Savjetniku str. XXV vrlo se slabo izrazuje o jeziku naših crkvenih pisaca. Možda ima i ponešto prava u tom svome sudu. Siguran sam, da će i Maretić imati što da nauči iz Belamarićevih propovijedi, iako bi mu možda zamjerio, što ne drži isključivo Vuka i Daničića jedinim evanđeljem našega jezika. Belamarić se i u tehničkoj diobi drži strogo retoričkih pravila. Stil je bujan i živahan, pa će možda baš ova vrlina gdjekomu smetati, da se ne će htjeti ovim propovijedima okoristiti.

Uzevši sve u obzir Belamarićeve propovijedi dolaze vrlo dobro propovjednicima, koji drže čitav ciklus korizmenih propovijedi, svim župnicima, koji će se njima moći okoristiti i preko ostale crkvene godine, katehetima, koji će po njima moći držati svojim đacima eksorte, a i našim inteligentnim laicima, koji će u njima naći izvrsno i solidno duhovno štivo.

Rr.

Les Novices de Notre-Seigneur. Paris, Tequi 1929. str. 211. fr. 9. — Pod gornjim natpisom *„Novaci našega Gospodina"* neki anonimni pisac napisao je zrelo, originalno, pregledno i poučno djelo, koga će na dušak pročitati ne samo učitelji novaka i sami novaci, već i svi oni koji se bave duhovnim odgojem mladosti; ali imat će što u njemu naučiti ili prizvati na pamet i ostali duhovni poglavari, vođi duša i druga čeljad dobre kršćanske volje, jer će tu uočiti pedagogijske sposobnosti i metode Krista, Sina Božjega, kojima je on uzgajao ne samo najprve kršćane, već u njima one, koji će apostolskim životom i radom primiti misiju da po Duhu Svetome utemelje Kristovu Crkvu. Također gornja knjiga otkriva nam u svojim primjerima svu dušu čovjeka, koja po svojoj naravi i oskvrnuta istočnim grijehom nosi u sebi ispremiješane klice dobra i zla. Knjige je sadržaj 43 razgovora ili bolje kratkih i jednostavnih opasaka, kako je Krist Gospodin uzgajao novake-apostole i kakav su oni bili materijal uzgoja. Pisac se u početku (I-IV.) dotiče osnovnih pitanja redovničkoga života: izvor redovničkoga života, odgađanje odgovara na zvanje, priprava na redovnički život, trnje na putu. Redovnički život nudi nam Krist kao božanski savjet, a ne zapovijed. Čuju taj poziv sve vjerne ovce božanskoga Pastira. Duhovna je šteta ne odazvati mu se. Ko mu se odazove, bez krzmanja i mlohavosti ima ga velikodušno i samoprijegorno slijediti. Premda kandidati redovničkoga staleža ne moraju napredni biti u duhovnome savršenstvu, ali kad u nj stupe, nužno im je u Novicijatu *željeti* da postignu duševni solidni napredak i da se na djelu dnevno u njemu vježbaju. Na putu redovničkoga života, u novicijatu, staju na put tri prve strasti i tri glavna neprijatelja. Na tome putu novak će se možda očeprljati na nogi, na rukama, na odjeći, pa i na licu, ali to su trnja na putu svakoga duhovnoga života. Ne valja ih se plašiti, nego ići sredinom puta pod vodstvom učitelja; smijati se, kad nas trnje malko ogrebe; koracati uvijek naprijed sa misli, da s nama Krist

putuje. U V. razgovoru riše pisac, kako je Krist bio prvi učitelj novaka, a zbor apostola Gospodinov novicijat. Božanski Učitelj molitvom skrovitoga života izgrađivao je poziv budućih svojih novaka. Nakon njihova odaziva i njih je potakao, da drugima mole redovničko zvanje: Polja su dozrela za žetvu; molite Gospodara da pošalje radnike. Molitva daje pozive i utvrđuje pozvanike. Ona jedina respektira slobodu, a snažno utječe na volju. Dobrota Isusova predvodila je pedagogijske metode u uzgoju apostola, koja ipak nije odbacila prijekore, oštre opomene i kušnje učenika. I u novicijatu upotrebio ih je za svoj apostolat. Velika Njegova nauka bila im je: Svijet će vas mrziti... ali uzdajte se: ja sam pobijedio svijet.

U daljnim 37 razgovorima (str. 24—207) refleksivni pisac crta detalje života i karaktera, krepostî i manâ svakoga pojedinoga Kristova novaka — apostola. Novicijat božanskoga Magistra bijaše skup različitih karaktera. Svi Njegovi novaci bijahu i sa manama i sa odlikama. Petar nagao, nepromišljen, spravan na krivu zakletvu i zatajanje Učitelja, ali je imao veliko srce, spreman da prizna pogrješku, da ju pače i naknađuje. Brat mu je Andrija promišljeniji, mirniji, ali manjega zanosa i vjere. Mučavljiviji je, pa je pred križom srdačno progovorio: o željeni križu! Ivan i Jakov daleko se nalažahu od duha Učiteljeva: ambiciozni su, sanjaju o zemaljskim veličinama i dostojanstvima, ali su čista srca i uvijek odani ljubavi prema Isusu. Novak Filip je čedan i delikatan, ali nema duševne slobode, smeten je pred teškoćama, pa nema djetinjega pouzdanja u čudesnu moć svoga Učitelja. Jakov Mlađi i sv. Juda su ponizniji i skroviti, ali bi otišli na ćud oporu i surovu, da ih nije Magister svrnuo na blagost. Bartolomej je ljubazan i naivan, ali i plašljiv i mekušast. Pavlu je ostala oštrina ćudi, ali se sa Petrom i Ivanom takmio u ljubavi Krista. Luka je čovjek reda, što je zlatna odlika čovjeka. Ipak svi apostoli postali su Sveci izim zadnjega nesretnika Jude. Mane Judine nijesu se toliko isticale za vrijeme novaštva, ali je bio šutljiv, tugaljiv, mrzovoljan. Posebno bio je neiskren. Krio je potajno u srcu strast lakomosti. Zato je najsudbonosnija mana u novaku himba i licemjerstvo. Ona nosi sve mane, jer ih krije i ne dozvoljava ispravljati.

Iz ovoga maloga prikaza izbija, kako je aktuelna i praktična gornja knjiga. Stil je poput bistre vode, mekan ko vunica, jednostavan ko slatki domaći kruh. Knjiga nema nikakove naučenjačke pretenzije, ali je radi jednostavnosti i bistrine slatka i ugodna kano i njezin uzor i učitelj-Evanđelje.

O. L. Bajić.

ARTH. VERMERSCH S. J. — Theologiae Moralis Principia — Responsa — Consilia: Tom. I: Theologia fundamentalis.
Tom. II: De virtutum exercitatione.
Tom. III: De personis, de sacramentis, de legibus ecclesiae et censuris.
Tom. IV: De castitate et vitiis opositis cum parte morali de sponsalibus et matrimonio.
Brugis in Belgio, Firme Ch. Beyaert, altera editio, 1926, 1927 i 1928. In 8°, XVII-511, XVI-706, XX-829+54, VII-149. Cijena: belgijskih fr. 48, 54, 80, 14.

Među učenjacima, koji danas drže na visini katoličku teološku znanost,

odlično mjesto zauzimlje O. A. Vermersch, profesor na Gregorijanskoj universi u Rimu. On je već napisao, a i neprestano piše, mnoštvo pravničkih, sociooloških, dogmatskih, filozofskih, asketičnih i povjesnih rasprava. No među svim tim djelima, treba posebno spomenuti četiri sveska njegove moralke koju je prvi put izdao god. 1922, a onda nešto kasnije bilo je objelodanjeno drugo izdanje. Vermersch nije prvi, koji je izdao općenitu moralku prema novom crkvenom pravu. Mi već imamo izvrsne moralke Aertnysa, Ferreresa, Lehmkula, Noldina, Arreguia, itd. No ipak Vermerschovo djelo nije za to podnipošto suvišno. Pisac je čitavo djelo napisao nakon objelodanjenja novog crkvenog prava, pa je — kako sam veli — mogao da zgodno iskoristi razne odredbe ovog zakonika. Sam naslov — *načela, rješavanje slučajeva savjesti* — pokazuje, kako pisac hoće da na čvrstim temeljima učini jedan *Vademecum* za dušobrižnike. On je u tom uspio. I ako O. Vermersch bazira sve na ostalim principima, on se ne upušta u kojekakve polemike s pristašama raznih škola: uopće ne spominje neka pitanja, kojima drugi posvećuju i više stranica. Namjesto takovih cjepidlačenja, O. Vermersch daje nam krasnu sintezu odnošaja ćudorednih zakona prema psihologiji, psihijatriji, pravu, ekonomiji, higijeni. — On je stavio u svoje djelo mnogo povjesnih rasprava o liturgici, o crkvenoj disciplini, itd. Te su rasprave napisali poznati povjesnici O. De Moreau i O. Hanssens. Metoda je didaktična: *notio — status quaestionis et argumenta — corrolarium.* Prije svakog pitanja redovito se nalazi nekoliko bilješki o koristi tog predmeta, a na svrsi ima poskupac (summarium).

Nakon ovo nekoliko općenitih bilješki, koje smo spomenuli skupa, da se više puta na nje ne svraćamo, reći ćemo samo nešto o svakom svesku napose.

1. — *Theologia moralis fundamentalis* ima razdiobu, koju redovito viđamo u priručnicima moralke, čini ljudski, zakoni, savjest, grijeh. K tome treba pridodati u početku prvi traktat od same dvije stranice (47—48): „De subiecto cui theologia moralis scribitur." Čini mi se, da je bilo zgodnije, da se ovaj traktat nazove „De fine hominis" i da ga se nešto bolje obradi. Tà zar nije zadnja naša svrha najveći princip i temelj na kojemu počiva čitava zgrada moralke? U tom je uprav uključena naša prvotna i glavna dužnost, sve naše dostojanstvo. Istina je, da i etika i dogmatika proučaje svrhu čovječju. No dok je etika promatra samo pod filozofskim vidom, a dogmatika *„prout est in se"*, moralka ju mora proučavati u njezinim odnošajima prema našim činima. — Pisac je prožet nekako prevelikim optimizmom, kad govori o pobjedi probabilizma (324—360). Pitanje će se, mislim, riješiti, kad se stavi u traktat „De legibus", kao što je to već učinio Lehmkul, te se postavi na ovaj način, naime: treba li opsluživati zakon, koji kad se sve okolnosti promotre, ne pokazuje se stalnim *certitudine morali late dicta?* — U poglavlju IV (str.411 sl.) pisac govori „De obligatione perfectionis et imperfectione positiva" te str. 417 postavlja ovaj zaključak: „Sive agatur de certa inspiratione divina quae negligatur, sive de parte quae manifesto nobis ut certo melior apparet, idque pro nostro bono spirituali et salute aeterna, putamus deliberatam omissionem boni melioris ab culpa vacare non posse". I ako pisac odmah postavlja razne restrinkcije, te prigovara O. Hurthu, da ga nije shvatio, kad ga je ocjenjujući prvo izdanje, napao, ipak mi se čini,

da gore spomenuta tvrdnja nije osnovana. Ne može se reći, da je to nešto u sebi zlo, da Bog potiče čovjeka na dobro, ali ipak, da mu pušta slobodu, da to učini ili ne. Bog je to mogao pod grijeh zapovijediti, ali *„ab posse ad esse non valet illatio"*. Niti li baš treba Boga izjednačivati s ljudima, koji se uvrijede, kad im se nešto pozivu ne odazove. — Prijeporno pitanje između skotista i tomista „de moralitate actus externi" (str. 105) na brzu je ruku riješeno. Ako li je istina da ćudoredna dobrota sastoji se u skladu *(conformitate actus)* sa zdravim razumom *(cum recta ratione vel lege);* ako li je istina, da *actus externus* ima i *specialem conformitatem* od one, što ju ima nutarnji čin, onda treba priznati, da skotistična nauka počiva na dosta čvrstom temelju. — Napokon ćemo još istaknuti, da je pisac govoreći o zaprekama naše slobodne volje veoma zgodno razložio i odgovorio na dva slučaja seksualne patologije, (str. 93). Savjeti, koji su dati ispovjedniku, od velike su praktične važnosti.

II. — Ovaj je svezak posvećen proučavanju bogoslovnih i moralnih kreposti. Posebno treba spomenuti poglavlja o milostinji (84—89), o sablazni, modi, plesovima (97—105), raspravu o liturgičnom kultu, što ju je sastavio prof. Hanssens (154—170). — Poglavlje o psosti (222—228), puno je vrlo važnih praktičnih pouka. — No u čitavom svesku najbolje i najsvestranije obrađen je traktat „De iustitia". Pisac — kao što sam pripovijeda u uvodu — obratio se je bio na razne prijatelje po evropskim državama i po Americi, da mu odgovore na praktična pravnička pitanja. On se je tim informacijama, lijepo znao poslužiti. U njegovom djelu donose se odredbe uzete iz engleskog, austrijskog, španjolskog, belgijskog, francuskog, njemačkog prava; tu se zrcali život raznih narodnosti.

III. — Ovaj svezak obuhvaća s kazalom nemanje nego 884 stranice. Pisac se ne gubi u kojekakvim spekulativnim pitanjima; on je praktičan. Knjiga je tako napunjena povjesnim raspravama, savjetima i odgovorima na razna dušobrižnička pitanja, da se može reći, da sadrži čitavu jednu biblioteku. Bezbrojna pitanja obrađena su jasno, solidno i metodički. — Neka nam također bude slobodno spomenuti mišljenje O. Vermersha o nauci I. Duns Skota, što se tiče biti sakramenta sv. Pokore. Na str. 373 čitamo: „improbabilis non est sententia Scoti, quae omnem essentiam in absolutione reponit".

IV. — U ovom posljednjem svesku govori pisac o sv. čistoći i o manama, koje joj se protive. Također tu je govor i o sv. ženidbi s obzirom na šestu i devetu zapovijed Božju. Savjeti, što ih daje pisac o odnošaju između zaručnika (26), o pripravi za ženidbu (44), drže se zlatne sredine: tu nema ni laksizma ni rigorizma. Poglavlja „De pollutione" (77—84) i „de luxuria indirecta" (89—91) zaslužuju posebnu pažnju. Evo nekoliko zaključaka tih poglavlja: „Pollutio *iuvenis* et *senis, puberis* et *impuberis,* qui tamen copulae capax sit, et *eunuchi,* quam diu copulae capax maneat, specie inter se non differunt..."(80). Pollutionis „essentialis malitia est *separatus* usus completus facultatis generativae. Et gravis est, cum contineat substantialem ordinis essentialis violationem: peccantes exercent ut singuli actum qui communi opera qua actus speciei exerceri debet" (84).'... in causa *graviter* imputabilis est sola pollutio, quae male permittatur in *directa* luxuria incompleta vel in imperfectis coniugum actibus. Nullum enim of-

ficium saltem grave demonstratur, impediendi per cessationem ab actu *diversi* (iako je nedopušten taj čin) ordinis, pollutionem vel motum venereum, cui quis non assentiatur" (91).

Djelo, koje se tako odlikuje solidnošću nauke, velikom jasnoćom, izvanrednom erudicijom, te koje je krcato praktičnih pouka — živo preporučamo nesamo bogoslovnim učilištima, nego i to na osobiti način dušobrižnicima.

fra K. Balić.

MILOŠ ĐURIĆ — Problemi filozofije kulture. Teza primljena za doktorski ispit na sveučilištu u Zagrebu — Beograd 1929.

Pisac se trudi da dokaže, kako čovjek nije na dobromu putu. Tomu je kriv racionalizam a s njime tehnika i ekonomizam. Naime iza periferije ovoga vidljivoga života ima nešto silno veliko, neodređeno, nesvjesno. To je panenergizam, prasnaga, prasubstanca, kozmički život. To je božanstvo ni duhovno, ni materijalno, nego sila koja ima dinamičko stvaralački karakter. Svijet i život na njemu manifestacije su vječne snage, jer duh i materija dva su aspekta jedne suštine. Život je muzika i njeni tonovi. Nastajanje i nestajanje tonovi su ove sinfonije. Smrt prima važnost u jedinstvu ove pjesme. U tome se sastoji upućenje Božje, jer sve što biva jedno je s Bogom, a Bog se javlja kroz prirodu. Tako se Logos javlja u individualnom obliku, koji inače nije u sebi određen. Na taj način nastaje dobro i zlo, nema razlike između trenutka i vječnosti, čovjeka i božanstva, dijela i cjeline, jer svaka stvar ovaploćuje kozmičku situaciju. Takav život jest teurgija.

I u čovjeku je Logos ovaploćen. I on je jedan aspekt iste suštine, dok se je instinktivno ćutio jedno sa pravječnim. Ni kod njeg nije bilo dobra ni zla, prošloga i sadašnjega. To je stanje sreće, raj prvoga čovjeka. Ali dogodio se njegov pad po razumu. Razum još nije zlo, ali je zlo što je na korist razumne djelotvornosti zanemario čustvo, instinkt, koji ga je ujedinjivao sa praživotom. Tim se je odijelio od njega. Tako je refleksija oštri nož u stablo drveta pa mu se cijedi sok; stoga je ona jedna odmetnička funkcija. Intelekt je kuga, kiselina koja rastvara. Prekomjerno razviće osiromašilo nas pa smo omnia habentes, et nihil possidentes jer ne osjećamo Boga u nama. Kod nas nema teurgije, a naša je kultura izrođena. Nemamo elana, nadahnuća, jer sve vodi logična skučenost, a ne kozmička sila. Sva evramerička kultura jest tragedija, jer iz sebe zida kozmos bez djelovanja vječne snage. Razum je izvor svega zla.

Treba izbaviti čovjeka. Sredstvo je prava kultura koja se sastoji u sintezi subjekta i objekta, t. j. prasnaga mora postati mi, a mi moramo postati ona. Kultura je gora sa dva pola: granica i sloboda, t. j. vidljivi svijet i prasnaga. Da nije granice ne bi znali za slobodu a da nije prasnage ne bi znali za stvaralačku slast. Treba spojiti dva pola, probiti se u slobodu. Zato je nužno razbiti periferiju bacivši intelektualne kanone i predati se instinktu. Tako će svi naši čini stići eutelehijalni smjer. Naći ćemo se u Bogu, prasnagi. Uputiti će se u nami Logos i postati ćemo put, istina, život. Mahatma Gandi je velik, jer je u njemu bog induizma postao sintetička ličnost Indije. Treba krenuti ovim putem i etos najviši prožimati će naša djela. Ovo je prava filozofija aktivizma, kozmizma koja će spasiti svijet.

Kad smo čitali ovu raďu, činilo nam se je da čitamo narodnu pjesmu

o ženidbi Ljutice Bogdana sa brodaricom vilom.

Po mogućnosti osvrnut ćemo se drugi put na neispravnosti filozofske gospodina pisca.

Cikojević.

LABA Dr. VASILJ, Biblijna germenevtika. Opera gr.-cath. academiae theologicae Leopoli. F. VI. Volum. *Lviv 1929.* Format 25×17½ cm. 147 str.

KUTAL Dr. BARTHOLOMAEUS, Liber prophetae Hošeae. Olumucii 1929. Format 24×16 cm. 218 str.

JERE' Dr. Fr., PEČJAK Dr. Gr., SNOJ Dr. A., Sveto pismo Novoga Zakona.

Drugi del: Apostolski listi in razodetje. Ljubljana 1929: Izdala Bogoslovna akademija. Knjiga 9. Format 19×13 cm. XVI+349.

1. Dr. V. Laba napisao je zgodan priručnik biblijske hermeneutike, koga je štampala grčko-katolička bogoslovna akademija u Lavovu. Razdioba je udžbenika klasična. Najprije označuje hermeneutiku, kao biblijsku znanost [str. 7—11]. U prvom dijelu [str. 12—33] raspravlja o noematici ili smislu sv. Pisma; u drugom [str. 34—93] o heuristici ili nalazenju sv. pisma; u trećem [str. 94—98] o prosforistici ili načinu tumačenja sv. Pisma. Umeće dodatak o privatnom čitanju i tumačenju sv. Pisma [str. 98—107] U četvrtom [str. 108—132] o istoriji eksegese i hermeneutike. Najinteresantniji je zadnji dio piščeve knjige, u *kojoj iznosi istoriju eksegese i hermeneutike kod nesjedinjenih* [str. 133—147]. *Nikakav od katoličkih hermeneutičara nema toga djela. Ovo je osobitost udžbenika dra. Labe. Ona mu daje posebnu vrijednost djelu.* Treći je dio najicrpljivije obrađen. Djelo je napisano nekom prirodnom lakoćom stila. Rado se čita i veoma je pregledno. Priručnik je jako dobar i savršen.

2. Dr. B. Kutal započeo je objelodanjivati sa knjigom Hošee proroka znanstveni komentar u manje proroke. Sravni li se njegov komentar sa Knabenbauer-Hagenom ili van Honackerom, on ima tu prednost nad njima, *što je on jedan od prvih katoličkih eksegeta, koji je preveo Hošeu na lijepi latinski jezik u ritmici.* Nakon bogate bibliografije [str. 11—16] u uvodu [str. 17—35] radi o životu Hošee, njegovom stilu i literalnom obliku. O hebrejskom pjesništvu *ima umjereni zasebni nazor,* da su se hebrejski pjesnici služili „slobodnijim metrom" i „slobodnijim strofama". Stihovi su sastavljeni „metričkim i logičnim ritmom" [str. 29]. Prevodi tekst u stihovima prema hebrejskoj metrici *bez okrnjivanja.* U tom je pozitivan. Poslije prijevoda donosi literalno tumačenje sa kritičkim opaskama teksta. G. eksegeta osvrće se pretežno na moderne tumačitelje osobito protestante, koje pobija braneći avtentičnost teksta. Na stare i sredovječne tumačitelje puno ne gleda. Opaža se, da je dobar kritičar, jak, bistar i odmjeren. Njegov komentar nije dug, nego je veoma podesan da se uvede u teologijama kao školski tekst. Mislim da nema prikladnijega na latinskom jeziku. Ne zapada nego 25 českih kruna.

3. Gospoda profesori: dr. Fr. Jerè, dr. Gr. Pečjak i dr. A. Snoj po nalogu presv. biskupa A. B. Jegliča preveli su iz izvornika drugi dio sv. Pisma Novog Zavjeta na slovenskomu. Prije prijevoda pojedinih knjigâ napisaše kratki uvod. U poslanici Galatima [str. VII—VIII] zastupaju *sjevernu*

galatsku teoriju (Nordgalatische Theorie), što je veoma prijeporno pitanje među novima eksegetima i kritičarima. Prijevod je napravljen u lijepom i glatkom slovenskom jeziku. Ne donose čijim su se kritičkim izdanjem grčkog teksta služili. Ispod teksta donose kratke bilješke, kojima razjasnuju teža mjesta. Papir je najfiniji, tisak jasan i pregledan, oprema sjajna. Ovaj je prijevod namijenjen širim slojevima. Preporučujemo ga i našem hrvatskom kleru i laikatu. *Dr. fra Juraj Božitković*

Spomenica ob sedemdesetletnici Lavantinskega bogoslovnega učilišta v Mariboru. Izdal profesorski zbor. Maribor 1929. Cij. D. 40.

Veliki slovenski biskup Slomšek otvorio je dne 10. oktobra 1859. bogosloviju u Mariboru. Od toga vremena zavod je igrao veliku ulogu u crkvenom i nacionalnom životu Slovenaca. Sadanji profesorski zbor mariborske bogoslovije svjestan historijske uloge svoga zavoda, htio je u posebnoj knjizi prikazati, što je ovaj zavod učinio kroz 70 godina, pa je izdao ovu Spomenicu.

Spomenica je tiskana u vrlo ukusnoj opremi i bogato je ilustrovana. Sadržaj su ispunili samo profesori bogoslovije. Prvi je članak napisao Kovačić Dr. Fr., Lavantinsko bogoslovno učilište v Mariboru. Članak je vrlo instruktivan. On daje oznaku čitavoj Spomenici. U njemu se vidi ne samo povijest mariborske bogoslovije nego donekle i povijest crkvene znanosti u Štajerskoj. Ostali su profesori napisali svaki iz svoga područja sa svom znanstvenom spremom po jedan članak: Jeraj Dr. J., Maks Scheler in scholastična filozofija; Aleksič Dr. J., Kultura in krščanstvo v luči novejše etnologije; Cankar St., Evangelij in sreča; Mirt Dr. J., Versko in kulturno poslanstvo katoliškega laika; Jehart dr. A., Semitistika; Močnik Dr. V., Nravnost in pravo; Somrek dr. J., Dušno pastirstvo in proletarstvo; Karo A., Liturgično gibanje.

CAPPELLO M. F., De poenitentia. Accedit Appendix de jure Orientalium. Editio altera emendata et aucta. Torino 1929. Marietti Cij. 33 Lire.

P. F. Cappello profesor je na Gregorijanskoj universi u Rimu. Doktor je filozofije i teologije te obaju prava. Kao profesor istočnog prava na Orijentalnom Institutu upoznao se je i sa mnogostrukim pravom istočnih crkava. Već ovi njegovi kvaliteti upućuju nas, kakvo će biti njegovo djelo. I zaista oznaka Cappellovih djela jest svestranost. U ovome svesku o pokori on je majstorski skupio i jasno prikazao čitavu nauku iz dogmatike, moralke, pastoralke, prava i liturgike. Tko ima ovu knjigu, ne treba da traži drugih knjiga, koje govore o pokori sa strane gore navedenih crkvenih znanosti. Još nešto preporučuje ovu knjigu, a to je što P. Cappello donosi na koncu knjige pravo istočne katoličke Crkve. To je novost kod zapadnih pisaca, ali ta novost odgovara intencijama Nj. S. Pija XI, i današnjem procvatu orijentalnih znanosti. *Rr.*

PULIŠIĆ DR. VINKO, NADBISKUP, Poslanice, Omilije i Opomene. 8⁰ str. 308. Split 1930. Hrvatska Knjižara. Cij. D. 50.

Dr. V. Pulišić bio je za punih 18 godina pastir najprije biskupije

u Šibeniku, pa nadbiskupije u Zadru. Kao biskup najbolje je poznavao rane našega naroda i gledao je da te rane izliječi, pa je slao pastirske poslanice, držao omilije i davao opomene. U ovima je dakle obilno, praktično pastirsko blago, pa je sva sreća za pastirsku akciju u našem narodu, što je nadbiskup u pensiji Dr. V. Pulišić izdao to blago u posebnoj knjizi. On je poredao svoje poslanice, omilije i opomene po vremenu, u koje ih je on izdao ili izrekao. Bilo bi bolje i za pastoralnu uporabu lakše, da je to poredao po sadržaju. Tada bi se kler mogao njima lakše poslužiti u propovijedima, katehiziranju itd.

MOHR, Menschen und Heilige. Katolische Gestalten. 8⁰ (IV—432). Freiburg i. Br. Herder 1930. Cij. 8 M.

Primjeri na čovjeka najviše djeluju. Zato su i životopisi svetaca najuspješnije sredstvo, koje kršćanina diže u više duhovne sfere. Još više životopisi svetaca djeluju, ako su napisani od onih, kojima je neki svetac ideal u životu. U ovoj knjizi imamo zbirku životopisa svetaca, koji su napisani od raznih auktora — prvih književnika katoličke Njemačke.

MESCHLER — SIERP — MAZOYER, Le Livre des exercices de S. Ignace de Loyola. 3 volumes. 8⁰ (320—322—400) Paris 1930. P. Lethielleux. Cij. 50 franaka.

Pijo XI. svojom Apostolskom Konstitucijom od 25. jula 1922. proglasio je sv. Ignacija zaštitnikom duhovnih vježba radi njegove samo jedne knjižice o duhovnim vježbama. Knjiga je Ignacijeva malena objamom, ali je velika sadržajem. Veliki sveci o njoj su izrekli najljepše pohvale. Pp. Pijo XI među hvaliteljima ove male Ignacijeve knjižice na osobiti način spominje franjevca sv. Leonarda de Portu Maurizio, zaštitnika pučkih misija koji je toliko uvažavao knjigu sv. Ignacija o duhovnim vježbama, da je priznavao, da se nije nikada služio drugom metodom u vođenju duša k Bogu. Kaže se, da Družba Isusova čuva kao sveti amanet jedno pismo sv. Leonarda, u kojem je on rekao, da je Isusovac u sivkastom ruhu: „Io sono Gesuita dell abito bigio e riguardo la Compagnia come mia Madre, perchè quel poco che ho l' ho da lei".

Ta mala knjižica sv. Ignacija predmet je ove knjige u tri sveska. Knjigu je napisao na njemačkom Isusovac M. Meschler, poslije njegove smrti izdao je P. Sierp, a na francuski ju je preveo svećenik Ph. Mazoyer. U prvom je svesku tumač same Ignacijeve knjižice prema prijevodu sa španjolskog originala od A. Federa. Uz to ima dodataka: Pijo XI. i duhovne vježbe, Prvo izdanje Ignacijevih Duhovnih vježba itd. U drugom svesku su razmišljanja O. Meschlera, koja je on napisao po Ignacijevoj metodi. U trećem je svesku nastavak Meschlerovih razmišljanja. Predmet je ovim Meschlerovim razmišljanjima isti kao u poznatoj knjizi istog pisca „Razmišljanja o životu G. N. Isukrsta". Istina, u ova tri sveska dolazi govor na više mjesta o istoj stvari, ali to neće smetati, da voditelj duhovnih vježba skupi u jedno, što je na više mjesta rastrkano.

MUELLENDORF — BUDANAC, Katolik riječju i djelom. 16⁰ (V—438). Dubrovnik 1929. Dobiva se kod Dubrovačke Tiskare uz cij. 25 D.

Knjiga je napisana na francuskom od V. Marchala. Na njemački ju je preveo i temeljito preradio Isusovac Jul. Müllendorf. Njemačko je izdanje doživjelo 5 izdanja. Preč. kanonik Karlo Budanac daje ovu zlatnu knjigu u hrvatskom ruhu našemu narodu. U zadnjem broju Nove Revije spomenuli smo knjigu „Kitica cvijeća za kršćansku žensku mladež", koju je isti pisac Müllendorf napisao, a Budanac preveo. „Katolik riječju i djelom" ima da bude rukovođom za mušku čeljad, posebno za mušku mladež. Osobito u današnje vrijeme, kad želimo prave kršćanske značajeve, ovakova knjižica vrlo dobro dolazi. Uostalom ona svakome dobro dolazi: i svećeniku i svjetovnjaku.

LOVRIĆ BRUNO, Katolička Crkva u Srbiji pod zaštitom A. U. Monarhije. 8⁰ str. 66. Niš 1930. Naručuje se kod pisca u Nišu uz cij. 10 D.

O katoličkoj Crkvi u Srbiji pisali su Dr. S. Perić, župnik u Nišu i beogradski župnik Wagner. Ovaj zadnji napisao je opširniju knjigu, ali je još nije izdao. Tako je ova Lovrićeva knjiga sad najopširnija o ovome pitanju. Pisac pokaziva Strossmayerova nastojanja za boljitak katolika u bivšoj kraljevini Srbiji i zapreke, koje je tome stavljala austrijska vlada. Posebno ističe rad O. Vilibalda Czoka, kamalduleza, po narodnosti poljaka, a podanika Njemačke. Dok je Dr. S. Perić svoj kratki članak dokumentirao s arhivskim podanicima župskog ureda u Nišu, naš pisac inače vrlo lijepu studiju nigdje ne potkrjepljuje dokumentima. Zato mnogo gubi na znanstvenoj cijeni. Sigurno je pisac knjigu na dokumentima pisao, ali ih nije citirao. G. pisac sprema „Povjest Katoličke Crkve u Srbiji" od apostolskih vremena do naših dana". Vrlo sretna zamisao! Upozorujemo pisca, da bar u toj knjizi navede dokumente i time doprinese svoj kritički i historijski prilog za povijest katoličke Crkve u Jugoslaviji od koje čutimo veliku potrebu. Pisac je lako mogao dobiti i crkveni „Imprimatur", pa se čudim, zašto ga nije dobio.

Rogošić

POTOČNIK Dr. C., Dobri Pastir. Prvi svezak. 16⁰ str. 360. Ljubljana 1929. K. T. D. H. Ničman. Cij. Din. 38, za poštu 2 D. više

Jugoslavenska crkvena književnost nije bogata ascetičnom literaturom. Ako se izuzmu prijevodi stranih ascetičnih knjiga, pa se počne brojiti originalnu ascetičnu književnost na našem jeziku, to ćemo naći našu ascetičnu književnost još siromašnijom. Potočnik, duhovnik u ljubljanskom sjemeništu, odlučio je izdati razmišljanja o životu Krstovu i njegovih svetaca na slovenskom. Pred sobom imamo prvi svezak. U ovome svesku poslije kratke upute o razmišljanju pisac nas vodi u kratkim razmišljanjima preko života Krstova od njegova preteče sv. Ivana Krst. do javnog Spasiteljeva djelovanja. U daljnjim svescima bit će govor o Spasiteljevu trpljenju itd. Razmišljanja su određena za redovništvo i kler, a i za svjetovnjake. Kratka su i pregledna. Služi se metodom sv. Ignacija.

V j e s n i k

Okružno pismo Nj. S. Pija XI. o sv. Augustinu. — Dne 20. travnja o. g. izdao je Sv. Otac opširnu encikliku o sv. Augustinu prigodom hiljadu i petstote godišnjice od njegove smrti. Papa naglasuje, kako Bog podiže velike ljude u svako doba. Iznosi pohvale rimskih biskupa o sv. Augustinu te tijek njegova obraćenja, i njegov položaj među crkvenim ocima. Prikazuje njegovu nauku o cilju čovjekovu, o tajni presv. Trojstva. Posebno analizira knjigu sv. Augustina De Civitate Dei i u njoj sadržanu nauku o odnošajima Crkve i države. Zatim opisuje njegovu nauku o naravi i milosti i pokazuje, kako je sv. Augustin jednako učio i djelovao. Na koncu ističe njegove zasluge za redovnički život i dovodi ovu proslavu sv. Augustina u vezu sa veličanstvenim ovogodišnjim internacionalnim euharističnim kongresom u Kartagi.

Autonomna komisija za Rusiju. — Nj. Sv. Pijo XI. svaki dan pokazuje svoju osobitu naklonost prema ruskome narodu. Već odavna je osnovana specijalna komisija za Rusiju. Dosad je bila u krilu Kongregacije za istočnu Crkvu. Rad u ovoj kongregaciji sve to više se povećava. Tim je trpio intenzivan rad za Rusiju. Zato je Pijo XI. sa M o t u p r o p r i o od 6. travnja odijelio Komisiju za Rusiju od Kongregacije za istočnu Crkvu i učinio je autonomnom. Predsjednikom ove Komisije imenovan je Mgr. Michel d' Herbigny, titularni biskup Iliona i predsjednik Papinskog Instituta za orientalne nauke. Komisiju će pomagati profesori, a i studenti, koji se nalaze u ruskom kolegiju u Rimu.

Internacionalni katolički kongres o borbi boljševika protiv kršćanske religije i civilizacije. — Od 8. do 12. septembra u Feldkirchu ili u Bregenzu pod patronatom Mgra Weitza, biskupa u Innsbruchu i Feldkirchu, održat će katoličko internacionalon djelo „Ika" svoj deseti godišnji kongres. Predmet će kongresa biti boljševizam u Rusiji i van nje u svojim tendencijama prema kršćanskoj religiji i civilizaciji. Govorit će s e i o antireligioznoj ideologiji socializma. Ove se konferencije predviđaju: filozofski temelji boljševizma i socijalizma, boljševički ateizam i socijalistička slobodna misao, vjersko progonstvo u Rusiji, upliv boljševizma na kulturu, posebno na obitelj i uzgoj, pokret boljševičke i socijalističke mladeži, boljševički i socijalistički pokret i njegova privlačivost za mase i prema tome naša zadaća, boljševička svjetska propaganda. Ove konferencije bit će održane od stručnjaka sviju krajeva katoličkog svijeta u raznim jezicima. Predviđaju se izvaci iz ovih predavanja na drugim jezicima.

Za potanji izvještaj o ovome kongresu i za pristup na nj o-

bratiti se: Mgr. Nicolas Pfeiffer, président gérant de l' Ika. Košice. Tovarna u. 3. Chécoslovaquie

† **Fra Kosta Krelja.** — Dne 15. aprila u Makarskoj umrao je m. p. O. fra Kosta Krelja u 84. godini života. Pokojnik se je rodio u Drnišu u sjevernoj Dalmaciji. Gimnaziju je svršio u Sinju, a filozofiju i teologiju u Šibeniku i Makarskoj. Još kao mlad svećenik postao je profesorom na franjevačkoj gimnaziji u Sinju. Služio je kao župnik u Drnišu i za dugo vremena u Šibeniku, gdje je ostavio svijetlu uspomenu revna svećenika, borca za narodna prava i čuvena govornika, na čiju riječ znala se stišati i vrela krv Šibenčana Dalmatinaca. Bio je neko vrijeme i lektor bogoslovlja u Šibeniku i ravnatelj franjevačkog sjemeništa u Sinju. Triput je bio imenovan za starešinu samostana u Splitu. Za provincijala Provincije Presv. Otkupitelja bio je izabran godine 1893 te je na toj službi ostao do g. 1896. Pokojnik je bio vrlo radin i načitan čovjek. Dobro je poznavao njemački, francuski i talijanski jezik, a i francusku i talijansku literaturu. R. i. p.

„Pobožna zadruga sv. Ante" u Belgiji. — Zadnjih godina iselilo je u Belgiju mnogo našega radničkog svijeta. Kažu, da ih je bilo lanjske godine 10.000. Tamo su bili zapušteni kao ovce bez pastira. U prosincu pošao je tamo naš urednik Dr. P. Grabić sa O. M. Rudanom, da upozna, kako bi se dalo tamošnjem našem radništvu pomoći. Nato su određena dva franjevca, bivši upravitelj Nove Revije O. Dr. Ante Crnica, sadanji starješina samostana u Splitu i O. Vladimir Bilobrk, da pođu u Belgiju i organiziraju duhovnu pastvu naših radnika u Belgiji. Pošli su u martu, a već se vide plodovi njihova rada. Osim duhovnog rada oni se zauzimaju i za materijalne njihove interese. O. Dr. A. Crnica zauzeo se je kod belgijske vlade za neke radnike, koji nisu imali ispravnih putnica i belgijska je vlada pokazala svoju dobru volju. Za duhovno i materijalno dobro naših radnika brine se i društvo „Pobožna zadruga sv. Ante". Osnovano je 25. maja, a prvi nastup je imalo na dan svoga zaštitnika sv. Ante 13. tekućeg mjeseca. Ovome je društvu cilj, da goji društvenost i prijateljstvo među svojim članovima, da ih prosvjetljuje i duhovno oplemenjuje, da ih sačuva neporočne u vjerskom i moralnom pogledu, da štiti i unapređuje njihove interese, podržaje među njima naše narodne običaje i pritiče im u pomoć u svim njihovim potrebama. Društvo će brzo otvoriti tečaj za nepismene, a neće izostaviti ni tečaj iz francuskog jezika.

Dok ne dođe do boljih materijalnih prilika, društvo će davati svoju pripomoć samo bolesnim članovima. Za sad su u njemu osnovane četiri sekcije: pjevačka koja će se starati za crkveno pjevanje, glazbena i dilletanska za društvene zabave i potporna, koja će se brinuti za razne potpore u slučaju nezaposlenosti, bolesti, smrti ili povratka u domovinu. Tako će ovo društvo u neku ruku vršiti ulogu i iseljeničkog komesarijata, jer dosad ga nije bilo, a i sam naš konzul u Liège-u ne zna hrvatski.

Prva je uprava izabrana ovako: predsjednik J. Kutleša iz Mostara, potpredsjednik A. Topić iz Dalmacije, drugi potpredsjednik T. Čurčić iz Bosne, tajnik I. Bačić iz Karlovca, prvi blagajnik P. Mihatov iz Preka u Dalmaciji, drugi blagajnik A. Marjanović iz Slovenije, knjižničar I. Puljiz iz Dalmacije. Tako ovo društvo skuplja u svoje krilo iseljenike iz svih naših krajeva. Želimo revnim misionarima još veći uspjeh u pastirskom i socijalnom radu za naš narod!

Katoličke konferencije pred japanskim Mikadom. — U Sapporo, gradu sjevernoga Japana, pred mnoštvom publike poganske izvađana je „Missa solemnis" Beethovena. U vezi sa ovom glazbenom izvedbom držao je O. Ugolin Noll O. F. M. misionar konferencije o liturgijskome, povjesnome i vjerskome značenju mise. Toliko su se ove konferencije svidjele poganima, da je isti car japanski Mikado izrazio želju da ih sluša, i doista su bile ponovljene pred carem — božanstvom japanskim.

„Centre intellectuel international feminin catholique." — U Parizu je osnovano intelektualno središte za katolikinje svih narodnosti. Studentkinje i profesorice, socijalne radnice i ine ženskinje primaju se na opskrbu, stan i hranu dulje ili za vrijeme praznika. Sveučilište Sorbona i druge visoke škole u blizini. Uprava francuska. Obratiti se na adresu Correspondance internationale Rue Tournefort 33.

Apostolski Vikar za Ichang. — Dne 11. maja posvećen je u franjevačkoj crkvi sv. Ante u Rimu za titularnog biskupa fra Natalis Gubbels, apostolski vikar u Ichangu u Kini. Biskupsko mu je posvećenje podijelio kardinal Van Rossum, prefekt Propagande. Gubbels je Belgijanac, pa je belgijsku vladu zastupao g. Yperseele de Strihou, belgijski poslanik kod Svete Stolice sa svojim osobljem. Prisustvovao je i belgijski poslanik kod talijanske vlade grof Faille de Levergherim i ostala belgijska kolonija u Rimu. U večer je belgijski poslanik kod Svete Stolice priredio svečani banket u čast novome biskupu. Uz ostale prisustvovao je i guverner Vatikangrada Serafini. Zanimivo je znati, gdje ide za biskupa fra Natalis Gubbels? — Pokrajina Ichang ima 9.000.000 stanovnika. Od tih je katolika samo 34.158. Apostolski je vikarijat osnovan g. 1870. Od tada je bilo 5 biskupa. Treći biskup Mgr. Teotim Matej Verhaeghen ubijen je sa svoja dva misionara 19. jula 1904. Peti biskup bio je fra Trudone Jans i on je ubijen sa druga tri franjevca i tri kršćanina Kineza 9 septembra 1929.

Njega nasljeđuje fra Natalis Gubbels, koji može istu sudbinu očekivati kao njegov predšasnik.

Rumunjski kolegij u Rimu. — Dne 12. maja postavljen je temeljni kamen za novi rumunjski kolegij u Rimu. Svečanosti je prisustvovalo pet kardinala: Sincero, van Rossum, Frühwirth, Scapinelli i Ehrle, rumunjski poslanik kod Svete Stolice Dr. Nikola Petrescu Comnen te rumunjski biskupi: Basilij Suciu, metropolit u Alba Julii i Fogarasu, Valerij Trajano Frentiu, biskup Herakle-

je, Julije Hossu, biskup u Gherli i Aleksandar Nicolescu, biskup u Lugosu. Uz njih je bilo mnogo drugih biskupa i ostalih prelata. Ceremoniji je predsjedao kardinal Sincero, tajnik Kongregacije za istočnu Crkvu, a službovao je rumunjski metropolit Suciu, koji je tom prigodom održao govor, u kojem je prikazao u kratkim crtama povijest i sadanje stanje katoličke Crkve u Rumunjskoj.

Franjevačke misije na koncu g. 1929. — Franjevački misionari djeluju na teritoriju gdje ima 88.460.713 nekatolika, a katolika 7.651.363. Imaju 69 misijskih pokrajina, 3.340 misionara. U ovim misijama imaju 21 tiskaru, gojenaca u sjemeništima 1.212. Imaju 584 župe, a raznih škola 3.428.

Sabor Poljske pravoslavne crkve. — Početkom maja obrazovana je komisija pod predsjedništvom metropolite Dionizija, da prouči pitanje saziva prvog sabora pravoslavne crkve u Poljskoj. Poljska vlada i predsjednik republike pomažu rad metropolite Dionizija. Predsaborno vijeće sazvao je metropolit Dionizije u saglasnosti sa ministrom vjera i prosvjete za 29 juna.

Istočna sedmica u Palermu. — U Palermu je održan kurs za istočnu Crkvu od 27. aprila do 4. maja. Takovo nešto događa se prvi put u Italiji. Da se to zbiva baš na Siciliji, po sebi se razumije, jer je Sicilija za dugo vremena bila pod bizantinskom vlašću kao i južna Italija. Prva tri dana bila su predavanja o istočnim liturgijama. Inače su bila glavna ova predavanja: Priprava i apostolat u svijetlu okružnice „Rerum Orientalium" (P. Gordillo S. J.), istočna crkva prije i poslije odijeljenja (Dr. Petrotta), bl. Ivan de Parma i sv. Bonaventura na lionskom koncilu (P. Trapolino O. F. M.). Islamizam i kršćanska kultura (prof. Mulla), sv. Augustin i istočno mišljenje (prof. Mignosi), bizantinski upliv na sicilsku umjetnost (kan. Morello), dužnost katoličke Sicilije prema odijeljenom Istoku (Dr. R. Petrotta), sredstva za ubrzanje povratka istočne crkve (Pl. De Meester O. S. B.), Na koncu je govorio Mgr. d' Herbigny o vjerskim progonima u Rusiji.

Konferencije o sjedinjenju u Poljskoj. — Od 23—24 aprila sastali su se poljski i rusinski stručnjaci u istočnoj teologiji u Pinsku. Predavanja su bila ova: Opća Crkva po pojimanju pravoslavnih i katolika (Urban S. J.), dvostruki pokret za sjedinjenje Rusina u 15 vijeku (prof. Kulak) lionska i florentinska unija (prof. Cichovskij), itd.

Chronica

† **Dr. Joseph Marušić, episcopus Seniensis et Modrussensis.** — Die 17. aprilis mortuus est Dr. Joseph Marušić, episcopus Seniensis et Modrussensis. Qui natus est a. 1869 in pago Praputnjak apud Bakar. Puer bonis qualitatibus praeditus mittitur a parentibus Flumen (Rijeka), ut studia gymnasialia perageret. Absolutis studiis gymnasialibus, statum sacerdotalem eligit, et Zagrabiae studiis theologicis vacat. Sacerdos ordinatus, catecheta in gymnasio Seniensi nominatur. Deinde nominatur catecheta in gymnasio Gospić-ensi, ubi remanebat usque ad a. 1915, quo anno electus est episcopus Seniensis et Modrussensis. Tempore belli cura paterna prospiciebat bono suorum fidelium temporali et post bellum vitam spiritualem et disciplinam ecclesiasticam suarum diecesium summopere reformabat.

Sepultus est in loco natali Praputnjak. Pompae funebri assistebant Nuntius Apostolicus H. Pellegrinetti, archiepiscopus Zagrabiensis Dr. A. Bauer, episcopus Crisiensis Dr. D. Njaradi, episcopus Spalatensis et Makarscensis Dr. Q. C. Bonefačić, episcopus Veglensis Dr. J. Srebrenić, episcopi auxiliares Dr. Premuš, Dr. Rožman et Dr. Tomažić. Regis vicem gerebat dux militum Stamenković. Banus Zagrabiensis Dr. Šilović habuit pulcherrimam orationem de defuncto episcopo ejusque virtutibus. R. i. p.

† **Patriarcha ecclesiae serbo-orthodoxae.** — Die 6. aprilis mortuus est patriarcha ecclesiae serbo-orthodoxae Demetrius Pavlović. Natus est in oppido Požarevac a. 1846. Studia theologica persolvebat Belgradii. Ab a. 1868—1870 in variis locis fungebatur officio magistri scholae elementariae. A. 1870 presbyter est factus. Mortua uxore, ab a. 1874—1876 vacabat studiis philologicis in Magna Schola Belgradensi. A. 1878 nominatur magister theologiae Belgradensis. A. 1884 electus est episcopus Naissensis (Niš). A. 1889 episcopatum deposuit, Lutetiam Parisiorum sese contulit, ubi per 3 annos ediscendis litteris et per 2 annos agronomiae operam navabat. A. 1894 visitabat monasterium Chilandar in Monte Sancto. A. 1898 electus est episcopus in oppido Šabac et deinde factus est metropolita Serbiae. Die 12. novembris 1920 electus est primus patriarcha orthodoxorum in Regno Jugoslaviae.

Officia funebria cum maxima pompa sunt celebrata. Assistebant tota aula regia, omnes Ministri, corpus diplomaticum, omnes ecclesiae orthodoxae episcopi, repraesentantes aliarum confessionum, exercitus et magna populi multitudo.

Novus Patriarcha ecclesiae serbo-orthodoxae. — Die 12. aprilis facta est electio patriarchae ecclesiae serbo-orthodoxae in

ecclesia patriarchali Belgradensi. Electores erant 37 personae ecclesiasticae, quarum 25 episcopi, et 20 laici, quorum 9 Ministri actuales. Metropolita Skopljensis Barnaba Rosić habuit vota 45, metropolita Montis Nigri Dr. Gabriel Dožić 36, metropolita Sarajevensis Petrus 34, episcopus Achridanus Dr. Nicolaus Velimirović 21, episcopus Dr. Letić 21 et episcopus Dr. Irenaeus 9. Ex tribus qui majorem partem suffragiorum retulerant Rex Decreto suo nominavit unum patriarcham, et quidem metropolitam Skopljensem Barnabam Rosić. Minister Justitiae Dr. Srškić in ecclesia patriarchali coram omnibus electoribus Regis decretum promulgavit.

Novus patriarcha natus est die 29. augusti 1880 in oppido Plevlje. Petrus Rosić ab. a. 1892—1900 in oppido Prizren studiis vacabat in schola pro presbyteris et magistris scholae elementariae efformandis. A. 1900 in Russiam est profectus et Petrogradii in Academia ecclesiastica praelectiones audiebat. A. 1905 obtinet titulum „candidatus theologiae". Eodem anno Petrogradii factus est monachus, deinde presbyter est ordinatus. Monachus factus nomen sumpsit Barnabae. A. 1905 ex Russia Constantinopolim venit, ubi remanebat usque ad a. 1910 in officio apud legationem Serbicam. A. 1910 a synodo patriarchali Constantinopolitana factus est episcopus vicarius pro eparchia Debar et Veles. Optime est meritus pro re nationali Serbica in Macedonia. A. 1920 factus est metropolita Skopljensis.

Die 13. aprilis in praesentia omnium ministrorum Regni Jugoslaviae, Russorum Metropolitae Antonii, corporis diplomatici, plurium episcoporum orthodoxorum, repraesentantium ecclesiae Bulgaricae et omnium confesionum in Jugoslavia S. M. Rex Alexander I. tradidit novo patriarchae „Panagiam" omnium sanctorum et „sceptrum Sancti Vladimiri". Deinde a duobus metropolitis introductus est in thronum patriarchalem.

Die 26. aprilis possesionem cepit alterius sedis patriarchalis, nempe in oppido Sr. Karlovci. Cujus rei gratia omnes ministri pervenerant. Praefectus oppidi Sr. Karlovci salutavit novum patriarcham, qui inter alia respondebat: „Notum est, quid in praeterito Ecclesia serbo-orthodoxa fecerit pro toto nostro regno et pro omnibus civibus. Ecclesia serbo-orthodoxa omnino liberaliter sese habebat erga omnes connationales et omnes cives sine differentia religionis, speciatim erga fratres ejusdem sanguinis Croatas et Slovenos... Adhuc semel, fratres mei Karlovicienses sine differentia religionis, accipite meam patriarchalem gratiarum actionem". Deinde in ecclesia patriarchali orthodoxa facta est oratio, patriarcha super solio patriarchali sedente. Sermonibus et oratione finitis ceremonia possessionis est peracta.

Postea patriarcha cum toto comitatu et populo in ecclesiam catholicam sese contulit, sonantibus ecclesiae campanis. In porta ecclesiae exceptus est a parocho loci, qui patriarcham sedentem in loco honorifico salutavit. Patriarcha haec respondit: „Ego sum toto corde commotus. Tua sacerdotali et christiana salutatione.

Charitas Christi omnes nos unit, etsi formaliter sumus separati. Unus Deus, una nostra doctrina, unum nostrum regnum coeleste. In hoc sensu habemus magna exempla in praeterito. Magnus Croata Strossmayer, qui natus est in Ecclesia Romano-catholica, et ex parte nostra metropolita Michael, praeparabant in spiritu christianae et fraternae charitatis hoc nostrum regnum et vitam communem nationalem.

Meus amor archipastoralis est unus erga omnes filios et filias nostrae statalis et nationalis communis vitae. Omnes simul agamus, ut expleantur verba nostri Christi Salvatoris: ut fiat unum ovile et unus pastor. Omnes agamus ut nostram vitam communem spiritualem perducamus in portum tranquillum. Benedicta sint omnia ovilia nostrae in Christum fidei". Parochus patriarchae manum est deosculatus et patriarcha ipsius frontem. Deinde patriarcha altare ascendebat illudque deosculatus est.

Legislatio religiosa. — Die 17. aprilis data est lex de protestantibus in Jugoslavia. In Regno Jugoslaviae sunt protestantes circa 216.000. Qui pertinent ad confesionem Augustanam (Lutherani) habitant in Bačka, Banat et in Slavonia. Maxima ex parte sunt Germani et Slovacchi. Protestantes confessionis Helveticae (Zwingliani) habitant in Baranja, Bačka et Banat et fere omnes sunt vel Hungari vel Germani. Sic ex 56.000 sunt 37.000 Hungari et 17.000 Germani. De his omnibus lata est una lex sub titulo „Lex de evangelicis christianis ecclesiis et de reformata christiana ecclesia in Regno Jugoslaviae". Evangelici confessionis Augustanae habent duas ecclesias indepedentes — germanicam et slovaccham. Possunt quidem confoederari. Ecclesia reformata constituit propriam religiosam communitatem (§ 1). Quibus religionibus perfecta libertas cultus conceditur (§2). Gaudent personalitate juridica (§4). In administrandis bonis ecclesiasticis datur autonomia sub suprema inspectione Gubernii. Communitates eorum religiosae inter se communicant lingua vernacula, cum extraneis lingua croatica seu serbica.

Die 6. aprilis promulgata est lex de electione patriarchae ecclesiae serbo orthodoxae et die 6. junii lex de electione summi capitis Reis-ul-Ulema, membrorum Ulema Medžlis et Muftija religionis islamicae in Regno Jugoslaviae.

Kratka ocjena knjiga poslanih Uredništvu.

FILCHNER W., *In China. Auf Asiens Hochsteppen. Im ewigen Eis.* Mit 39 Bildern, 19 Karten und einem Brief des Reichspräsidenten von Hinderburg. 8° (XIV—202). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 6 M. — Dr. Wilhelm Filchner, sudrug Admusenov u istraživanju, daje nam u ovoj knjizi pogled u svoj istraživalački rad po Kini, Azijskim stepama i krajevima vječnoga leda.

LANGBEHN, *Der Geist des Ganzen.* Zum Buch geformt von B. Momme Nissen. Mit 12 Tafeln. 8° (IV—242). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Kartoniert 4.20 M. — Misli glasovitog Nijemca Julija Langbehna o životu, religiji i crkvi. Sabrao njegov intimni prijatelj Benedikt Momme Nissen.

AUFFRAY — LOGAR, *Vzgojna metoda bl. Janeza Bosca.* 8° str. 128. Ljubljana 1929. Salezijanski zavod Rakovnik. Cij. 17 D. — Salezijanci su jedan od najnovijih redova u katoličkoj Crkvi. Na prvi pojav zauzeo je ovaj red veliki zamah. Uzrok je tome u duhu ustanovitelja ovoga reda bl. Ivana Don Boska, koji je bio nadasve uzgojitelj. Osobina njegova uzgajanja jest preventivni sistem. U ovoj knjizi to se obilno tumači, a na koncu se donosi kratak Don Boskov život. Tko se zanima sa modernom pedagogijom, nek segne za ovom knjigom.

PILET F., *Le secret Marial de la sainteté.* 8° (VIII—256). Paris 1929. P. Tequi Rue Bonapatre 82. Cij. 11 franaka. — Knjiga o pobožnosti prema bl. Dj. Mariji. Prvi dio: uloga Marijina u našem posvećenju. Drugi dio: prava pobožnost prema bl. Djevici, posebno Marijino ropstvo.

ARNAUD D' AGNEL et Dr. D' ESPINEY, *Le scrupule.* Comment le prevenir? Comment le guerir?. 8° (VI—3000). Paris 1929. P. Tequi. Cij. 17 franaka. — Psihologija skrupoloznih osoba. Kako tu duševnu bolest preteći, a kako ju izliječiti.

GUIBERT — FELICINOVIĆ, *Proljeće života.* str. 94. Šibenik 1930. Naručuje se kod Joso Felicinović — Šibenik. Cij. 8 Din. — Pouka mladićima pri ulazu u život. Prijevod sa francuskog. Vrlo poučna za đake.

GALLY A., *L' Ami des pecheurs.* 8° (XII—310). Paris 1929. P. Tequi. Cij. 12.50 franaka. — Milosrde Božje je sadržaj ove knjige, kako je naime Krst sebi grešnike privlačio i obraćao ih.

Horae Diurnae Breviarii Romani... Pii Papae X. auctoritate reformati. Editio IV. amplificata 1. Taurinensis. in — 24, Torino 1930. Marietti. Cij. 30 lira. — Svi najnoviji dodaci do g. 1930 umetnuti. Velika slova. Papir fin i solidan.

Ordo Divini Officii recitandi sacrique peragendi juxta Kalendarium Ecclesiae universalis pro A. D. 1931. Torino. Marietti 1930. Cij. 3 lire.

DVORNIK Dr. F., *Život sv. Većeslava.* Prag 1929. ——— Izdano prigodom jubileja zaštitnika Češke. Preveo Ante Šimčik. Knižara Narodne Prosvjete — Zagreb. Cijena 5 Dinara.

DESPOT Dr. I., *Spomen — Knjiga* prigodom stodesetgodišnjice javne dobrotvornosti u Šibeniku. Šibenik 1929. ——— Dr. Ilija Despot, hrvatski književnik sada općinski tajnik u Šibeniku ovu je knjigu uredio i većim dijelom sam svojim pjesničkim perom iskitio. Vanjska je oprema vrlo ukusna.

TOTH Dr. T., *Christus und die Jugend,* 8° (VI—146). Freiburg i. Br. 1929. Herder. Kartonirano 2.60. M. — Dr. Tihamer Toth, mađarski mladinski pisac poznat je svakome sa svojim pedagoškim spisima. U ovoj knjizi predstavlja mladeži Krsta kao ideal.

VILLINGER Dr. B., *Die Arktis ruft!* Mit 31 Tafelbildern und drei Übersichtskarten. 8° (XII—142). Freiburg i. Br. 1929. Herder. Cij. 3.40 M. — Dr. Bernhard Villinger, alpinist i istraživač polarnih zemalja pripovijeda nam o ovoj knjizi svoje doživljaje po zemljama sjevernog pola. Zoran i pun humora.

NISSEN, *Der Rembrandtdeutsche Julius Langbehn.* Durchgesehene Ausgabe. 8° (VI—360). 5 Tafeln. Freiburg i. Br. 1929. Herder. In Leinwand 7.50 M. — Dominikanac Benedikt Momme Nissen u ovoj knjizi daje opširan život i rad svoga prijatelja, znamenitog Nijemca Julija Langbehna.

PRZYWARA E., *Christus lebt in mir.* 8° (XII—60). Freiburg i. Br. 1929. Herder. Cij. 1.40 M. — Misli o kršćanskom modernom životu. Gotovo sami citati iz svetog Pisma.

LAVEILLE MGR., *Mère Saint-Paul.* 8° (XXII—354). Paris 1929. P. Tequi. Cij. 15 franaka. — Časna majka Saint-Paul ustanovila je kongregaciju Sestara službenica Marijinih. Živila je od *1798—1867.* U ovoj se knjizi opisuje njezin život i rad.

STICCO MARIA, *Pflicht und Traum.* Ein Buch vom Leben der Frau. Unter Mitwirkung von Else Hasse ins Deutsche übertragen von Anita Buich. Mit einem Nachwort von Dr. Rudolf Allers. 8° (VI—276). Freiburg i. Br. 1930. Herder Cij. 4 M. — Knjiga o životu žene: jasan prikaz njezinih strasti, težnja, volje. Talijanska spisateljica piše iz svoga iskustva. Vodi kršćanskome idealizmu.

GROENINGS J. — B. VAN ACKEN, *Leidengeschichte unseres Herrn Jesu Christi.* 12° (XII—364). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 4 M. — Muka Isusova u razmatranjima. Sve što je lijepa o Muci Isusovoj napisano, tu je skupljeno, kratko, ali vruće izrečeno.

Frau und Volk. Beiträge zu Zeitfragen von Maria Rigel, Klara Philip, Dr. Maria Schwarz, Franziska Hornung, Elisabeth Stoffel, Clara Siebert. 8° (VIII—124). Freiburg i. Br. 1929. Herder. Kartonirano 2 M. — Što znači žena za narod, to nam kažu u ovoj knjizi žene, koje duboko naobražene katolički osjećaju.

COCCHI Dr. G., *Comentarium in Codicem Juris Canonici* ad usum scholarum Liber II. De personis. Pars I. De clericis. Sectio I. *De clericis in genere.* Torino 1930. Marietti. Cij. 7.50 lira. — Cocchijevi su komentari crkvenog zakonika poznati po svojoj kratkoći i jasnoći. Koliko se svidaju, vidi se odatle, što je u kratko vrijeme izašlo treće izdanje.

PAUL BART, *Vođ u životu.* Preveo Milan Šebić. Beograd 1930. Cvijanović. C. 5 Din. — Kratak lijep prikaz u dijalogu razvoja psihološkog i moralnog. Samo da na zadnjoj stranici u zadnjim recima ne odaje vjerski indiferentizam!

LINHARDT R., *Von Menschen und Dingen der Zeit.* 8° (VIII—198). Freiburg i. Br. 1929. Herder. Kartonirano 3 M. — Savremena pitanja obrađena tako, da i skeptik stiče uvjerenje ,da se „novi puk", novo društvo stvara jedino, ako se kršćanski misli u politici i gospodarstvu, društvenom životu itd.

KNIEWALD Dr. DR., *Sveta Misa.* Str. 48. Zagreb. 1930. Cij. 3. — Kniewald prijevod redovitih djelova sv. Mise s latinskoga. Dodane neke molitve. Drugo izdanje.

RIJEČ BOŽJA

Jedini hrvatski propovjednički časopis. Na prvi pojav stekao je opće simpatije svega, ali osobito dušobrižničkog svećenstva. U nekim biskupijama je zapovijeđeno da se ovaj izvrsno uređivani dušobrižnički časopis kupuje na račun crkovne blagajne. Za trajni uspjeh ovog časopisa jamče imena vrsnih propovjednika Belamarića fra Krste i Vlašića O. Petra, konsultora beogradske nadbiskupije i ostalih saradnika, koji su se dosad javili: nadbiskupa preuz. Rodića, Dr. Harapina, beogradskog župnika Wagnera itd. itd. Časopis izlazi svakog drugog mjeseca, a cijena mu je godišnja D. 100, Naručuje se kod

Nadbiskupske Kancelarije

BEOGRAD

Studenička 20

Gospodarska Štedionica u Splitu

Središnjica: S P L I T

Podružnice: Dubrovnik i Makarska

NAJVEĆI DALMATINSKI NOVČANI ZAVOD na ZADRUŽNOM TEMELJU

GLAVNICA Din. **2,714.000** — sa jamčevinom D.**8,142,000** = ULOŠCI preko D.**31,000.000**

Prima uloške na štednju

Daje zajmove na mjenice i u tekućem računu

Kupuje i prodaje devize i valute

Obavlja sve bankovne poslove najkulantnije